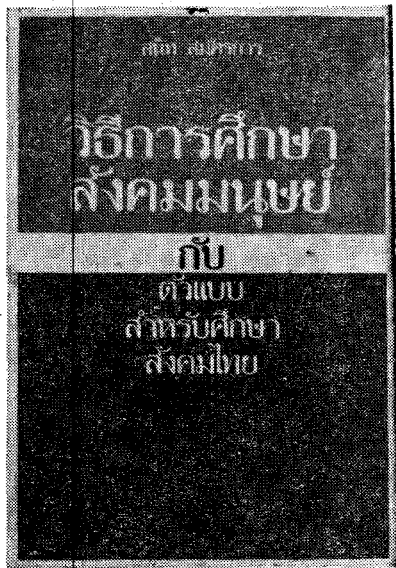




วิธีการศึกษาสังคมมนุษย์กับตัวแบบสำหรับการศึกษาสังคมไทย

สนิท สมศรีการ

โครงการตำราฯ สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย
จัดพิมพ์ ๒๕๑๘

๘๔ หน้า ราคา ๑๘ บาท

หนังสือเล่มนี้แบ่งออกเป็น ๓ ตอนใหญ่ๆ คือ ตอนแรกว่าด้วยความหมายของสังคมมนุษย์ ตอนสองว่าด้วยวิธีการศึกษาสังคมมนุษย์ และตอนที่สามเป็นการวิเคราะห์ผลงานการศึกษาสังคมไทยแบบต่างๆ ซึ่งนักวิจัยชาวต่างประเทศทำไว้ โดยทั่วๆ ไปแล้ว รู้ลึกว่าหนังสือจะช่วยให้ผู้เขียนได้บรรลุเป้าหมายที่ผู้เขียนได้กล่าวไว้ในคำนำทั้งสามประการนั้นได้ คือการเสนอวิธีการศึกษาสังคมมนุษย์ การวิเคราะห์ถึงจุดที่จุดเสียของตัวแบบการศึกษาที่ต่างประเทศทำไว้ และประการสุดท้าย ผู้เขียนได้เสนอวิธีการวิเคราะห์ระบบ

ซึ่งผู้เขียนอ้างว่าน่าจะเป็นวิธีที่ดีที่สุดประการหนึ่งสำหรับศึกษาสังคมมนุษย์ อย่างไรก็ตาม หนังสือเล่มนี้ยังมีจุดอ่อนบางประการที่สมควรกล่าวถึง ซึ่งผู้วิจารณ์สรุปได้ดังต่อไปนี้

๑. เกี่ยวกับวิตรรก (Logic) ภายในมีหลายตอนซึ่งผู้เขียนขัดแย้งกันเอง ซึ่งอาจเป็นเพราะใช้ภาษากลุ่มเกลื้อ หรือเป็นเพราะการขาดตอนของความคิดก็ได้ เช่นในหน้า ๒๐ ผู้เขียนได้สรุปลักษณะของการศึกษาแบบวิวัฒนาการ ว่าเป็นวิธีซึ่งขึ้นอยู่กับโอกาสทำนายไม่ได้ ไม่มีทิศทาง แต่ในหน้า ๒๒ ผู้เขียนได้กล่าวตอนหนึ่งว่า “....แต่โดยแท้จริงแล้ว คาร์ล มาร์กซ์ เป็นนักศึกษาสังคมผู้นิยมแนววิวัฒนาการอย่างแท้จริง...” และกล่าวต่อไปอีกตอนหนึ่งในหน้าเดียวกันว่า “...ทั้งนี้เพราะศึกษาจากข้อเขียนต่างๆ ของมาร์กซ์รวมกันแล้ว เราจะพบว่า เขาพยายามที่จะ พยากรณ์ ถึงสังคมในอนาคตที่จะเกิดแทนที่สังคมแบบทุนนิยม...” ที่ว่าขัดกันเองก็คือว่า อันที่จริงทฤษฎีแบบวิวัฒนาการของ ชาร์ลส์ คาร์วินอาจมีส่วนต่อการพัฒนาปรัชญาตระกูลสสารธรรม (Materialism) แต่มาร์กซ์เอง คงไม่ใช่ “นักคิดแบบวิวัฒนาการที่แท้จริง” เป็นแน่ เพราะอย่างน้อยที่สุดงานของเขามีแนวโน้มที่จะ “ทำนายอนาคต” อันขัดกับหลักวิวัฒนาการที่ผู้เขียนอ้างไว้

อีกตอนหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงความไม่สม่ำเสมอของความคิดก็คือ ในหน้า ๔๓ ผู้เขียนได้กล่าวไว้ถึงการศึกษาของกลุ่มที่มุ่งเน้นทางด้านจิตวิทยาว่า “...นักศึกษากลุ่มนี้ ได้นำเอากระบวนการทางจิตวิทยาเข้ามาปะปนกับระบบวัฒนธรรมและกระบวนการทางสังคม เพื่อการศึกษาวิเคราะห์สังคมด้วย...”

และกล่าวต่อไปในหน้าเดียวกันว่า “...การศึกษา
สามระบบอันสลับซับซ้อนพอๆ กันเช่นนี้ในขณะเดียว
กัน จึงเท่ากับการฆ่าตัวตายโดยตั้งใจ...” และผู้เขียน
สรุปไว้ในหน้า ๔๓ ว่า “...อาจเป็นเพราะเหตุนี้
กระมัง นักศึกษาสังคมกลุ่มนี้จึงมุ่งเน้นเฉพาะระบบ
ทางจิตใจเป็นส่วนใหญ่... กลุ่มนี้หาได้ศึกษาระบบทั้ง
สามพร้อมกันไปแต่อย่างใดไม่...” ความสับสนสำหรับ
ข้อความเหล่านี้ก็คือคำว่า “กลุ่มนี้” ไม่แน่ว่าในข้อ
ความในหน้า ๔๓ จะเป็นกลุ่มเดียวกับ “กลุ่มนี้”
ในหน้า ๔๔ หรือไม่ เพราะก่อนหน้านั้น ในหน้า ๓๖
ผู้เขียนได้กล่าวถึง วิธีการที่มุ่งเน้นทางจิตวิทยา ว่ามี
สองแนวคือ แนวของกลุ่มจิตวิทยาสังคม และแนว
ของกลุ่มวัฒนธรรมและบุคลิกภาพ แต่อย่างไรก็ดี
ในตอนสรุปในหน้า ๔๔ ผู้เขียนได้กล่าวถึงชื่อของนัก
ปราชญ์ที่ศึกษาทางด้านแนววัฒนธรรมและบุคลิกภาพ
โดยมิได้กล่าวถึงชื่อของนักปราชญ์ที่เน้นแนวจิตวิทยา
สังคมลงไปด้วย (อาทิ จอร์จ มิต ที่ผู้เขียนเองอ้าง
ไว้ในหน้า ๓๖-๓๙ ว่าเป็นนักศึกษสังคมแนวจิตวิทยา
สังคม) ผู้วิจารณ์จึงเข้าใจเอาว่า คำว่า “กลุ่มนี้” ทั้งใน
หน้า ๔๓ และในหน้า ๔๔ เป็นกลุ่มเดียวกัน คือเป็น
กลุ่มของผู้นิยมแนววัฒนธรรมและบุคลิกภาพนั่นเอง
แต่ใจความจึงขัดกันเองเช่นนั้น

นอกจากนี้แล้ว ในข้อความเดียวกันบางแห่งก็ยัง
มีความขัดแย้งกันอยู่ เช่นในหน้า ๑๗ ซึ่งผู้เขียนได้
กล่าวถึงวิธีการทางประวัติศาสตร์ว่า “...ตามธรรมเนียม
ดั้งเดิมของนักประวัติศาสตร์มักจะถือว่า เหตุ-
การณ์หรือความเปลี่ยนแปลงทางการเมือง อย่างเช่น
การเปลี่ยนแปลงตัวผู้ครองแผ่นดิน การเปลี่ยนแปลง
ระบอบการปกครอง การปฏิวัติ รัฐประหารและการ
สงคราม เป็นเหตุการณ์สำคัญ ที่ควรแก่การค้นคว้า
หาต้นเหตุ แล้วบันทึกไว้ให้คนรุ่นหลังได้ทราบ...”
ข้อขัดแย้งก็คือว่า ในขณะที่นักประวัติศาสตร์รุ่นเก่า
อาจมีทัศนะแบบที่ผู้เขียนอ้างถึงจริง แต่การบันทึกไว้
ให้คนรุ่นหลังได้ทราบ ไม่น่าจะเป็นหน้าที่ของนัก
ประวัติศาสตร์ (ตามคำอธิบายถึงงานทางด้าน

ประวัติศาสตร์ ของผู้เขียนเอง ที่ให้ไว้ในหน้า ๑๘)
อันที่จริงแล้ว จะถูกกว่าถ้าจะกล่าวว่า โดยข้อจำกัด
ของการบันทึกทางประวัติศาสตร์ ทำให้ผลงานทาง
ประวัติศาสตร์มีสาระเกี่ยวข้องแต่เพียงสิ่งที่กล่าวถึง
ข้างบนเท่านั้น นักประวัติศาสตร์น่าจะหมายถึง นัก-
ศึกษาสังคมมนุษย์ ที่กำลังมีชีวิตอยู่ในปัจจุบัน แต่
กำลังค่อยๆ เลือกรวบรวมสาระที่สังเกตได้จากการ
บันทึกไว้ของคนรุ่นก่อน (ซึ่งไม่จำเป็นต้องเป็นนัก
ประวัติศาสตร์ เสมอไป) มารวมต่อกันเพื่ออธิบาย
เหตุการณ์ในอดีตบางอย่าง (โปรดดูใน อี.เอช.คาร์
“ประวัติศาสตร์คืออะไร” ชาวนิวทรี เกษตรศิริ แปล
ใน วารสารธรรมศาสตร์ ฉบับ กุมภาพันธ์-พฤษภาคม
๒๕๑๘ หน้า ๙๔) เขามิได้ตั้งใจ “...บันทึกไว้ให้
รุ่นหลังทราบ...” แต่เขาน่าจะกำลังทำงานเพื่อคน
รุ่นเดียวกับเขาในปัจจุบันเพื่อให้รู้จักอดีตดีขึ้น “...การ
บันทึกให้คนรุ่นหลังทราบ” จึงน่าจะเป็นหน้าที่ของ
ผู้บันทึก เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์มากกว่า ซึ่งก็
ขึ้นอยู่กับผู้สร้างประวัติศาสตร์ อีกที ว่าจะจะเป็นประ-
ชาชนธรรมดาหรือเจ้านายศักดินา ถ้าฝ่ายแรกเป็นผู้
สร้างประวัติศาสตร์ในอนาคตก็ย่อมจะพ้นจากเรื่อง
พระเดชพระคุณอันล้นพ้น ของฝ่ายหลังหรือชนชั้นปก
ครองไปได้

๒. เกี่ยวกับหลักการที่ใช้อ้างอิงการสรุปหลักทั่ว
ไป (generalization) ของแนวคิดและหลักการต่างๆ
บ่อยครั้งที่ผู้เขียนใช้ความเข้าใจของตนเองซึ่งมี
พื้นฐานอยู่บนคติคติศัพท์ (stereotype) ของหลักการ
หรือแนวคิดนั้นๆ เช่นในหน้า ๒๒ ผู้เขียนกล่าวถึง
ประติการ (dialectics) ที่มาร์กซ์ใช้ว่ามีใช้ของใหม่แต่
อย่างไรก็ตาม ชาวกรีกรู้จักใช้มานานแล้วตั้งแต่สมัย
โสกราตีส “...แม้ว่าการแสวงหาข้อมูลมาสนับสนุน
หลักการ dialectics จะแตกต่างกันมาก (คือโสกราตีส
ใช้วาทศิลป์เป็นใหญ่ แต่มาร์กซ์อาศัยข้อเท็จจริงทาง
ประวัติศาสตร์เป็นสำคัญ)...” จริงอยู่แม้ว่าการถก
เถียงแบบโสกราตีส จะเริ่มมีมาตั้งแต่สมัยก่อนคริสต-
ศักราช แต่ก็ยังไม่มีการพัฒนาสาระอะไรเป็นแก่นสาร

มากนัก มาจนสมัยของ เฮเกล (ค.ศ. ๑๗๗๐-๑๘๓๑) นี้เอง ที่ได้มีการให้ความสำคัญต่อหลักการประการอย่างจริงจัง และได้กำหนดหลักการเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ด้วย [โปรดดู น. ชญาตนันท์ *วิวัฒนาการของมาร์กซิสม์* สำนักพิมพ์เคสส์ไทย ๒๕๑๗ หน้า ๔-๕ และ โปรดอ่าน ปรีดี พนมยงค์ “การวิเคราะห์สังคมสยามตามกฎแห่งธรรมชาติแห่งความขัดแย้งเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง (สสารธรรมประติการและวิวัฒนาการ)” *มหาวิทยาลัย ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒๐๐ ๕-๑๒* เมษายน หน้า ๑๔-๑๕ และ ๒๐-๒๒ และโปรดดูใน กิริติ บุญเชื้อ *ปรัชญาสำหรับผู้เริ่มเรียน* ไทยวัฒนาพานิช ๒๕๑๘ หน้า ๑๘-๑๙ ๒๕ และ ๓๒-๓๕] อีกประการหนึ่งก็คือ อันที่จริงโสกราตีสและศิษย์เอกคือเพลโตทรงเกี่ยววาทศิลป์ที่สุด ทั้งสองเป็นนักปรัชญาแนวจิตธรรม (idealism) ที่เชื่อว่าความคิดต้องเป็นความดี แต่พวกโซฟิสต์ (Sophist) ซึ่งเป็นพวกที่นิยมวาทศิลป์และได้เปิดโรงเรียนวาทศิลป์ขึ้นในสมัยนั้น ไม่เชื่อว่ามีความจริงหรือความดีสูงสุด “ความฉลาด” จึงหมายถึงการใช้วาทศิลป์ปองใจให้คนคล้อยตามได้ (โปรดอ่าน พินิจรัตนกุล *เพลโตและปัญหาเกี่ยวกับคุณธรรม* หน้า xx-xxiii) ความแตกต่างระหว่างมาร์กซ์กับโสกราตีสจึงน่าจะอยู่ที่ว่า มาร์กซ์เป็นนักปรัชญาที่เชื่อในสสารธรรม (materialism) ในขณะที่โสกราตีส-เพลโตเชื่อในจิตธรรม (idealism) ทั้งนี้ถ้าผู้เขียนจะเปรียบเทียบระหว่าง dialectics ของมาร์กซ์กับของเฮเกลจึงน่าจะรับฟังได้มากกว่า แม้กระนั้นก็ดี ความแตกต่างระหว่างสองสิ่งนั้นกลับมิใช่เพราะ มาร์กซ์ “...อาศัยข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์...” และเฮเกลไม่ใช่ แต่มันแตกต่างกันอยู่ที่ว่า แนวคิดของมาร์กซ์เป็นสสารธรรมประติการ (dialectical materialism) ในขณะที่แนวคิดของเฮเกลเป็นแบบจิตธรรมประติการ (dialectical idealism) นั่นคือ มาร์กซ์นำหลักการ dialectics มาใช้วิเคราะห์ *สภาวะทางสสารหรือวัตถุ* ของสังคมจนค้นพบแนวของพัฒนาการทางสังคม อันเป็นที่รู้จักกันคืออยู่ลั่วนั้น เฮเกลกลับใช้เทคนิคนี้วิเคราะห์

ความคิด ซึ่งออกไปในรูป การมีข้อเสนอแนะ (thesis) ข้อโต้แย้ง (antithesis) ข้อสรุปใหม่ (synthesis) ซึ่งเป็นขั้นตอนของวิชาตรรกวิทยานั้นเอง ดังนั้นการที่ผู้เขียนกล่าวไว้ว่า “...แม้ว่ามาร์กซ์จะแปลความหมายของเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์แตกต่างไปจากเฮเกล...” (หน้า ๒๓) ยิ่งย้าให้เห็นว่า ผู้เขียนยังไม่กระจ่างเกี่ยวกับความแตกต่างระหว่างแนวคิดเชิงประติการของมาร์กซ์และของเฮเกล เฮเกลเองไม่เคยสนใจที่จะนำหลักการนี้มาใช้กับสภาวะทางสสารของเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ นอกจากเพื่อใช้พิสูจน์และแสดงให้เห็นว่าจิตเป็นสมมูลฐานของสิ่งทั้งปวง (โปรดอ่าน ปรีดี พนมยงค์ *อ้างแล้ว* และโปรดอ่าน สุรพงษ์ ชัยนาม *มาร์กซ์และสังคมนิยม* หน้า ๔๘-๕๑ และ วี.ไอ.เลนิน *ควร์ด มาร์กซ์ (แปล)* แนวร่วม นักศึกษาเชียงใหม่จัดพิมพ์ หน้า ๒๑-๒๖)

และจุดนี้เองที่ย้าอีกทีว่า ผู้เขียนมิได้เอาใจใส่ศึกษาลัทธิมาร์กซ์อย่างแท้จริง ผู้เขียนได้กล่าวเกี่ยวโยงผลงานทางปรัชญา ไปสู่การวิเคราะห์ระบบ โดยผู้เขียนอ้างว่า โดยแท้ที่จริงแล้วเราอาจสร้างตัวแบบทางสังคมขึ้นมาก่อนระบบจริงได้ และได้กล่าวต่อไปว่า “...นักปรัชญาทางสังคมสมัยก่อนได้สร้างอุดมคติของสังคมมาแล้วหลายคน อาทิ เพลโต โทมัสมัวร์ และ คาร์ล มาร์กซ์ เป็นต้น แต่สังคมอุดมคติที่สร้างขึ้นมาก็มักเป็นตัวแบบที่ไม่อาจนำไปปฏิบัติได้จริง ๆ เสียเป็นส่วนมาก...” (หน้า ๔๔) ดังที่ผู้วิจารณ์ได้กล่าวไว้แล้วว่า อันที่จริงแล้ว มาร์กซ์เชื่อในสสารธรรม มาร์กซ์ไม่เพียงแต่ไม่เคยวาดภาพสังคมในอุดมคติเท่านั้น แต่มาร์กซ์ยังโจมตีผู้ที่ทำเช่นนั้นด้วย มาร์กซ์เรียกแนวสังคมนิยมแบบมีสังคมในอุดมคติว่า “Utopian Socialism” (โปรดดูใน T.B. Bottomore, *Karl Marx : Selected Writings in Sociology and Social Philosophy* หน้า ๑๕) จึงเห็นได้ว่ามาร์กซ์เองหายอมรับที่จะถูกจัดเข้าไว้ในพวกเดียวกับ โทมัสมัวร์ เจ้าของนวนิยายยูโทเปียอันเลื่องลือนั่นไม่ หรือบางทีผู้เขียนอาจเข้าใจว่า สังคมที่ปราศจากชนชั้นอัน

เป็นขั้นท้ายสุดของพัฒนาการทางสังคมที่มาร์กซ์ได้ทำนายไว้ นั่นเป็นสังคมในอุดมคติของมาร์กซ์ ถ้าเข้าใจเช่นนั้น ก็เห็นจะต้องมาทำความเข้าใจเสียใหม่ว่า นั่นเป็นเพียง “อนาคตของสังคม” ซึ่งพอมองเห็นแนวโน้มได้ก็โดยที่มาร์กซ์ใช้เทคนิค dialectics ทำนายพัฒนาการของสังคมขึ้นมา หาใช่สังคม “พระศรีอารย์” ที่มาร์กซ์บรรจุสร้างขึ้นมาไม่ แต่มันเป็นเพียงสังคมใหม่ที่เป็นผลมาจากการขัดแย้งกันในสังคมนายทุนที่เจริญสุดขีด โดยยึดหลักการประการ มาร์กซ์จึงเชื่อว่าไม่มีสังคมไหนเมื่อระบอบนายทุนพัฒนาดังสุดขีดแล้วจะหลีกพ้นไปได้ และเนื่องจากสังคมเปลี่ยนแปลงได้ก็เพราะการขัดแย้งทางชนชั้น เมื่อสังคมขั้นสุดท้ายนี้ไม่มีชนชั้น การเปลี่ยนแปลงจึงไม่อาจเกิดขึ้นได้อีกต่อไป

อีกตอนหนึ่งคือตอนที่ผู้เขียนอ้างถึงผลงานของ จอร์จ มิค เกี่ยวกับ I กับ me นั้นน่าจะเทียบกันได้กับ ego กับ superego ของฟรอยด์ (หน้า ๓๔) โดยอ้างว่ามีคนน่าจะยอมรับการอธิบายถึงมนุษย์ในแง่ของฟรอยด์ว่า น่าจะทำให้เข้าใจได้ง่ายกว่านั้น มีข้อที่น่าคิดอยู่หลายประการ ประการแรก น่าเป็นไปได้ที่เชื่อว่าผู้เขียนสนใจเพียงสังกะย (concept) ที่สำคัญของฟรอยด์ อีกหนึ่งตัวคือ id เพื่อให้เหลือเพียงสองสังกะยจะได้เปรียบเทียบกับ I หรือ me ได้สะดวก ประการที่สอง มันสื่อให้เห็นว่า ผู้เขียนยังไม่กระจ่าง ทั้งความคิดของมิกและของฟรอยด์ เช่นในหน้า ๓๔ ผู้เขียนกล่าวว่า “... ทั้ง I และ me เป็นส่วนประกอบที่จำเป็นสำหรับ ‘คน’ (self) ที่ได้รับพัฒนาเต็มที่แล้ว...” แต่ในหน้า ๓๔ เมื่อเทียบเคียงกับความคิดของฟรอยด์ ผู้เขียนกลับแยก I และ me ออกจากกันโดยกล่าวว่า “...ego หรือ self ตามความคิดของฟรอยด์ ก็พอจะเทียบได้กับ I และ superego ซึ่งหมายถึงวัฒนธรรมรวมทั้งทัศนคติของคนอื่นๆ ก็คงพอจะเทียบได้กับ me ของคร. มิก...” ประการที่สาม ไม่น่าว่าอันที่จริงแล้ว “คน” (self) เมื่อเทียบกับแนวคิดของฟรอยด์แล้วจะหมายถึงเฉพาะ ego หรือรวมทั้ง id, ego และ superego ด้วย แต่ที่แน่ๆ ก็คือว่า self เป็นสังกะยที่ใช้อธิบาย

บุคลิกภาพตามทฤษฎีของนักจิตวิทยาตระกูลที่นอกเหนือจากฟรอยด์ (Non-Freudian) เช่นทฤษฎีของเคอร์ท เลวิน, คาร์ล โรเจอร์, กอร์ดอน ออลพอร์ต เป็นต้น (โปรดดู P.J. Geiwitz, *Non-Freudian Personality Theories*, California : Belmont, 1969) ด้วยความเลินเล่อเหล่านี้ ทำให้ผู้วิจารณ์อยากจะสรุปว่า เป็นเพราะผู้เขียนมิได้พยายามวิเคราะห์ถึงสิ่งที่จะนำมาอ้างอิงอย่างจริงจัง แต่มักอ้างอิงโดยใช้ถกติกาศัพท์นี้เองสะท้อนให้เห็นอะไรบางอย่างกล่าวคือ

ประการแรก อคติ ไม่ผิคนักถ้าจะกล่าวว่ามันเป็นอคติที่เกิดจากความไม่รู้ ผู้วิจารณ์ค่อนข้างแน่ใจว่าผู้เขียนไม่มีโอกาสศึกษางานของมาร์กซ์อย่างจริงจัง ดังที่ผู้วิจารณ์ได้จาวโนไว้ข้างต้นแล้วนั้น จึงไม่น่าแปลกอะไรที่ผู้เขียนกล่าวไว้ในหน้า ๒๓ เมื่อพูดถึงลัทธิมาร์กซ์ว่า “...ข้อที่ใคร่ขอย้ำไว้ ณ ที่นี้ โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับ ‘ลัทธิมาร์กซ์’ ซึ่งคนธรรมดาสามัญจำนวนไม่น้อย (รวมทั้งนักสังคมศาสตร์บางคนซึ่งลุ่มหลงในลัทธิธรรมครั้ง ๆ กลาง ๆ ของพวกมาร์กซิสต์ที่นิยมความรุนแรง) เข้าใจว่าเป็นลัทธิธรรมที่เกี่ยวกับสังคมที่แท้จริงแล้ว ก็ใคร่ขอเตือนว่า มาร์กซ์มิได้วิเศษไปกว่านักสังคมศาสตร์และนักปรัชญารุ่นเดียวกับเขาเท่าใดนัก...” ในข้อความนี้มีหลายคำที่แสดงถึงอคติ เช่น “ลุ่มหลง” “ลัทธิธรรมครั้ง ๆ กลาง ๆ” “พวกมาร์กซิสต์ที่นิยมความรุนแรง” มาร์กซ์มิได้ “วิเศษ” เหล่านั้นเป็นอาทิ ทำให้น่าสงสัยว่าข้อเรียกร้องของผู้เขียนที่ว่า “...ถ้าหากนักสังคมศาสตร์ทั้งหลายจะสลัดอคติทางวิชาการทิ้งเสีย แล้วหันหน้าเข้าหากัน เพื่อพัฒนาวิธีศึกษาสังคมที่ดีที่สุดขึ้นมาในอนาคต เราอาจเรียนรู้สิ่งต่างๆ ในสังคมมนุษย์มากยิ่งขึ้น...” (หน้า ๔๕) ว่าจะเป็นไปได้ไหม และทำให้ผู้วิจารณ์ ถกเถียงไปถึงว่า มันจะเป็นจริงได้แค่ไหนที่จะพยายามลากถึงให้สังคมศาสตร์มีลักษณะแบบวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ (ข้อเรียกร้องของผู้เขียนในหน้า ๔๖) รวมไปถึงการเสนอแนะวิธีการของ “วิทยาศาสตร์เครื่องกล” มาใช้กับมนุษย์ เพราะในขณะนี้นักสังคม

ศาสตร์ผู้นิยมวิธีการแบบวิทยาศาสตร์ธรรมชาติเรียกร้องให้ผู้อื่น ใช้วิจารณ์แบบปรนัยทางวิทยาศาสตร์ นั่นคือจะไม่เกี่ยวพันกับความลำเอียงใด ๆ นักสังคมศาสตร์เหล่านั้นเองกลับมีอคติ แสดงสื่อให้เห็นสำนึกทางการเมืองแบบหนึ่งออกมา นั่นเองไม่มีใครดำเนินได้ที่จะมีสำนึกแบบนั้น แต่ข้อที่น่าคิดก็คือว่า ในขณะที่สาระทางวิชาการทั้งหลายถูกห้ามไม่ให้มีอคติ (ซึ่งก็คือ การทำสมมติให้ว่างเปล่าจากสำนึกทางชนชั้นหรือการเมือง นั่นเอง) เพื่อทำให้สาระวิชาการนั้นๆ มีลักษณะเป็นปรนัยแบบวิทยาศาสตร์ นักวิชาการกลุ่มนี้กลับถือโอกาสแฝงแนวคิดซึ่งอยู่บนพื้นฐานของอุดมการณ์ทางการเมืองที่ตนเห็นด้วย สอดแทรกเข้ามาอย่างหน้าตาเฉย

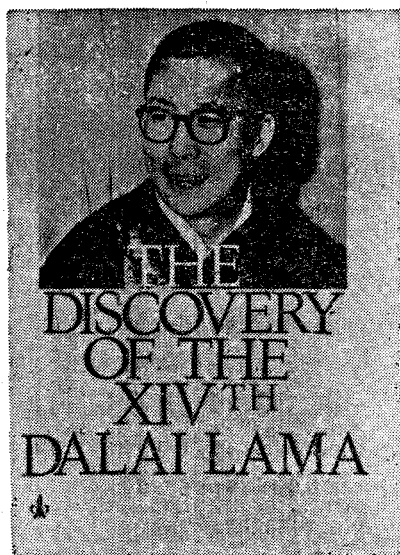
๓. เกี่ยวกับข้อเสนอให้ใช้ระบบวิเคราะห์สำหรับการศึกษาระดับมัธยมศึกษาให้จริงจังและแพร่หลายยิ่งขึ้นนั้น แม้ว่าผู้เขียนจะได้เสนอว่า จะมีระบบซึ่งวิเคราะห์ขึ้นมาซึ่งจะนำไปเทียบเคียงกับระบบจริง (หน้า ๔๔) แต่โดยปฏิบัติแล้วมีบ่อยครั้งเหลือเกินที่ผู้ศึกษา หลังจากได้นำระบบวิเคราะห์หรือตัวแบบที่ตนสร้างขึ้นนั้นไปเทียบกับตัวแบบจริง และพบว่าไม่สามารถจะเทียบเท่ากันได้ แทนที่จะแก้ไขระบบวิเคราะห์ของตนที่ใช้เป็นตัวแบบนั้น กลับพยายามแก้ไขมนุษย์ให้สอดคล้องกับตัวแบบที่สร้างขึ้นนี้ เช่นกรณีของนักการศึกษา โดยความร่วมมือของนักเศรษฐศาสตร์สร้างตัวแบบขึ้นวิเคราะห์กระบวนการให้การศึกษาขึ้นมา ซึ่งมีตัวนักเรียนเป็นตัวป้อนเข้าในกระบวนการตัวหนึ่ง (input) และผลผลิต (output) ที่ได้ก็เป็นความงอแงที่เกิดขึ้นกับตัวเด็กเอง ไปๆมาๆพบว่า “ตัวนักเรียน” ที่คุณภาพแตกต่างกัน ทำให้ระบบการศึกษามีลักษณะไม่ดำเนินไปตามครรลองของตัวแบบที่ตั้งไว้ แทนที่จะยอมรับความจริงว่าตัวแบบนี้อาจใช้กับมนุษย์ไม่ได้ กลุ่มนี้กลับอ้างไปในทำนองที่ว่า การศึกษาที่กำลังจัดอยู่นั้นไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควรจะต้องคัดเลือกนักเรียนซึ่งเป็น input ให้มีลักษณะคล้ายๆ กัน และต้องเป็น input ที่ให้ผลตอบแทนสูงด้วย จึงเกิดการคัดเลือกทางการศึกษาขึ้น และการคัดเลือกนี้เองเป็นการ “บีบ” ให้มนุษย์มีลักษณะที่เป็นสิ่งของมากขึ้น มิใช่เพื่อผลประโยชน์ของตัวมนุษย์เอง แต่เพื่อความมุ่งหมายที่จะแสดงให้เห็นว่าตัวแบบนั้นเป็นจริงเท่านั้น อีกตัวอย่างก็คือ การที่นักจิตวิทยา พฤติกรรมนิยมเช่น

บี. เอฟ. สกินเนอร์ (B.F. Skinner) ได้หยิบยืมแนวคิดของการวิเคราะห์ระบบมาใช้วิเคราะห์สังคมมนุษย์ เมื่อได้วิเคราะห์ที่ระยะหนึ่ง เขาก็ใจเชื่ออย่างจริงจังว่าตัวแบบของเขาถูกต้องสมบูรณ์แล้ว นักเรียนซึ่งไม่ยอมปรับตัวเองให้เข้ากับสังคมแบบเครื่องจักรกลนาฬิกาของเขา กลายเป็นคนไม่สามารถปรับตัวทางสังคม (maladjustment) เป็นคนมีปัญหาคือต้องได้รับการเยียวยาจากที่ปรึกษาทางจิตใจ เป็นคนที่จะต้องถูกฝึกเสียใหม่ให้เป็นคนดีของสังคม (โปรดอ่าน Joel Spring, *Education and the Rise of the Corporate State*, Beacon Press, Boston, 1972. pp. 166-172) อย่างไรก็ดีผู้วิจารณ์จะคอยติดตามผลงานของการนำระบบวิเคราะห์ มาใช้ในการศึกษาระดับมัธยมศึกษา ตามที่ผู้เขียนเสนอแนะมา แต่คราใดก็ตามที่ผู้ศึกษาพยายามที่จะบีบให้มนุษย์มีลักษณะสอดคล้องกับตัวแบบที่สร้างขึ้นโดยไม่ยอมเปิดใจพิจารณาบ้างว่า บางทีตัวแบบนั้นอาจจะผิดพลาดก็ได้แล้วละก็ ผู้วิจารณ์จะไม่ลังเลที่จะท้วงติงและคัดค้านอย่างเต็มที่ทันที

โดยสรุปแล้ว หนังสือเล่มนี้ช่วยให้ผู้อ่านมองเห็นอะไรๆ ได้หลายอย่าง สำหรับผู้ที่ยังมีได้อ่านก็ควรไปหาซื้อมาอ่านเสีย เพราะราคาก็ไม่แพงนักเมื่อเทียบกับขนาดของเนื้อหาและคุณภาพการพิมพ์ การอ่านจะไม่มีปัญหาอะไรเลย ถ้าอ่านอย่าง “มีสำนึก” ซึ่งเท่ากับเป็น “ภูมิคุ้มกันโรค” ที่จะคอยต่อต้านการ “ถูกล้างสมอง” ที่แฝงมาในรูปของตำราวิชาการที่มีรูปแบบเป็น “สัญญาภาพทางการเมือง” จอมปลอม ผู้วิจารณ์เชื่ออย่างหนักแน่นว่าสังคมศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งมนุษยศาสตร์ ไม่อาจหลีกเลี่ยงความจริงไปได้ว่าต้องเกี่ยวข้องกับมนุษย์ เมื่อเกี่ยวข้องกับมนุษย์ ก็ย่อมต้องเกี่ยวกับสำนึก (แน่นอนที่สุดคือเป็นสำนึกทางการเมืองนั่นเอง) นอกเสียจากว่ามนุษย์ถูกทำให้ไม่เป็นมนุษย์เท่านั้น จึงจะไม่มี “สำนึก” และวิธีทำให้ไม่เป็นมนุษย์วิธีหนึ่งก็คือ การแยกตัวเขาออกจากสังคมของเขา ถ้าเรายอมรับสมมุติฐานที่ว่า สังคมศาสตร์เป็นวิชาที่วัดด้วยมนุษย์ การปฏิบัติต่อสังคมศาสตร์แบบปฏิบัติคือวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ (ซึ่งมักมีลักษณะ personally uninvolved) จึงเท่ากับเป็นการแยกสังคมศาสตร์ออกจากตัวเขา ซึ่งมีผลเท่ากับแยกตัวเขาออกจากเรื่องราวของตัวเขาและสังคมที่เขาอยู่นั่นเอง นับเป็นการรู้เท่าไม่ถึงการณ์ และเป็นก้าวแรก

ของการทำให้มนุษย์เป็นสิ่งที่แปลกปลอมของสังคม (alienated man) อันมีผลต่อสำนักทางการเมืองและสังคม ทำให้เขากลายเป็นสมาชิกที่แปลกเปลี่ยนของสังคม อันเป็นปัญหาของการพัฒนาการเมืองที่เรากำลังเผชิญอยู่ เพราะเมื่อชนส่วนใหญ่เพิกเฉยทางการเมือง ชนกลุ่มน้อยที่รือหาจึงหะอยู่แล้วจึงโคกเข้ามาครอบงำทางการเมือง เพื่อผลประโยชน์ของชนชั้นของตัว ดังที่ประสบเป็นภาพเงาของสังคมไทยเรากันวันนีเอง

สามารถ ศรีจันงค์
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่



The Discovery of the XIV th Dalai Lama
Sonam Wangdu
Klett Thai, 1975
67 pp. 30 B

หนังสือเรื่อง *The Discovery of the 14 th Dalai Lama* พิมพ์ที่โรงพิมพ์กรงเกษม กรุงเทพฯ พ.ศ. ๒๕๑๗ เป็นหนังสือภาษาอังกฤษ ยาว ๖๘ หน้า ที่ผู้แปล ๓ ท่าน คือภิกขุ ทูปเทน กาลซาง วินโปชี, โรคม โปล

เจอร์ และจอห์น โบลเฟลด์ แปลมาจากเรื่องเดิมที่ โสนาม วังดู เขียนไว้เป็นภาษาทิเบต แก่โครงส่วนใหญ่ของหนังสือเล่มนี้ เป็นเรื่องเกี่ยวกับการแสวงหา คาไล ลามะ องค์ที่ ๑๔ ด้วยวิธี “ระลึกชาติได้” คาไล ลามะ นับเป็นประมุขของชาวทิเบตมาเป็นเวลาช้านาน ตราบจนทิเบตได้กลายเป็นประเทศคอมมิวนิสต์ไป ใน ค.ศ. ๑๙๕๙

เนื้อความในหนังสือเล่มนี้แบ่งออกเป็น ๖ บทด้วยกันคือ

- บทที่ ๑ ว่าด้วยการสวรรคตของคาไล ลามะ องค์ที่ ๑๓ และการแต่งตั้งผู้สำเร็จราชการใหม่
- บทที่ ๒ ว่าด้วยการแสวงหาผู้ระลึกชาติได้
- บทที่ ๓ ว่าด้วยการเดินทางไปแสวงหาผู้ที่ระลึกชาติได้
- บทที่ ๔ ว่าด้วยการสืบสวนในมณฑลซิลลิง และการตัดสินใจครั้งสุดท้าย
- บทที่ ๕ ว่าด้วยเรื่องของความยุ่งยากที่ข้าหลวงท้องถิ่น
- บทที่ ๖ ว่าด้วยการเดินทางไปยังเมืองลาซา

หนังสือเล่มนี้ให้ความรู้เกี่ยวกับการสวรรคตของคาไล ลามะ องค์ที่ ๑๓ อย่างละเอียด พร้อมทั้ง คำสั่งเสีย และคำทำนายเกี่ยวกับสถานการณ์บ้านเมืองทิเบตกับประเทศใกล้เคียง มีจีนเป็นอาทิ นอกจากนั้นยังระบุถึงหน้าที่ของคาไล ลามะ เช่น “การเผยแพรศาสนา ความมั่นคงของประเทศ และการรักษาสวัสดิภาพของสังคม” ซึ่งเป็นหน้าที่ทั่วไปของประมุขในรัฐที่มีผู้นับถือพุทธศาสนา ลัทธิลามะอยู่มาก เรื่องการแต่งตั้งผู้สำเร็จราชการ ขึ้นแทนคาไลลามะองค์ที่สิ้นพระชนม์ไปแล้ว เรื่องของโชคเลาต่างๆ เช่น “พระศพของคาไล ลามะ องค์ที่ ๑๓ หันกลับไปทางตรงข้าม คือไปทางทิศตะวันออก หรือ นักพรตผู้ทำนายที่มาราบบังคมพระศพ แล้วก็แสดงการวะไปทางทิศตะวันออก หรือแม้แต่ดอกไม้มันที่ชูช่อบานอยู่ข้างบันได ก็เป็นข้างตะวันออก” เป็นต้น ทั้งหมดนี้เป็นลงให้เชื่อว่า คาไล ลามะ องค์ใหม่ที่จะต้องออก

แสวงหาอยู่ทางทิศตะวันออก ซึ่งคณะผู้แสวงหาคำเนินการติดตามไป ข้อความทั้งหมดนี้ และในระหว่างการออกแสวงหา คาไล ลามะองค์ใหม่ ยังบรรยายลักษณะภูมิประเทศ สถานที่สำคัญ เช่นวัดพุทธศาสนาต่าง ๆ ในทิเบต ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวทิเบต และพุทธศาสนาธิเบตลามาเป็นอย่างดีที่ยังเหมือนหนึ่งเป็นหนังสือนำที่คนจารประเทศได้อย่างดี กรรมวิธีในการแสวงหาคาไล ลามะองค์ใหม่ ในทิศทางที่ได้ระบุไว้แล้วก็มีความเชื่อถือที่แฝงไว้ด้วยปาฏิหาริย์อย่างอัศจรรย์ อาทิเช่น การเห็นภาพคาไล ลามะองค์ใหม่ในสระวิเศษ การที่คาไล ลามะองค์ใหม่สามารถจก้างของเครื่องใช้ของคาไล ลามะองค์ก่อนได้อย่างแม่นยำ เป็นต้น ล้วนเป็นเรื่องที่น่าสนใจทั้งสิ้น เมื่อได้ค้นพบคาไล ลามะ องค์ใหม่แล้วก็มีขบวนแห่แห่นไปตามทาง กล่าวถึงผู้แทนของประเทศเพื่อนบ้าน อาทิเช่น อินเดีย จีน เนปาล ภูฏาน และสิกขิม ฯลฯ ที่มาชุมนุมกัน ณ กรุงลาซาเพื่อฉลองคาไล ลามะ พระองค์ใหม่ ในวันที่ ๒๕ เดือน ๘ ของปีทิเบต ๒๐๖๖ หรือปีเถาะ (ค.ศ. ๑๙๓๙)

กล่าวโดยทั่วไป หนังสือเล่มนี้อาจเป็นสิ่งที่เลืือวิสัยสำหรับคนรุ่นใหม่ อาจเป็นเรื่องที่น่า “เบื่อหน่ายหรือวุ่น” สำหรับผู้อ่านที่ไม่สนใจ อาจเป็นเรื่องที่ “หายาก” สำหรับผู้สนใจในเรื่องประเทศทิเบต แต่อย่างไรก็ตามในปัจจุบันนี้ มีผู้สนใจเกี่ยวกับการกลับชาติมาเกิดอยู่มาก เรื่องของ คาไล ลามะ ผู้เป็นประมุขของรัฐและศาสนาของทิเบต จัดว่าเป็นตัวอย่างที่ดีให้แก่ผู้สนใจในท่านดังกล่าว อาทิเช่น ลามะ เป็นผู้สามารถระลึกชาติก่อนได้ อาจทำนายอนาคตได้ เป็นต้น หนังสือเล่มนี้อาจเป็นประโยชน์แก่ผู้สนใจเรื่องเหล่านี้อย่างยิ่ง เป็นเรื่องที่เชื่อถือได้เพราะผู้ที่เขียนหนังสือนี้เป็นภาษาทิเบต เป็นสมาชิกของคณะที่ออกแสวงหาคาไล ลามะ ที่กลับชาติมาเกิดใหม่ จริงอยู่ ผู้อ่านบางท่านอาจสงสัยในขบวนการแสวงหา คาไล ลามะ องค์ใหม่ สงสัยในเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ สงสัยในเรื่องโชคลาง และอื่น ๆ อันเป็นของธรรมดา สำหรับ

คนในกลางศตวรรษที่ ๒๐ แต่เนื่องจากคณะผู้แสวงหาคาไล ลามะ นั้นล้วนแต่เป็นนักบุญ เป็นผู้รอบรู้ในประเพณีพุทธศาสนาของทิเบต ในขั้นแรกก็อาจยอมรับได้ว่า ท่านเหล่านั้นมีประสบการณ์ในการแสวงหาผู้กลับชาติมาเกิดของ คาไล ลามะองค์ก่อน และทราบถึงความสำคัญเหล่านั้นมากกว่าผู้ที่เติบโตมานอกประเพณีนั้น ในขั้นต่อมา เมื่อเลือกคาไล ลามะ องค์ใหม่ได้แล้ว ชาวทิเบตทั้งหลายต่างยอมรับเคารพนับถือ และคาไล ลามะ เป็นจุดศูนย์รวมของความเคารพ ความเชื่อถือ และเป็นสัญลักษณ์ของประชาชนทิเบตมาเป็นเวลาช้านาน การเรียนรู้ถึงความเชื่อ หรือค่านิยมของคนในสังคมต่าง ๆ นั้น จะช่วยให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกันได้

จริงอยู่หนังสือเล่มนี้อาจเป็นเรื่องของคาไล ลามะ ที่อาจจะเป็นองค์สุดท้ายในทิเบตที่ได้รับเลือกตั้งและแต่งตั้งมาด้วยวิธีการดั้งเดิมของชาวทิเบต เพราะหลังจากจีนคอมมิวนิสต์ได้เข้ายึดครองประเทศทิเบตในปลายทศวรรษ ๑๙๕๐ แล้ว แม้จีนจะพยายามเอาใจประชาชนด้วยการ ตั้งคาไล ลามะองค์ใหม่ขึ้นมา แต่ก็มีได้มีพระชนม์อยู่นาน ในขณะที่คาไล ลามะองค์เดิมต้องลี้ภัยไปอยู่ในอินเดีย และเรื่องของคาไล ลามะก็ลดความสำคัญลงในประเทศทิเบต อีกไม่กี่ชั่วคนข้างหน้า เรื่องของคาไล ลามะ และภาษาทิเบตอาจเป็นเพียงเรื่องหนึ่งในประวัติศาสตร์อันยาวของมนุษย์ แต่ทราบใดที่มีผู้สนใจในประวัติศาสตร์เรื่องของคาไล ลามะก็คงยังมีคุณค่าต่อผู้สนใจเหล่านั้นในเวลาข้างหน้า ทั้งนี้ หนังสือเล่มนี้จึงจัดว่ามีความสำคัญในแง่ที่ช่วยบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับรายละเอียดของการแสวงหา คาไล ลามะองค์ใหม่ไว้มิให้สูญหายไป ซึ่งเป็นประโยชน์แก่ผู้สนใจในปัจจุบัน และเป็นวิทยาทานทางความรู้แก่นุชนรุ่นหลังในอนาคต

เพ็ชร สุมิตร

คณะศิลปศาสตร์ ธรรมศาสตร์

มรรควิถีของจางจื่อ
ศ. ศิวรักษ์ (แปล)
สำนักพิมพ์เศกศิลป์ไทย ๒๕๑๘
๓๗๓ หน้า ๒๕ บาท

ในการแก้ปัญหาชีวิตของมนุษย์เพื่อให้มนุษย์มีความสุขนั้น มีนักปราชญ์เสนอวิธีการต่างๆ กันอยู่มาก แต่ก็พอสรุปได้เป็นสองพวกใหญ่ ๆ พวกหนึ่งเห็นว่ามนุษย์ผูกพันอยู่กับสังคม การแก้ปัญหาของมนุษย์จึงต้องแก้ด้วยการจัดระบบสังคมให้เหมาะสมแก่ธรรมชาติมนุษย์ อย่างไรก็ตามจะเหมาะสมนั้นต่างก็มีทรรศนะไม่เหมือนกัน จึงเกิดระบอบการปกครองขึ้นหลายระบอบซึ่งมีสมมติฐานต่างกัน ส่วนนักปราชญ์อีกพวกหนึ่งเห็นว่าตัวมนุษย์สำคัญกว่า ระบอบการปกครองแม้มีส่วนบังคับมนุษย์ แต่ก็บังคับไม่ได้มากนัก มนุษย์เลือกดำเนินชีวิตตามความปรารถนาของตนได้ กฎหมายบังคับได้แต่ร่างกาย บังคับจิตใจหาได้ไม่ นักปราชญ์พวกหลังนี้สอนเน้นหนักไปในเรื่องวิธีดำเนินชีวิตที่ถูกต้องมากกว่าจะสอนวิธีแก้ปัญหาสังคม พวกหลังนี้ก็มีทรรศนะต่างกัน เช่นบางคนสอนให้หาความสุขทางกาย บางคนให้ละความสุขทางกายหันมาหาความสุขทางใจ เป็นต้น

นักปราชญ์จีนก็มีทั้งสองพวกเช่นเดียวกับปราชญ์ในประเทศอื่น ๆ และส่วนใหญ่เป็นพวกที่พยายามแก้ปัญหาด้วยการจัดระบบสังคม เช่นขงจื้อ เม่งจื่อ บักจื่อ พวกที่แก้ด้วยการแนะวิธีดำเนินชีวิตมีน้อยที่สำคัญได้แก่ เล่าจื่อ จางจื่อ และเฮียงจื่อ สองคนแรกเน้นการหาความสุขทางธรรม ส่วนคนหลังเน้นความสุขทางโลก หนังสือเรื่องมรรควิถีของจางจื่อซึ่งนายสุลักษณ์ ศิวรักษ์ แปลมาจากเรื่อง The Way of Chuang Chu ของ ทอมัส เมอดัน นั้น ถ้าถือตามทรรศนะของเสเตียง โพธิ์นันทะ^๑ ที่เชื่อว่างานเขียนของจางจื่อมีเหลือมาถึงปัจจุบันเพียง ๓๓ บท ก็นับเป็นฉบับที่รวมงานที่เป็นของจางจื่อ และของผู้อื่นที่เล่าถึงจางจื่อ

ไว้ บางบทเช่นเรื่องสิ่งซึ่งไร้ประโยชน์ (น. ๒๖๓) จะเห็นได้ชัดว่าเป็นเรื่องที่ผู้อื่นเล่า หนังสือเล่มนี้จึงนับว่าให้ประโยชน์ แก่การศึกษาความคิดของจางจื่อมากอยู่ เพราะได้ทั้งความคิดของจางจื่อเอง และความเห็นของผู้อื่นที่อยู่ร่วมสมัยหรือสมัยใกล้เคียงกับจางจื่อในเรื่องเกี่ยวกับความคิดของจางจื่อ

ปรัชญาของจางจื่อเน้นในแง่วิชาการช่วยขยายความปรัชญาของเล่าจื่อในหนังสือเท่าที่จะทำได้ให้แจ่มแจ้งขึ้น หลินยู่ต้งเมื่อเขียนปรัชญาของเล่าจื่อในหนังสือชื่อ The Wisdom of Lao Izu ก็อธิบายความคิดของเล่าจื่อโดยนำปรัชญาของจางจื่อมาเทียบ ปรัชญาของจางจื่อมิใช่ของใหม่ และเจ้าตัวเองก็ยอมรับในข้อนี้ ความที่แห่งปรัชญาของจางจื่อจึงมิใช่อยู่ที่ตัวความคิด หากอยู่ที่การอธิบายความหมายปรัชญาของเล่าจื่อด้วยถ้อยคำที่คมคายและการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเล่าจื่อเนื่องจากความคิดของทั้งสองท่านมิได้ต่างกัน เราจึงเรียกปรัชญาของเล่าจื่อและจางจื่อรวมๆ ว่า ปรัชญาเล่า (เป็นคนละอย่างกับศาสนาเล่า) ปรัชญาเล่านั้นถ้าคิดว่าจะนำมาปฏิบัติในโลกสมัยปัจจุบันแล้ว คนส่วนมากย่อมเห็นว่าไม่เหมาะสม บางคนอาจเห็นว่าไร้สาระ เพราะโลกปัจจุบันเป็นโลกที่เจริญทางวัตถุ คนเราผจญชีวิตไว้กับวัตถุ ทำอย่างไรจึงจะมีกระเพาะที่อัดแน่นด้วยอาหารคาว ทำอย่างไรจึงจะมีเครื่องนำเรือประสาธต์สัมผัสทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต เราหวังกันว่าความเจริญทางวิทยาศาสตร์จะช่วยให้เราได้สิ่งเหล่านี้ แต่เมื่อวิทยาศาสตร์เจริญขึ้นจริง ๆ เรากลับเห็นว่าปัญหาการแย่งชิงวัตถุดิบมากขึ้น จนถึงมีผู้แสวงหาปรัชญาสังคมและผู้ขออ้างว่ารักมนุษยชาติหาทางแก้ปัญหาให้เกิดการแบ่งสันปันส่วนอย่างยุติธรรมขึ้น นักปรัชญาพวกนี้พยายามหากระบวนสังคมที่ตัวคิดว่าดีมาบังคับครอบงำมนุษย์เสมือนหนึ่งคิดว่า ถ้ามนุษย์สวมเสื้อตัวหนึ่งอยู่แล้วมนุษย์ไม่คิด การหาเสื้อตัวใหม่สวมจะทำให้เขาดีขึ้น จริงอยู่เสื้อตัวใหม่อาจทำให้เขา

๑. เสเตียง โพธิ์นันทะ เมธีตะวันออก (พระนคร : มูลนิธิส่งเสริมกิจการศาสนาและมนุษยธรรม วัดมกุฏกษัตริยาราม, ๒๕๐๖) น. ๒๕๔

ชัยบ๊วยะบางส่วนที่เคยถูกรักอยู่ได้มากขึ้นแต่ก็อาจ
รักบางส่วนที่เคยสบายๆ ไป และไม่ว่าเขาจะชัยบ๊วย
ได้มากขึ้นหรือน้อยลง เลือดตัวนั้นก็มิได้ทำให้เขาเป็น
คนดีขึ้น และเขาจะรู้สึกได้ว่าเหมาะอยู่ร่ำไป พวกนัก
ปรัชญาเฝ้ามองเห็นปัญหาเช่นนี้และเชื่อว่าที่มนุษย์
แก่งแย่งกันนั้นหาใช่เพราะดีไม่พอ แต่เพราะมีความ
ไม่รู้จักพอ ถ้าเราสอนให้มนุษย์รู้จักพอได้ ก็ไม่ต้อง
แก่งแย่งกัน และถ้ามนุษย์ไม่โลภแล้ว ความเมตตา
ช่วยเหลือกันโดยไม่หวังประโยชน์ ความรัก ความ
เสียสละก็เกิดขึ้นได้ ส่วนพวกนักปรัชญาสังคมนั้น คิด
ถึงมนุษย์ทั้งหนึ่งเป็นสัตว์เดรัจฉานๆ ที่สอนให้ดีไม่ได้
มนุษย์จะดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับระบบสังคมที่เขาแสวงหา
แยกเอาไว้ ถ้าเราก็คืออย่างนักปรัชญาเก่า จะเห็นข้อ
หนึ่งคือการที่นักปรัชญาสังคมทั้งหลายคิดว่าตนรัก
มนุษยชาติและทำเพื่อมนุษยชาติ หากคนพวกนั้นมี
ความไม่รู้จักพออยู่ในตัว เราจะเชื่อได้อย่างไรว่าเขา
รักมนุษยชาติจริง ไม่ใช่เรามาเป็นเครื่องทดลอง
เกมใหม่ๆ ที่เขาคิดขึ้น และไม่เป็นไปเพื่อผลประโยชน์
ของเขา ไม่ว่าทางวัตถุอำนาจหรือชื่อเสียงก็ตาม คน
ที่เราจะเชื่อได้ว่าเขายินดีทำเพื่อผู้อื่น หรือส่วนรวม
อย่างแท้จริงจะต้องเป็นคนที่ไม่ต้องการผลเสียเอง
และคนเช่นนั้นถ้าไม่ใช่คนไม่มียึดถือความสุขทางวัตถุ
เป็นของสำคัญแล้ว ก็มองไม่เห็นว่ามีคนชนิดใดที่เรา
จะเชื่อถือได้ ปรัชญาเท่านั้นแม้ไม่ใช่ปรัชญาสังคม
แต่ก็เป็นปรัชญาที่สร้างคนซึ่งจะเป็นผู้ที่เชื่อถือได้ใน
สังคม ดังนั้นถ้าคิดในข้อนี้แล้วที่ว่าปรัชญาเก่าไม่
เหมาะกับสังคมปัจจุบันก็เห็นจะไม่จริง ปัญหาอยู่ที่ว่า
เรารู้จักหาประโยชน์จากปรัชญาคิดนี้หรือไม่เท่านั้น

หนังสือเรื่อง*มรรควิธีของางจื้อ*นั้น เมื่อข้าพเจ้า
ได้อ่านคำนำซึ่งผู้แปลได้อารารนาให้ท่านพระราชว
รมุณีเขียนกับบันทึกถึงผู้อ่านซึ่งทอมัส เมอคันเขียน ก็
เกิดความรู้สึกอย่างไม่มีเหตุผลขึ้นว่าผู้แปลฉบับภาษา
อังกฤษพยายามจะให้ผู้อ่านอยากอ่านหนังสือเล่มนี้
โดยเทียบเคียงกับศาสนาคริสต์ให้ฟัง ผู้แปลต้นฉบับ

ภาษาไทยก็พยายามจะให้ผู้อ่านได้เกิดความรู้สึกว่า
ปรัชญาของางจื้อมีอะไรๆ ที่คล้ายกับพุทธศาสนา
การทำเช่นนั้นอาจทำให้ผู้อ่านอ่านปรัชญาของางจื้อ เข้าใจ
ดีขึ้น แต่ข้าพเจ้าเกรงว่าจะเป็นการเข้าใจอย่างชาว
พุทธซึ่งข้าพเจ้าเห็นว่าไม่ถูกต้อง เพราะถ้าจะเทียบ
กับปรัชญาตะวันออกด้วยกันแล้วข้าพเจ้าเห็นว่าเทียบ
กับปรัชญาเวทของฮินดูจะใกล้เคียงกว่า แต่ก็
เห็นจะต้องตัดเรื่องฮินดูออกไป ข้าพเจ้าเห็นว่า
ไม่ต้องเทียบเสียเลยจะดีกว่า เพราะส่วนที่เข้าใจได้
ง่ายไม่ต้องเทียบกับปรัชญาสำนักใดก็เข้าใจ ส่วนที่
ไม่เข้าใจยากก็เป็นเรื่องรหัสลับ แม้จะเทียบก็คง
เข้าใจอยู่ดี ฉะนั้นถ้าเทียบแล้วอาจทำให้เข้าใจไขว้เขว
ข้าพเจ้าก็เห็นว่าไม่จำเป็นต้องเทียบ

ในคำนำส่วนแปลข้าพเจ้าเห็นว่าใช้ภาษาไทย
ได้ดี ไม่ติดโครงสร้างของภาษาฝรั่งอย่างนักแปลส่วน
มาก ข้อหนึ่งคือเล่มอื่นๆ ของผู้แปลก็มีความดีทั้ง
กล่าวอยู่ แต่หนังสือเล่มนี้เท่าที่ข้าพเจ้าได้สุ่มตรวจดู
เป็นบางตอนเห็นว่าแปลไม่พลาด แต่ข้าพเจ้าก็ยังไม
แน่ใจว่าตอนที่ข้าพเจ้ามิได้เทียบเคียงกับต้นฉบับจะ
มีพลาดบ้างหรือไม่ หนังสืออื่นที่ผู้แปลได้แปลไว้บาง
เล่มนั้น ข้าพเจ้าเคยนำข้อความที่แปลพลาดมาข้อย
บ้าง แต่ในเล่มนี้ยังหาไม่พบ ข้าพเจ้าจึงขอมองในแง่
ดีไว้ก่อนว่า ผู้แปลคงจะมีความระมัดระวังขึ้นกว่าเมื่อ
แปลเล่มก่อนๆ และข้าพเจ้าหวังว่าหนังสือเล่มนี้มีที่
แปลพลาดและผู้แปลพบเองหรือมีผู้ใดท้วงติงมาก็ตาม
ผู้แปลจะกรุณาแก้ไขต่อไป ข้าพเจ้ายังหวังว่าจะได้
เห็นหนังสือปรัชญาที่มีความคิดทวนกระแสความคิด
ของคนปัจจุบัน เช่นปรัชญาของางจื้อ ออกวางตลาด
ต่อจากเล่มนี้อีก จะได้เป็นเครื่องเหนี่ยวนำความคิด
ของคนไทยมิให้มุ่งไปแต่เพียงอย่างขาดความรอบคอบ

ปรีชา ข้างขวัญยืน

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย



การศึกษาในประเทศด้อยพัฒนา

นิโคลัส เบนเนท แต่ง อรรถพร พงษ์วาท แปล
สำนักพิมพ์เคล็คไทย ๒๕๑๘
ราคา ๒๒ บาท ๒๖๘ หน้า

เป็นที่ทราบกันในหมู่นักอ่านทั่วไปว่า หนังสือของสำนักพิมพ์เคล็คไทยทุกเล่มมีราคาก่อนข้างแพง และในปัจจุบันยังขาดความรอบคอบในการตรวจสอบการพิมพ์มากอีกด้วย ในหนังสือเล่มนี้บางตอนผิดพลาดจนความกลับเป็นตรงข้ามเช่น "...คนปุณฺธุรรมดาสามัญทั่วไป ไม่จำเป็นที่จะต้องผลิตสินค้าและบริการมากขึ้น..." ที่ถูกต้องควรจะเป็น "...คนปุณฺธุรรมดาสามัญทั่วไป จำเป็น..." (หน้า ๕) การพิมพ์เชิงอรรถ หน้า ๔๗ "(๑) Audous Hauxley" ควรเป็น "Aldous Huxley" หน้า ๓๒ Emppoyment ควรเป็น Employment นอกจากนี้ยังมีที่ผิดและพิมพ์ตกเล็กน้อยอีกหลายแห่ง

ในด้านการแปลนั้นเนื่องจากผู้วิจารณ์ไม่มีต้นฉบับเปรียบเทียบ จึงต้องคาดคะเนเอาว่าประโยคเช่นนี้แปลมาจากอะไร ในหน้า ๕ บรรทัดที่ ๒ "...ความยากจนนั้นเป็นเพียงสิ่งสัมพัทธ์มิใช่เรื่องเด็ดขาด..." เข้าใจว่ามาจากความในภาษาอังกฤษว่า ความยากจนเป็นปรากฏการณ์สัมพัทธ์ (Relative) มิใช่ปรากฏการณ์สัมบูรณ์ (absolute) การแปลเช่นในหนังสือนี้นั้นน่าจะ

ทำให้ความสับสนให้แก่ผู้อ่านที่ไม่คุ้นเคยกับแนวคิดดังกล่าวได้ โดยส่วนรวมแล้วผู้แปลทำได้ดีมากทีเดียว มีข้อบกพร่องไม่มากนัก

ผู้ออกจะเป็นการยากอยู่บ้าง สำหรับการวิจารณ์หนังสือที่ผู้วิจารณ์มีจุดยืนทางสภววิสัยโน้มไปในทางที่จะเห็นด้วยกับผู้เขียนหนังสือนั้น ๆ เพราะจะทำให้ละเลยจุดอ่อนข้อบกพร่องต่างๆ ของหนังสือโดยไม่ตั้งใจ และในบางครั้งก็อาจจะตีความเกินไปกว่าที่ผู้เขียนประสงค์

การเขียนหนังสือของนายนิโคลัส เบนเนท เล่มนี้ผู้เขียนได้ชี้แจงจุดยืนทางสภววิสัยและเป้าหมายของตนไว้อย่างแจ่มแจ้งในคำนำว่า ตนไม่มีความเชื่อในสภาววิสัย เพราะในการวิจัยต่างๆ นั้น มักจะเริ่มต้นด้วยข้อสรุปทางสภววิสัยที่หลบซ่อนอยู่ และพยายามใช้ระเบียบวิธีวิจัย ให้ดูเหมือนว่าเป็นไปตามสภาววิสัย หนังสือเล่มนี้มีข้อสมมติพื้นฐานอันเนื่องมาจากจุดยืนทางสภววิสัยของผู้เขียนดังนี้

(ก) ระบบการศึกษาเป็นเพียงเครื่องมือในการสร้างสรรค์ให้แต่ละบุคคลมีความสุข และให้มีความกลมเกลียวกันในสังคมและมีความทุกข์น้อยกว่าที่เป็นอยู่ (คำนำ)

(ข) ผู้เขียนมีแนวโน้มที่จะต่อต้าน "วัตถุนิยม" ซึ่งผู้วิจารณ์เข้าใจว่า หมายถึงความหมายทางจริยธรรมทั้งยังสงสัยในผลของเทคนิควิทยาศาสตร์ใหม่ และไม่เชื่ออย่างเด็ดขาดว่า ประเทศที่กำลังพัฒนาใดใดก็สามารถบรรลุความมั่งคั่งเยี่ยงสหรัฐอเมริกาหรือรัสเซียได้

(ค) โดยเหตุในข้อ (ข) ฉะนั้นเป้าหมายในการศึกษาจึงต้องเน้นที่บุคคล และความดีของบุคคลมากกว่าทางวัตถุ และมีรากฐานการพัฒนาจิตใจปัจเจกบุคคล และความกลมกลืนของสังคม

ฉะนั้นบรรดาแนวคิดข้อวิจารณ์ ข้อโจมตีระบบการศึกษาและข้อเสนอแนะของนายเบนเนทจึงเป็นผลของความคิดพื้นฐานข้างต้นดังกล่าว ส่วนเป้าหมายในการเขียนนั้น ผู้เขียนปรารถนาเสนอแนวทางการ

เปลี่ยนแปลงที่ควรจะเป็นสำหรับระบบการศึกษา
แนวทางเหล่านี้ไม่ประสงค์เป็นหลักการตายตัว และ
หวังเพียงว่า ความคิดเหล่านี้ จะเป็นตัวเร่งให้เกิด
ความสำนึกแก่ผู้มีหน้าที่ตัดสินใจทางการศึกษา
ว่าความสำคัญในการพัฒนามีศูนย์อยู่ที่ “มนุษย์” เท่านั้น

การศึกษาในประเทศด้อยพัฒนา เล่มนี้เนื้อหากล่าวถึง
วิกฤติการณ์ของระบบโรงเรียน ซึ่งมีรากกำเนิดสาม
รากคือ (๑) การศึกษาเป็นเพียงการขยายระบบการ
ผลิตชนชั้นนำ (๒) การศึกษาเป็นระบบตายตัวที่
เหมือนกันหมดในทุกภูมิภาคของโลก (๓) ระบบ
โรงเรียนเป็นเพียงส่วนหนึ่งหรือเครื่องมือชิ้นหนึ่งของ
ระบบวัตถุนิยมของโลกตะวันตก ซึ่งผู้เขียนเห็นว่า
กำลังเผชิญวิกฤติการณ์อย่างหนัก ข้อเขียนในบทต่อไป
ชี้ให้เห็นว่า มีสาเหตุและลักษณะของปัญหาอย่างไร
บ้าง

ในบทที่ ๑ กล่าวถึงปัญหาของประเทศที่ยากจน ใน
เบื้องต้นผู้เขียนกำหนดเป้าหมายพื้นฐานของการ
ศึกษา (ซึ่งไม่อาจแยกได้จากสังคมและแผนการพัฒนา)
ว่าควรจะเป็นการสร้างเงื่อนไขล่วงหน้าที่ดีจำเป็น เพื่อ
ที่ว่าแต่ละบุคคลสามารถที่จะดำเนินชีวิตอย่างสมหวัง
ทั้งยังสามารถมีบทบาทในการตัดสินใจต่างๆ ที่มีผลต่อ
ชีวิตของเขาเองถ้าเขาเลือกที่จะทำ

ปัญหาในประเทศด้อยพัฒนานั้นเป็นปัญหาที่เป็นทั้ง
ตัวปัญหาเอง และขณะเดียวกันก็เป็นสาเหตุของ
ปัญหาอื่นๆ ด้วย ผู้เขียนได้ชี้ให้เห็นปัญหาสำคัญ ๖
ประการ คือ

(๑) การขาดแคลนทางด้านการผลิตสินค้าและ
บริการ ผู้เขียนเห็นว่าอย่างน้อยประชาชนจะต้องมี
ความสะดวกทางวัตถุในระดับหนึ่ง เพื่อมิให้ต้องถูก
บีบบังคับโดยสภาพแวดล้อม

(๒) ความไม่เท่าเทียมกันของระบบรางวัลตอบ-
แทน ผู้เขียนชี้ให้เห็นว่า เป้าหมายของระดับความ
เป็นอยู่ขั้นต่ำของมนุษย์ เปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา
ยิ่งตระหนักถึงความไม่เท่าเทียมกันเพียงใดความคาด

หมายก็จะเพิ่มเป็นทวีคูณ ปัญหาที่มีอยู่ว่าระบบการ
ศึกษาปัจจุบันสร้างค่านิยมแห่งความเท่าเทียมกันขึ้น
มา และไม่สามารถสนองต่อความคาดหวังของประชา-
ชนได้ ระบบรางวัลตอบแทนปัจจุบันแบ่งออกเป็น
สองสถานะอย่างชัดเจนและมีรากฐานอยู่กับความ
สำเร็จของการศึกษาในระบบโรงเรียนของแต่ละบุคคล
ผู้ประสบความสำเร็จในระบบโรงเรียน (เรียนได้สูง
กว่า) จะได้ผลตอบแทนสูงกว่าผู้ที่ได้รับการศึกษาใน
ระดับต่ำกว่า แม้ผลของการศึกษาที่เป็นอยู่นั้นไม่อาจ
แสดงว่าผู้ที่เรียนสูงกว่ามีความสามารถมากกว่าก็ตาม
ปัญหานี้เป็นแก่นของแนวทางแก้ไขปัญหาความยาก
จนความชงกักในการพัฒนาชนบทและปัญหาการ
เปลี่ยนแปลงทางการศึกษาทั้งหมดด้วย การแก้ไข
ปัญหานี้มักจะกระทบกระเทือนผลประโยชน์ของชนชั้น
ผู้ได้เปรียบในสังคมกลุ่มน้อยเสมอ

(๓) ปัญหาโภชนาการและสุขอนามัย

(๔) ปัญหาที่ประชาชนผู้ยากไร้ ขาดความ
ตระหนักถึงสภาพสิ่งแวดล้อม พลังและศักยภาพของ
พวกเขาในการที่จะสร้างสรรค์ชีวิตที่ดีกว่าสำหรับตัว
พวกเขาเอง เบนเนทกล่าวว่า “ก่อนอื่น...พวกเขา
จำเป็นต้องได้รับการกระตุ้นให้เกิดแรงจูงใจเสียก่อน...สร้าง
ความตระหนักถึงความเลวร้ายของสภาพการเป็นอยู่ใน
ปัจจุบัน” (หน้า ๑๔) ส่วนนี้จะได้เพิ่มเติมว่า นอก
จากตระหนักถึงสภาพที่เป็นอยู่แล้ว ควรเสนอแนวทาง
แก้ไขปัญหาแก่ประชาชนไปพร้อมกันด้วย

(๕) ปัญหาประชากร เบนเนทเห็นว่า การมี
ประชากรมากขึ้นหนาแน่นขึ้นนั้น มีแนวโน้มไปสู่การ
ขัดแย้ง การสงครามอันโหดร้าย ยกตัวอย่างการ
สังหารคอมมิวนิสต์ในลาว ความขัดแย้งได้แย้งได้ว่า
โดยตัวของมันเองการที่ประชากรหนาแน่นไม่ใช่ตัว
ปัญหา ตัวอย่างจากการสังหารหมู่ครั้งนั้น มีสาเหตุ
ทางการเมืองภายในประเทศประการหนึ่ง และอีก
ประการหนึ่งนั้น เนื่องมาจากการแทรกแซงของ
ประเทศจักรวรรดินิยมกระหายสงคราม ถ้าความ
รุนแรงเป็นลักษณะของประเทศที่มีประชากรหนาแน่น

แล้วเงินในจีนปัจจุบันจึงไม่มีการฆ่าฟันกันเฉกเช่นใน
ชาวเล้า ผู้วิจารณ์เห็นว่าปัญหาประชากรเป็นเพียง
ส่วนหนึ่งที่อาจก่อให้เกิดความรุนแรง เมื่อประกอบ
เข้ากับปัจจัยของความรุนแรงประการอื่น ๆ ข้อเสนอ
แนะของผู้เขียนประการหนึ่งคือ รัฐบาลควรกำหนด
นโยบายทั้งปวง รวมถึงมาตรการภาษี เพื่อให้เกิด
ดุลยภาพในหมู่ประชากร (หน้า ๒๔) เป็นที่น่าสงสัย
ว่า ระบบการเก็บภาษีและค่าใช้จ่ายอุดหนุนในการ
ต่างๆ ที่เป็นอยู่ของรัฐบาล มีส่วนเกื้อหนุนให้ครอบ
ครวมีขนาดใหญ่จริงหรือ ขนาดครอบครัวในท้องถิ่น
ไหนบ่มบ่มน่าจะมีความสัมพันธ์กับระบบภาษี หรือเงิน
อุดหนุนของรัฐบาล เช่นที่เบนเนทกล่าวอ้าง (หน้า
๒๖๒) เมื่อซักถามชาวชนบทเกี่ยวกับขนาดของครอบ
ครัวก็มักจะโต้ตอบว่า ถ้ามีลูกน้อยคนก็ดี ที่มีมาก
เพราะไม่รู้จะทำอย่างไรดีประการหนึ่ง และกลัว
การคุมกำเนิดอีกประการหนึ่ง เมื่อมันเกิดมาแล้วก็
เลี้ยงมันไป หรือข้อความในทำนองเดียวกันนี้ ผู้
วิจารณ์ยังไม่เคยพบว่ามีใครคิดไปถึงเรื่องภาษีหรือ
เงินอุดหนุน

(๖) ปัญหาการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมที่
เปลี่ยนแปลง การพัฒนาอาจจะประสบปัญหาที่ประชา
ชนไม่สามารถปรับตัวได้ทันกับการเปลี่ยนแปลงทาง
วัตถุ ตัวอย่างที่ผู้เขียนยกมานั้นเป็นการปรับตัวให้
เข้ากับความเป็นอยู่ทางวัตถุใหม่ ๆ ซึ่งผู้วิจารณ์เห็นว่า
ไม่สำคัญนัก ปัญหาที่น่าจะอยู่ที่การเปลี่ยนแปลงระบบ
ความสัมพันธ์ระหว่างคนในสังคมมากกว่า เช่น ใน
ชนบทเดิมมีความสัมพันธ์โดยคุณค่าทางจิตใจ เมื่อ
มีการเปลี่ยนแปลงก็กลายเป็นความสัมพันธ์ทางการ
เงินอันจะนำไปสู่ปัญหาอื่น ๆ อีกมาก

ในส่วนสุดท้ายของบทนี้ ผู้เขียนได้กล่าวถึงยุทธวิธี
ในการพัฒนาทางเศรษฐกิจแบบเดิมที่ว่า “ตั้งอยู่บน
ความเชื่อที่ผิด และไม่ช่วยลดความทุกข์ยากและไม่ช่วย
ปรับปรุงคุณภาพของชีวิตของมวลชนส่วนใหญ่” (ผู้ที่อาศัย
อยู่ในชนบท) เลย” (หน้า ๔๔) และได้เสนอแนวทาง
ในการพัฒนาบางประการที่มุ่งสู่การปรับปรุงชีวิตของ
ประชากรโดยตรง แทนที่จะเป็นเกมส์ทางสถิติ ผู้ที่

สนใจศึกษาทางเศรษฐศาสตร์การพัฒนานั้นสมควร
อย่างยิ่งที่จะได้อ่านข้อวิพากษ์เหล่านี้ ที่มีต่อข้อสมมติ
ที่เลื่อนลอยทางเศรษฐศาสตร์ จริงอยู่แม้ข้อวิพากษ์
วิจารณ์ทั้งหลายของเบนเนทอยู่ในฐานะที่โต้แย้งได้ใน
ทางทฤษฎี เช่นเรื่องอรรถประโยชน์หน่วยสุดท้ายของ
G.D.P. ระหว่างคนรวยกับคนจนว่ามากน้อยกว่ากัน
หรือไม่ อย่างไรก็ตาม ก็นับว่าเป็นข้อวิพากษ์ที่มีค่า
ควรแก่การพิจารณาโดยรอบคอบ

บทที่ ๒ เมื่อได้กล่าวถึงปัญหาของประเทศด้อยพัฒนา
โดยทั่วไปแล้ว ผู้เขียนได้เสนอเหตุผลว่า ทำไมจึงต้อง
เปลี่ยนแปลงระบบการศึกษาอย่างรีบด่วน และเข้า
มาหมายขึ้นพื้นฐานที่ระบบใหม่ควรจะมีคืออะไร ต่อ
ปัญหาข้อแรกผู้เขียนให้เหตุผล ๒ ประการ คือ (๑) วิธี
การสอน หลักสูตรชั้นพื้นฐานไม่ได้เปลี่ยนแปลงอย่าง
จริงจัง ทั้งที่ระบบสังคมวัฒนธรรมและเศรษฐกิจได้
เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก (๒) ในประเทศที่กำลัง
พัฒนามีระบบเศรษฐกิจสองอย่าง วัฒนธรรมสอง
อย่าง แต่มีการศึกษาเพียงระบบเดียว

นอกจากนี้ระบบการศึกษายังไม่สามารถบรรลุ
เป้าหมายพื้นฐานที่วางไว้ได้แก่

- เพื่อเพิ่มทักษะทางการอ่าน การเขียน
การคิดเลข
- เพื่อให้เด็กสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง
ภายหลังออกจากโรงเรียนแล้ว
- เพื่อเสริมสร้างทางปัญญา และปลูกฝัง
ความมั่นใจให้แก่เด็ก
- เพื่อสร้างทักษะ ความรู้ในการประ
กอบอาชีพ
- เพื่อสร้างความเสมอภาคในโอกาส

และประการสุดท้าย เพื่อถ่ายทอดความรู้สู่รักชาติ
เสริมสร้างความเชื่อมั่นในวัฒนธรรมและอุดมการณ์ของ
ประเทศ ผู้เขียนชี้ให้เห็นว่ามีเพียงเป้าหมายสุดท้าย
เพียงสิ่งเดียวที่การศึกษาในโรงเรียนปัจจุบันบรรลุถึง
ได้อย่างมีผล นอกนั้นการศึกษาได้ทำสิ่งตรงข้ามกับ
เป้าหมาย เช่นความหวังที่ว่าระบบการศึกษาจะช่วย

สร้างความสะดวกภาคในโอกาสนั้น ผู้เขียนเห็นว่า “ระบบการศึกษา แม้ว่าจะดูเหมือนกับเป็นเครื่องช่วยเพิ่มความเท่าเทียมกันทางด้านโอกาส กลับกลายเป็นว่าไปช่วยเสริมสร้างให้โครงสร้างของชนชั้นที่มีอยู่ให้แข็งแกร่งยิ่งขึ้น”

สำหรับหนทางในการแก้ไขนั้นผู้เขียนมองความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ แม้จะเข้าใจว่าการศึกษานั้นเป็นส่วนหนึ่งที่ผูกพันอยู่กับสังคมอย่างใกล้ชิด แต่ดูเหมือนว่าเบนเนทตกลงใจที่จะทดลองวิถีทางที่จะเปลี่ยนแปลงระบบโรงเรียนก่อน “โดยไม่ต้องรอสถาปณณ์แบบเพื่อคน” ผู้เขียนได้เสนอว่า “การศึกษาที่จัดเป็นระบบควรจะเป็นกระบวนการ ซึ่งทัศนคติใหม่ ๆ ความรู้ทักษะต่าง ๆ แนวความคิดต่าง ๆ ได้ออกถ่ายทอดไปสู่คนหมู่มาก ซึ่งไม่ได้รับการถ่ายทอดในสภาพแวดล้อมปกติ” (หน้า ๗๗-๗๘) สิ่งที่ผู้เขียนเสนอว่าจะเป็นการออกใหม่ของระบบการศึกษาก็คือ “ทำให้การศึกษาเป็นเสมือนเครื่องมือสำหรับแก้ไขปัญหาคritical ๆ ให้ผู้เรียนได้ใช้ทั้งพลังกายและพลังสมอง ให้หลักสูตรซึ่งสร้างขึ้นมานั้นส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ถาวรในแต่ละเดือนแต่ละปี ให้กระบวนการคัดเลือกมีอิทธิพลต่อสิ่งที่สอนกันน้อยที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ และให้ชุมชนมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องทางการเงิน ตลอดจนได้ใช้ทรัพยากรทางการศึกษาที่มีอยู่ทั้งหมด นอกเหนือไปจากนั้น ระบบที่จะต้องปรับปรุงใหม่นี้ ควรจะต้องสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของสังคม และน่าสนใจเพื่อที่ว่าไม่จำเป็นต้องมีการบังคับกัน ไม่ควรที่จะเสียเงินทอง ตลอดจนกำลังคนให้มากเกินไปกว่าระบบปัจจุบัน และควรที่จะให้ทั้งผู้ใหญ่และเด็กมีส่วนร่วม ไม่จำเป็นต้องเรียนเต็มเวลา หรือไม่จำเป็นที่จะต้องสอนเฉพาะการอ่าน การเขียนการคิดเลข และท้ายที่สุดบุคคลอื่น ๆ “ที่ไม่ได้ฝึกอบรมมาทางครูควรจะเข้ามามีส่วนร่วมในระบบนี้ด้วย” (หน้า ๘๔-๘๕)

การเสนอหนทางแก้ไขปัญหามาของเบนเนท มีข้อโต้แย้งมากมายในทางปฏิบัติ ในกรณีที่ต้องเปลี่ยนแปลงในระบบการศึกษา และไม่มีแนวร่วมที่ต่อสู้เพื่อแก้ไขระบบสังคมโดยส่วนรวม แนวทางแก้ไขปัญหาล่าช้าจะเป็นจริงไม่ได้เลย ดูเหมือนปัญหาเหล่านี้ผู้เขียนเองก็ตระหนักดีอยู่ว่า ความสำเร็จที่ระบบโรงเรียนผูกพันอยู่กับระบบรางวัลตอบแทนแล้วใช้ การที่จะให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเงินที่ดี ในการจัดหลักสูตรให้สอดคล้องกับท้องถิ่นที่ดี ย่อมไม่บังเกิดผลในการเปลี่ยนแปลงมากนัก เพราะว่าผู้ที่เข้าไปมีโอกาสจัดการการศึกษาของท้องถิ่น ก็เป็นเช่นเดียวกับกลุ่มชนชั้นนำอื่น ๆ ที่มีแนวโน้มไปในทางที่จะสนับสนุนให้ลูกหลานของตนได้ไต่เต้าโดยผ่านระบบการศึกษาไปสู่ระบบรางวัลตอบแทนที่สูงกว่า และหากเราต้องการจะให้มีการแยกระบบการศึกษาออกจากระบบรางวัลตอบแทนแล้วก็ต้องต่อสู้ในระดับชาติ เพื่อช่วงชิงอำนาจทางการเมืองกับกลุ่มอำนาจรัฐ ซึ่งจะกระทำทุกวิถีทางเพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่มคน

บทที่ ๓ กล่าวถึงความพยายามของประเทศต่างๆ ในอันที่จะปฏิรูปการศึกษาเพื่อตอบสนองความต้องการของชนบทได้ เนื้อหาในส่วนนี้น่าสนใจอย่างมาก ในข้อที่ว่า ผู้เขียนได้เสนอเงื่อนไขที่จะทำการปฏิรูปหรือปฏิวัติทางการศึกษาให้เกิดผลสำเร็จอย่างแท้จริง โดยได้หยิบยกลักษณะความพยายามของประเทศต่างๆ คือ ออสเตรเลีย โวลต้า แทนซาเนีย สาธารณรัฐประชาชนจีน (ในช่วงที่มีการปฏิวัติวัฒนธรรม) คิวบา และประเทศไทย จากตัวอย่างทั้งหมดแสดงให้เห็นว่า หากประสงค์ให้ได้ผลในทางปฏิบัติอย่างแท้จริงและกว้างขวางแล้ว ต้องได้รับการสนับสนุนทางการเมืองเป็นอย่างมากและจริงจัง ประกอบกับเงื่อนไขอื่นๆ อีกหลายประการ

บทที่ ๔ ในบทนี้ผู้เขียนได้เสนอโครงการ เพื่อปรับปรุงวิถีการดำเนินชีวิตในชนบท โดยอาศัยวิธีการศึกษาเพื่อชุมชน เนื้อหาของบทนี้เป็นรายละเอียดหลักการขั้นตอนของระบบการศึกษาแบบใหม่ที่จะใช้พร้อมด้วยปัญหาทางเทคนิค ปัญหาหลักการสำคัญๆ บางประการ ทั้งนี้โดยอาศัยประสบการณ์และการศึกษาจากตัวอย่าง ข้อเท็จจริงต่างๆ ผู้เขียนสามารถสรุปข้อเสนอและปัญหาสำคัญๆ ออกมาได้ค่อนข้างรอบคอบน่าชมเชย

ข้อที่น่าสังเกตประการหนึ่งที่ผู้เขียนเสนอให้มี “กระทรวงพิเศษ” เพื่อเป็นองค์กรกลางเพียงองค์กรเดียวที่ทำหน้าที่พัฒนาชนบท โดยเหตุผลว่าเพื่อมิให้ งานซ้ำซ้อนกัน (หน้า ๑๔๐) และ (หน้า ๑๔๓) ก็ กลับมากำลึงถึงปัญหาว่า การพัฒนาชนบทนี้ ควร ดำเนินการโดยส่วนกลางหรือส่วนท้องถิ่น ซึ่งผู้เขียน เลือกการบริหารโดยท้องถิ่น เพราะเกรงว่าถ้าไม่เช่นนั้นแล้ว โครงการนี้จะกลายเป็นระบบตายตัวที่ไม่ยืดหยุ่น พอที่จะปรับตัวให้สอดคล้องกับสภาพในท้องถิ่น ปัญหาที่มีอยู่ว่า “กระทรวงพิเศษ” ที่ว่านี้จะทำหน้าที่ อย่างไร ที่จะสนับสนุนโครงการนี้ โดยไม่แทรกแซง หรือครอบงำการบริหารส่วนท้องถิ่น

บทที่ ๕ กล่าวถึงข้อเสนอการเปลี่ยนแปลงอย่างฉิวเฉียด สองประการที่เป็นไปได้ ภายใต้สถานการณ์ทางสังคมและการเมืองที่เป็นอยู่ คือ ประการแรก การเปลี่ยนแปลงเพื่อให้ระบบการศึกษาระดับมัธยมและอุดมศึกษา ซึ่งเป็นการศึกษาเพื่อชนกลุ่มน้อย สอดคล้องกับความเป็นจริงของสังคมมากขึ้น และ สอง การเปลี่ยนแปลงที่จะทำให้ค่าใช้จ่ายต้นทุนของระบบดังกล่าวต่ำลง ทั้งนี้เพื่อนำทรัพยากรที่ประหยัดได้นั้นมาอุดหนุนระบบการศึกษาเพื่อมวลชนมากขึ้น โดยไม่ต้องดึงเอาทรัพยากรมาจากส่วนอื่น ๆ ผู้เขียน กล่าวถึงปัญหาเกี่ยวกับ “มาตรฐานการศึกษา” ซึ่งมักมีกลุ่มผลประโยชน์กล่าวอ้างอยู่เสมอว่า เป็นสิ่งที่จะต้องคงเอาไว้โดยเฉพาะอย่างยิ่งตัวอย่างที่เด่นชัดในกรณีการศึกษาวิชาการแพทย์ ผู้เขียนเห็นว่า มาตรฐานที่เท่ากับต่างประเทศเป็นเพียง สัญลักษณ์ ของ คำว่าพัฒนา ส่วนมาตรฐาน (ที่แท้จริง) ขึ้นต้นนั้นควรจะเป็นว่า “ระบบนั้น ๆ ตลอดจนหลักสูตร ไม่ควรจะลอกแบบมาจากประเทศที่ร่ำรวย แต่ควรสร้างเพื่อตอบสนองความต้องการที่มีอยู่ของประเทศใดประเทศหนึ่งให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้” (หน้า ๒๐๔)

บทสุดท้าย ความตอนนี้เป็นการศึกษาปัญหาในการนำเอาความคิดไปปฏิบัติ ซึ่งผู้เขียนมองสภาพ

ความเป็นจริง และตระหนักถึงความยุ่งยากของการนำไปปฏิบัติเป็นอย่างดี

นายเบนเนทเขียนหนังสือเล่มนี้ อย่างมีเหตุผล ค่อนข้างกันไปตลอดทั้งเล่ม วิธีการพิจารณานั้นได้พิจารณาปัญหาและปัจจัยที่เกี่ยวข้องอย่าง ค่อนข้างสมบูรณ์ เริ่มต้นด้วยปัญหาของประเทศด้อยพัฒนาที่เป็นอยู่ สภาพของระบบการศึกษาที่เป็นอยู่ ระบบการศึกษาที่ควรจะเป็น และหนทางที่จะเป็นไปได้

เมื่ออ่านข้อเขียนโดยตลอดแล้ว อาจจะเกิดความสับสนขึ้นได้เกี่ยวกับตัวผู้เขียน กล่าวคือผู้เขียนกล่าวไว้อย่างชัดเจนว่าเขาเป็นนักปฏิรูปมากกว่านักปฏิวัติ (หน้า ๒๕๑) ทำให้เข้าใจว่าเขายอมรับการเปลี่ยนแปลงภายใต้เงื่อนไขของสังคมเก่า แต่แล้วในอีกตอนหนึ่งกลับกล่าวว่า “การศึกษานั้น เป็นผลผลิตของระบบสังคม ระบบการเมือง ตลอดจนรูปแบบการพัฒนาประเทศ ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญใดใดก็ตามจะต้องเริ่มต้นที่ การเปลี่ยนแปลงระบบสังคม... การเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาที่แท้จริงจะไม่สามารถมีขึ้นได้ ถ้าไม่มีการเปลี่ยนแปลงสังคม” (หน้า ๒๕๖) เมื่อพยายามทำความเข้าใจแล้วจะพบว่า ผู้เขียนเสนอการเปลี่ยนแปลงภายใต้โครงสร้างสังคมที่เป็นอยู่ และ (ผู้วิจารณ์เข้าใจว่า) เมื่อเป็นเช่นนั้นจะมีผลกระทบต่อบบบสังคมให้มีการเปลี่ยนแปลงไปในระดับหนึ่ง ซึ่งคาดหมายว่าจะเอื้อต่อการเปลี่ยนแปลงการศึกษามากขึ้นอีก ระดับหนึ่ง และหนุนเนื่องกันไปเรื่อย ๆ

ผู้วิจารณ์เห็นว่า ข้อเสนอทั้งหมดนี้ไม่มีหนทางเป็นจริงได้ในทางปฏิบัติ หรือแม้เพียงครึ่งหนึ่งของข้อเสนอภายใต้เงื่อนไขทางสังคมและการเมืองปัจจุบัน แต่จะมีทางเป็นจริงได้มากขึ้น เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองไปในทางที่ก้าวหน้าขึ้นโดยลำดับ

แนวคิดของนายเบนเนท เป็นเสมือนการเสนอยุทธวิธีในการแก้ไขปัญหของประเทศ โดยตั้งปัญหาที่แม้จะเป็นปัญหาที่มีลักษณะไม่ชัดเจนมากนักในสาย

ตาของประชาชนทั่วไปขึ้นมาเป็นจุดสำหรับแก้ไขเปลี่ยนแปลง หรือเห็นว่าปัญหาของประเทศมีหลายปัญหา และแต่ละปัญหาเกี่ยวข้องกับสิ่งหนึ่งเป็นเหตุเป็นผลซึ่งกันและกัน ซึ่งอาจจะมีข้อโจมตีได้ว่าเป็นการหยิบยกปัญหารองขึ้นมาเป็นปัญหาหลัก แต่การที่เมื่อมีหนทางแก้ไขได้บ้างแล้วมางอมืองอเท้าหรือละเลยเสีย นั้น ก็จะถูกไม่ชอบด้วยเหตุผล แท้จริงแล้วหากชนชั้นปกครองเปิดโอกาสให้มีการเคลื่อนไหวในค่านิยมก็ตาม ควรจะฉกฉวยเอาประโยชน์จากช่องทางนั้นเสมอ ในกรณีนี้ก็เช่นกัน เมื่อชนชั้นปกครอง (แม้ที่ปฏิกริยา) เปิดโอกาสให้มีการเปลี่ยนแปลงในระดับใดระดับหนึ่งก็ตามที่จะเป็นประโยชน์ ประชาชนก็ไม่ควรจะละเลยโอกาสนั้น กล่าวคือเป็นการปฏิรูป เพื่อวางพื้นฐานสำหรับการปฏิวัติของประชาชนนั่นเอง

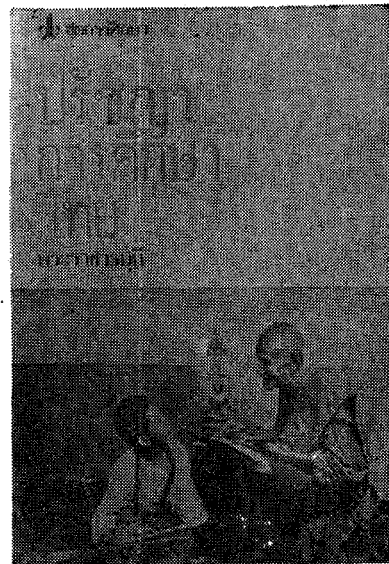
หนังสือเล่มนี้อาจจะอยู่ในฐานะที่เป็นแนวทางเคลื่อนไหวของประชาชนในด้านการศึกษาก็ในระดับหนึ่ง กล่าวคือในระดับการปฏิรูป เนื่องด้วยผู้เขียนเห็นถึงปัญหาการเปลี่ยนแปลงภายใต้โครงสร้างสังคมเก่า วิธีการ เทคนิคการปฏิบัติต่าง ๆ วางรากฐานอยู่บนเงื่อนไขเหล่านั้น ฉะนั้นถ้าจะเป็นผลดีมากยิ่งขึ้นก็ควรนำไปประสานเข้ากับ แนวทางการต่อสู้ทางด้านการเมือง วัฒนธรรม ปัญหาในการปฏิรูปการศึกษานั้น ในเงื่อนไขปัจจุบันยังเป็นปัญหารอง แต่ก็มิใช่ปัญหาที่จะละทิ้งไม่สนใจ เพราะสามารถจะใช้เป็นแรงหนุนสำหรับการปฏิวัติของประชาชนในระยะยาว และเมื่อสังคมเก่าถูกทำลายลง กระแสของการปฏิวัติทางการเมืองและการศึกษาและวัฒนธรรม ย่อมถูกดึงขึ้นมาเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการปฏิวัติสังคม

จุดเด่นที่สำคัญที่สุดของหนังสือเล่มนี้ อยู่ที่การเสนอสภาพข้อเท็จจริงในประเทศด้อยพัฒนา ไม่เฉพาะแต่การศึกษา ที่ทำลายแนวคิของนักเศรษฐศาสตร์ผู้หลงใหล “เกมส์ทางสถิติ” ทั้งหลาย หากทว่าวิธีการเสนอข้อวิพากษ์และทางออกต่าง ๆ ยังเป็นไประเบียบอย่างมีไม่ยุ่งยากสับสนอีกด้วย

ผู้วิจารณ์เห็นว่า หนังสือเล่มนี้มีคุณค่ามากสำหรับนักปฏิรูปทั้งหลาย มีประโยชน์ไม่น้อยสำหรับนักปฏิวัติทั้งปวง และผู้หวังคุณค่าประโยชน์เบื้องสูงสำหรับประชาชน

พงษ์ศักดิ์ บมจินดา

ศูนย์บัณฑิตอาสาสมัคร
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์



ปรัชญาการศึกษาของไทย

พระราชมุนี

หนังสือชุดการศึกษาฉบับที่ ๑

สำนักพิมพ์เกิดไทย ๒๕๑๘

๓๖๘ หน้า ราคา ๓๐ บาท

บนผืนนาแห่งการศึกษาไทยนับแต่อดีตมาถึงปัจจุบันนี้ ได้มีการพลิกฟื้น และไถ่หวานคุณค่าแห่งสติปัญญาอันเกิดเป็นผลโพบูลย์แก่คนไทยมาโดยตลอด ลักษณะของความงอกงาม ของความคิดที่ประชาชนได้รับจากการศึกษาได้เป็นไปในแบบของมรดกตกทอด

สืบเนื่องกันมาอย่างซ้ำๆ คงรูป และซ้ำรอยกันอย่าง
ไม่ขาดสาย การศึกษาได้กลายเป็นค่านิยมอย่างหนึ่ง
ที่เรียกว่าคุณวุฒิ สามารถทำให้มนุษย์มีศักดิ์ศรีสูงส่ง
หรือต่ำต้อย การศึกษาได้กลายเป็นเครื่องมือที่สร้าง
หรือฟาดฟันมนุษย์ให้ขึ้นชม หรือจมขึ้นกับชีวิตอย่าง
น่าอัศจรรย์ จวบจนวันหนึ่งเมื่อไม่นานมานี้ ได้เกิด
แผ่นดินไหวขึ้น ปลายานนท์ได้เริ่มพลิกตัว ผินหน้าอัน
หนาหนักได้เริ่มหันสะเทือนไปตามความผันผวนของ
เหตุการณ์ในสังคม มนุษย์เริ่มหันหัวไม่แน่ใจ
คนไทยเริ่มมองเห็นปัญหาและพยายามแก้ไขปัญหาที่
เกิดขึ้น นักวิชาการศึกษา ทั้งที่เป็นพวกหัวนอก
หัวโบราณต่างก็เริ่มเกิดความสับสน เขาเริ่มแสวงหา
ทิศทางที่คิดว่าถูกต้อง การศึกษาเริ่มถูกจุกขวนจาก
ปัญหาของชีวิต ความคับแค้นของคนในสังคม และ
กระแสความรู้ที่ไหลบ่าจากรอบทิศ ความปั่นป่วน
เหล่านี้ได้บีบบังคับให้กระบวนการของการศึกษาต้อง
ปรับตัวให้กลมกลืนกับกระบวนการของชีวิตและความ
ผันแปรของสังคมให้จงได้

ความสับสนสะเทือนดังกล่าวข้างต้นได้ปลุกให้
นักการศึกษาของไทยหลายคนคิดถึงพื้นฐานและอุดม-
การชีวิตแบบไทยอันมีผลต่อการก่อรูปปรัชญาการ
ศึกษาของไทยเราเอง นักคิดหลายคนได้เริ่มคิดจาก
ปรัชญาทางพุทธศาสนา ซึ่งสัมพันธ์กับวิถีชีวิตไทย
อย่างแน่นแฟ้น แล้วหยิบยกเอาส่วนที่ตนเห็นว่าสำคัญ
มาเชื่อมโยงกับอุดมการณ์การศึกษาของไทย นักคิด
เหล่านี้ได้แก่ ศาสตราจารย์ ดร. สาโรช บัวศรี ดร.
เอกวิทย์ ณ ถลาง ดร. ระวี ภาวิไล และคณะกรรมการ
วางพื้นฐานเพื่อการปฏิรูปการศึกษา เป็นต้น คุณเหมือน
ว่า ข้อเสนอของนักคิดดังกล่าวนี้ จะได้รับการเอาใจ
ใส่ถกเถียงกันอยู่ชั่วระยะเวลาหนึ่ง แล้วก็เลือนหายไป

บัดนี้ได้มีนักคิดอีกคนหนึ่ง ซึ่งอ่อนน้อมถ่อมตน
ว่ายังเป็น “ผู้ที่ศึกษาอยู่” ได้คิด ถิ่นคว้าและเขียน
แสดงระบบความคิดอันมีค่าสำหรับปัญญามนุษย์ขึ้น
โดยใช้พุทธธรรม เป็นเครื่องนำพิจารณาจุดหมายและ

กระบวนการของการศึกษาไทย ได้อย่างเข้าถึงแก่นแท้
ของชีวิต นักคิดท่านนี้คือ พระราชวรมณี

ปรัชญาการศึกษาไทย เป็นหนังสือรวมคำบรรยาย
และบทความที่เกี่ยวกับการศึกษาและสังคม หาก
จะเปรียบกับหนังสือ รายงานของคณะกรรมการวาง
พื้นฐานเพื่อปฏิรูปการศึกษา แล้ว ผู้วิจารณ์เห็นว่า
ปรัชญาการศึกษาของไทย เข้าถึง “การศึกษาเพื่อ
ชีวิตและสังคม” ได้ดีกว่า เนื้อหาทั้งหมดประกอบด้วย
สาระ ๗ เรื่อง คือ ความหมายและความมุ่งหมาย
ของการศึกษา การให้การศึกษาเพื่อจุดหมายของชีวิต
ข้อพิจารณาเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องปรัชญาการศึกษา
ของไทย พระพุทธศาสนาและการนำธรรมมาพัฒนา
หลักสูตร การรักษารากฐานของสถาบันพุทธศาสนา
พระสงฆ์ในสังคมปัจจุบัน ปัญหาของสังคมไทย
ปัจจุบันและแนวทางในการแก้ไข ต่อจากนั้นมีภาค
ผนวกอีก ๓ เรื่องคือเกณฑ์วินิจฉัยความหมายและ
คุณค่าของพุทธธรรม ทำอย่างไรจึงจะเชื่อเรื่องกรรม
สถาบันสงฆ์และความสัมพันธ์กับสังคม

ผู้วิจารณ์ได้เริ่มอ่านภาคผนวกก่อน เนื่องจาก
หัวเรื่องน่าสนใจ และคาดว่าจะใช้เป็นพื้นฐานในการ
เข้าใจปรัชญาต่อไปได้ การณ์ก็สมเจตนาอย่างยิ่งเพราะ
“เกณฑ์วินิจฉัยความหมายและคุณค่าพุทธธรรม” นั้น
ช่วยให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจธรรมอย่างมีหลักเกณฑ์
และทำให้เห็นว่า พุทธธรรมนั้นมีพลวัตในตัวเอง
(dynamic) ธรรมเป็นอุปการณ มีทั้งแง่ลบและแง่บวก
มีทั้งสาระและรูปแบบธรรมในแง่ของการเข้าถึงและ
การวางท่าที ธรรมที่คงตัวและธรรมที่ปรับได้ ธรรม
ที่เป็นกุศลและอกุศลซึ่งเป็นปัจจัยกันไว้ รวมไปถึง
กิจกรรมที่สนองค้นหาและกิจกรรมทางปัญญา ถ้าผู้
อ่านจับหลักเกณฑ์การพิจารณาพุทธธรรมนี้ได้ ก็จะ
ทำให้มีวิธีการคิดต่อไปอย่างมีระบบระเบียบมากขึ้น

เรื่อง “ทำอย่างไรจึงจะเชื่อเรื่องกรรม” นั้นช่วยแก้
ความเข้าใจผิดของคนทั่วไปได้มาก ความคิดที่ถูกต้อง
กรรมเป็นทั้งเหตุและผล คนเชื่อเรื่องกรรมต้องเชื่อ
การกระทำ รับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง รู้จัก

ยอมรับและปรับปรุงการกระทำของตนให้ถูกต้องอยู่เสมอผู้เขียนได้เห็นว่าในบรรดากายกรรม วจีกรรม มโนกรรมนั้น พระพุทธเจ้าทรงถือว่า มโนกรรมสำคัญที่สุด เราท่านที่ได้เห็นการกระทำอันชั่วร้าย วาจาที่บิดเบือน ของคนยุคนี้นี้ ก็คงพอจะรู้ต่อไปได้ว่ามันเกิดจากความคิดและจิตใจอันปราศจากค่านิยมแห่งธรรม

ผู้เขียนได้มองดู “สถาบันสงฆ์และความสัมพันธ์กับสังคม” ในแง่มุมที่กว้าง จากประสบการณ์ของผู้เขียนเอง กล่าวคือ วัดและพระสงฆ์มิใช่เป็นแค่เพียงศูนย์สังคม และอดีตผู้นำทางปัญญาเท่านั้น หากในสังคมปัจจุบัน วัดคือแหล่งความหวังของคนยากไร้ เป็นหนทางสายใหญ่ของเด็กชนบทซึ่งตกหล่นจากบันไดการศึกษาจะได้ไต่เต้าไปสู่ความก้าวหน้าของชีวิต ผู้อ่านจะมองเห็นความรับผิดชอบอันมหาศาลที่กระบวนการศึกษาของสงฆ์กำลังเผชิญอยู่โดยได้รับการสนับสนุนเพียงน้อยนิด อีกทั้งจะได้ทราบถึงความขัดแย้งทางความคิดในการจัดสัดส่วนการศึกษาของสงฆ์ระหว่างทางโลกกับทางธรรม คนรุ่นใหม่ทั้งหลายพึงอ่านเรื่องนี้ควบคู่กับเรื่องพระสงฆ์ในสังคมปัจจุบัน และเรื่องการรักษาสถานะของสถาบันพระพุทธศาสนาอย่างพินิจพิจารณาเถิดเถิด บางทีเราอาจจะจัดนิทรรศการได้อีกสักเรื่องหนึ่งละกระมัง

ย้อนกลับมาอ่านเรื่องแรกและเรื่องที่สองของหนังสือเล่มนี้ ผู้เขียนได้กล่าวถึงความหมายและความมุ่งหมายของการศึกษารวมๆ กันไป พอจะจับใจความได้ว่า การศึกษา คือกระบวนการที่มนุษย์เล่าเรียนถ่ายทอดความสามารถ ความสำนึกคิด ผักผ่อนความถนัด และอบรมเพื่อนำสติปัญญามาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม “การศึกษามีวัตถุประสงค์เพื่อให้ชีวิตเข้าถึงอิสรภาพ คือทำให้ชีวิตหลุดพ้นจากอำนาจครอบงำของปัจจัยแวดล้อมภายนอกให้มากที่สุด และมีความเป็นใหญ่ในตัวเองในการที่จะกำหนดความเป็นอยู่ของตนให้ได้มากที่สุด.....” ข้อความที่ยกมานี้บอกจะมุ่งถึงอิสรภาพพื้นฐานของชีวิต ซึ่งยังไม่เพียงพอ ผู้เขียนได้เน้นต่อไปว่าการศึกษาจะ

ต้องมุ่งในแง่อิสรภาพทางสังคมโดยสรุปว่า “มนุษย์จึงต้องเรียนรู้วิธีการที่จะอยู่ร่วมกัน เรียนรู้การที่จะทำตนให้แก่กัน การที่จะทำตนให้อำนวยประโยชน์แก่สังคม การที่จะร่วมมือกันสร้างสรรค์พัฒนาสิ่งต่างๆ และการที่จะสร้างระบบการอยู่ร่วมกันด้วยดี เมื่อสังคมบรรลุถึงภาวะเช่นนี้ก็เรียกได้ว่า สังคมมีอิสรภาพ รอคัดพ้นจากความบีบคั้น มีความเป็นใหญ่ในการสร้างสรรค์ และเสวยผลแห่งความสุขสมบูรณ์ของตน.....”

ถ้าพิจารณาถึงความหมายของการศึกษากลับมาข้างต้นในทัศนะของพระราชาคณะแล้ว จะเห็นได้ว่าการศึกษาย่อมนำมาซึ่งความพอใจในความเป็นมนุษย์ ทำให้เกิดความสงบสุขและสร้างสังคมที่เป็นธรรม ก็แล้วเหตุไฉน การศึกษาของไทยในปัจจุบัน จึงให้ผลที่ตรงกันข้ามยิ่งเรียนยิ่งอยาก ยิ่งเรียนมากยิ่งขึ้น และยิ่งมีการศึกษาเท่าไรก็ยิ่งมีช่องว่างระหว่างชนชั้นมากขึ้น การศึกษาของเราผิดแปลกที่ใด ที่ปรัชญาการศึกษา หรือที่ระบบการศึกษา หรือที่วิธีการให้การศึกษา หรือทุกอย่างประกอบรวมกัน

การศึกษาที่มุ่งหมายอิสรภาพของชีวิตได้มีการขยายความในเรื่องที่สาม ผู้เขียนเห็นว่า การศึกษาเป็นกิจกรรมของชีวิต โดยชีวิตและเพื่อชีวิต จุดหมายของชีวิตก็คือ การมีอิสรภาพ ซึ่งได้แก่การประสบความสำเร็จที่ทำให้ชีวิตอยู่รอดและหลุดพ้นเหนือภาวะที่ถูกบีบคั้นด้วยการดิ้นรนต่อสู้

ตอนท้ายของเรื่องนี้ เชื่อมโยงกับเรื่องต่อไปเกี่ยวกับพุทธธรรมที่เป็นสาระสำคัญของการศึกษา ซึ่งได้แก่หลักธรรม ๕ ข้อใหญ่ๆ คือ หลักอริยสัจ ๔ หลักเบญจขันธ์ หลักปฏิจจสมุปบาท หลักไตรลักษณ์ และหลักมัชฌิมาปฏิปทา ได้มีนักการศึกษาหลายท่านนำหลักดังกล่าวมาวินิจฉัยเชื่อมโยงกับกระบวนการทางการศึกษาอยู่เหมือนกัน เช่นศาสตราจารย์ ดร. สาโรช บัวศรีเขียนไว้ว่า “การศึกษาคือความเจริญงอกงามของชนชั้นทั้ง ๔ เพื่อว่ากุศลมูลของแต่ละคนจะได้เบาบางลง” ศาสตราจารย์ ม.ล. บุญเหลือ เทพยสุวรรณ

กล่าวว่า “มีขุมทรัพย์เป็นหัวใจ และหัวใจแห่งของการศึกษา ในปัจจุบัน” ศาสตราจารย์ ดร. ระวี ภาวิไล ได้เขียนถึงพุทธธรรมกับปรัชญาการศึกษาว่า “การศึกษานั้นควรเป็นไปเพื่อลดละความยึดถือผิดในตัวคน” และ ดร. เอกวิทย์ ณ ถลาง ก็ได้นำเอาไตรลักษณ์มากำหนดเป็นหลักปรัชญาการศึกษาไว้ว่า “การศึกษาควรเป็นไปเพื่อความหลุดพ้น” ดังนั้น เป็นต้น

เรื่องที่มีสาระยิ่งและผู้อ่านต้องอ่านอย่างพิถีพิถะระหัดเป็นพิเศษคือเรื่องปัญหาของสังคมไทยปัจจุบันและแนวทางในการแก้ไข ผู้เขียนได้แสดงลักษณะพิเศษของปัญหาสังคมไทยไว้อย่างละเอียดถี่ถ้วนนักวิชาการและปัญญาชนทั้งหลายจะต้องยอมรับและนำความคิดของพระคุณเจ้ารูปนี้มาปรับปรุง และปรับวิธีการทำงานในแต่ละวิชาชีพของตนเสียใหม่ ถ้าทำได้เมืองไทยก็พอจะมองเห็นทางก้าวหน้า ก็ทุกวันนี้ไม่เป็นเพราะสังคมไทยเรามีนักวิชาการสูง ๆ ต่ำ ๆ อยู่มากคอกหรือ เราจึงนำมานาทุญจจากสังคมอื่นๆ มาปฏิบัติในบ้านเมืองเราอย่างจับแพะชนแกะผลก็คือ ไม่ว่าในระบบสังคม เศรษฐกิจการเมือง หรือการศึกษากันไทยแท้ๆ ไม่ได้มีโอกาสสัมผัสแห่งอิสระภาพของชีวิตได้จริงจึงเลย

พื้นฐานทางความคิดของปรัชญาเมธีตะวันออกนั้นสัมพันธ์สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนตะวันออกด้วยกัน การนำเอาหลักพุทธธรรมมาเป็นแนวทางของการตั้งปรัชญา และกระบวนการทางการศึกษาจึงจะเข้าซึ่งถึงแก่นแท้ที่ผู้เขียนได้หา หากแก่นักการศึกษาไทยควรรู้จัก และใช้ปัญญาในการเลือกคัด ตัดแต่ง แนวคิดเหล่านั้น ให้บรรสานกับชีวิตจิตใจของคนไทยที่น่าห่วงใยก็คือ การศึกษา เพื่อความเป็นมนุษย์ได้มีมานาน และพัฒนามาอย่างสืบเนื่อง มาชาวเขลางค์เมื่อกระแสดความคิดแบบยุโรปและอเมริกันได้ไหลบ่าเข้ามาท่วมท้นวิถีทางการศึกษาของไทย นักวิชาการศึกษาของไทย ก็วนเวียนคลั่งไคล้อยู่กับการคิดแบบตะวันตกเห็นคนเป็นหุ่นยนต์และสมองกล ทุกอย่างใน

กระบวนการเรียนการสอนจะต้องตีออกมาเป็นพฤติกรรม วัดได้ ที่ตีออกมาเป็นตัวเลขได้ลงตัว หายอมน่าใจไม่ว่าเรื่องของคุณธรรมและความเป็นมนุษย์นั้นลึกซึ้งยิ่งนัก

ปรัชญาการศึกษาของไทย ของเจ้าคุณราชวรมุนี ยังมีได้ให้คำตอบเกี่ยวกับกระบวนการเรียนการสอนที่จะทำให้บรรดาเป้าหมายอันสูงส่งนั้น ผู้อ่านจะต้องวิเคราะห์วิจารณ์ต่อไปว่ามีวิธีการอย่างไรบ้างที่จะช่วยให้คนไทยได้พบกับอิสระภาพและความปลอดโปร่งโล่งเบาในสังคมอันสงบสุข สาระของหนังสือเล่มนี้นำไปสู่ข้อสรุปต่อไปว่า การศึกษาเป็นกระบวนการที่สมบูรณ์เบ็ดเสร็จในตัวเอง หรือเป็นเครื่องมือในการพัฒนาสังคม และครูไทยจะนำปรัชญานี้มาเป็นวิธีการเรียนการสอนได้อย่างไรบ้าง เรื่องของการศึกษาจึงถูกวางขวางลึกไกลเท่ากับเรื่องของชีวิตนั้นทีเดียว

ผู้วิจารณ์ขอนมัสการพระราชวรมุนี พระสงฆ์ผู้เป็นนักคิด และได้เขียนเผยแผ่ความคิดอันอย่างถนัดเชิงภาษา เรียบง่าย สุขุม มีอรรถรสสมเป็นสมณนิพนธ์ ผู้วิจารณ์มีความเลื่อมใสศรัทธาพระคุณเจ้ารูปนี้มานานแล้ว ครั้งหนึ่ง ผู้วิจารณ์และนิสิตได้ไปนิมนต์ท่านมาบรรยายพิเศษในวิชาการศึกษา กับสังคม ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เราได้เดินลัดเลาะไปหลังเมรุเผาศพ วัดพระพิเรนทร์ กว่าจะถึงกุฏิของท่านซึ่งเป็นเรือนแถวไม้เก่าๆ แค่งงอบ สะอาด และปลอดโปร่งไม่ได้มีเครื่องใช้อันโอ้อวดอันประกอบด้วยพรมเขียว เครื่องลายคราม งาช้าง ทางนกงูย กังที่เกยพบเห็นในกุฏิพระหลายแห่ง นี่แสดงถึงความพอที่พออยู่ของท่าน ผลงานที่น่าศึกษาจึงบังเกิดขึ้นเป็นวิทยาทาน อยู่อย่างไม่ขาดสาย

อาจารย์ที่สอนวิชาการศึกษาในสถาบันฝึกหัดครูทุกระดับ ควรใช้หนังสือเล่มนี้เป็นหนังสืออ่านประกอบ และนำแนวคิดหัวข้อต่างๆ มาจัดประเด็นอภิปรายในห้องเรียนจะเป็นประโยชน์มาก

สุมน อมรวิวัฒน์

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย



อุปสรรคของระบอบประชาธิปไตย

ณรงค์ สีนสวัสดิ์ และ รอส พรวิเชียร
สำนักพิมพ์ดวงกมล ๒๕๑๗

๑๓๕ หน้า ๒๒ บาท

หนังสือเล่มนี้แบ่งออกเป็นห้าบท คือ ความหมายของการพัฒนาทางการเมือง ยุคเผด็จการของฝ่ายทหาร การโค่นล้มรัฐบาล การเปลี่ยนแปลงหลังตุลาคม ๒๕๑๖ และอุปสรรคของความเป็นประชาธิปไตยในอนาคตและข้อเสนอแนะ นายณรงค์ สีนสวัสดิ์ เขียนสองบทแรกกับบทท้ายสุด ส่วนบทที่สามและสี่นั้นเป็นการเขียนร่วมกันสองคน และภาคผนวกนั้นประกอบด้วยรัฐธรรมนูญไทยสามฉบับ คือฉบับปี ๒๔๗๕ ธรรมนูญชั่วคราวปี ๒๕๐๒ และรัฐธรรมนูญปี ๒๕๑๗

ผู้เขียนเริ่มด้วยการพูดถึง ประชาธิปไตยของระบบการเมือง ในฐานะเป็นปัจจัยหนึ่งของขบวนการพัฒนาทางการเมือง นอกเหนือจากปัจจัยอื่นอีกสองประการ นั่นคือ ความสามารถของระบบการเมือง และการที่โครงสร้างทางการเมืองแยกออกเป็นหน่วยย่อย ๆ ซึ่งมีหน้าที่ต่างกัน จุดประสงค์ใหญ่ของหนังสือเล่มนี้มุ่งศึกษาที่ปัจจัยแรก พยายามอธิบายสาเหตุที่เป็นอุปสรรคต่อระบอบประชาธิปไตยทางการเมืองไทย โดย

การแบ่งออกเป็นสองช่วง ช่วงแรกระหว่างหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ มาถึงการโค่นล้มรัฐบาลโดยกำลังนักศึกษาและประชาชนเมื่อเดือนตุลาคม ๒๕๑๖ กับช่วงหลังคือช่วงที่เริ่มมีการเลือกตั้งในปี พ.ศ. ๒๕๑๘ เป็นต้นไป (หน้า ๑ กับหน้า ๖)

อันที่จริงการพูดถึงประเด็นการพัฒนาทางการเมืองไทยในวงการศึกษาดังกล่าวมานั้นเพิ่งปรากฏไม่นาน หรืออย่างน้อยก็ไม่ก่อนที่ประเทศไทยจะมีการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ภายใต้สมมุติฐานว่าเหตุที่สังคมไทยเกิดความปั่นป่วน อลวนต่าง ๆ หรือไม่เป็นประชาธิปไตยนั้น เนื่องจากการไม่มีการพัฒนาทางการเมือง ในขณะที่การพัฒนาเศรษฐกิจที่เร่งกันยกใหญ่ นั้น ก่อให้เกิดปัญหาทางสังคม ซึ่งถ้าพึ่งกลไกทางเศรษฐกิจไม่สามารถแก้ไขได้ หากเป็นปัญหาทางการเมืองที่ต้องอาศัยปัจจัยทางการเมืองมาช่วยจัดการ และในขณะเดียวกันประเทศไทยก็มีสภาวะทางการเมืองอยู่ในสภาพที่ล้าหลัง เช่น ประชาชนไม่มีอำนาจทางการเมือง ตัวระบบการเมืองเองก็ไม่เป็นประชาธิปไตย หรือไม่มีประสิทธิภาพในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น และขัดขวางทวีมากยิ่งขึ้นทุกที ที่สำคัญคือความล้าหลังของกลไกทางสังคม อันเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างเป็นปกติธรรมดา นั่นคือ การที่โครงสร้างทางการเมืองมิได้แบ่งแยกเป็นหน่วยย่อย ซึ่งมีหน้าที่และความรับผิดชอบแตกต่างกัน อันถือเป็นสมมุติฐานสำคัญของโรคความล้าหลังทางการเมือง อันแสดงอาการปรากฏในรูปของความไร้ระเบียบทางสังคม เช่น การมีโจรผู้ร้ายชุกชุม การคอร์รัปชันของข้าราชการ ประชาชนขาดการศึกษา มีชีวิตทุกข์ยาก น่าอนาถ มีความเชื่อแบบล้าหลัง ไม่ตระหนักถึงสิทธิและเสรีภาพที่ควรจะได้เรียกร้องเอาจากรัฐหรือผู้มีอำนาจในรัฐ เพื่อตนจะได้มีสภาวะชีวิตที่ดีขึ้น เป็นต้น

แต่เมื่อวิธีการเข้าสู่ปัญหาของผู้เขียนคงปรากฏในบทที่หนึ่ง ด้วยการให้ความหมายของคำว่าประชาธิปไตยเฉพาะในแง่ของวิชาวิทยาศาสตร์ เช่น สิทธิใน

การเลือกรัฐบาล สิทธิทางการเมืองที่เท่าเทียมกัน หรือการประกันสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชน โดยแยกประเด็นของความเป็นประชาธิปไตยทางการเมืองออกจากกลไกของระบบเศรษฐกิจ หรือเงื่อนไขของสภาพสังคม ออกจะทำให้ข้อเสนอที่ว่า ความเป็นประชาธิปไตยทางการเมืองเป็นปัจจัยประการหนึ่งของการพัฒนาทางการเมืองคู่เป็นเรื่องตกลงไปและขัดกันในตัวเอง (ยังการคัดถอนความเกี่ยวพันกันระหว่างการพัฒนาทางการเมืองกับการพัฒนาทางเศรษฐกิจเพื่อให้บรรลุจุดประสงค์ขั้นต้นของรัฐ นั่นคือการเตรียมเงื่อนไขทางวัตถุที่เพียงพอเพื่อให้ประชาชนส่วนใหญ่มีทางเลือกในการใช้ชีวิตที่ดีกว่าเดิม) สะท้อนให้เห็นการมองปัญหา ในลักษณะของการ แยกส่วน ปრაกฏการณ์ อย่างไม่พิเคราะห์ หากมุ่งที่จะรับเอา “ความหมาย” ของสัญลักษณ์นั้น (ระบบประชาธิปไตย) ในฐานะเป็นสิ่งที่ดีและมีความสมบูรณ์ในตนเอง โดยไม่เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและเงื่อนไขแห่งการดำรงอยู่ของมัน และอย่างไม่มี การตั้งข้อสงสัยความถูกต้องแต่อย่างใด

เช่น ที่กล่าวไว้ในหน้า ๕๔ ว่า “... ความจริงระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยนั้นไม่ได้เกี่ยวกับการที่จะให้ประชาชนอยู่ดีกินดี... แต่มาตรฐานการครองชีพของแต่ละบุคคลนั้น ขึ้นอยู่กับความสามารถในการผลิตและความประหยัดของเขา...” เช่นนี้แล้ว เราจะเลือกการเมืองในระบอบประชาธิปไตย (อย่างน้อยก็ในแง่ของวิทยาศาสตร์ตามที่ผู้เขียนเสนอ) ไปทำไมแน่ละที่ว่าประชาธิปไตยมิใช่เป็นยาแก้สารพัดโรคอย่างที่ผู้เขียนยกเอาคำกล่าวของม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช มาสนับสนุนความเห็นของตน (หน้า ๕๔) ก็จริงอยู่ หากระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยเป็นสิ่งที่ดียิ่งนักจะเป็นวิถีทางซึ่งจะทำให้สังคมดำเนินไปสู่จุดของวิวัฒนาการที่ดีได้ มิฉะนั้นแล้ว ก็คงต้องมีความผิดพลาดบางประการในระบบประชาธิปไตยนั่นเอง ไม่ว่าในแง่

ของการสร้างกลไกทางการเมืองเพื่อจูงมูงหมายนั้น หรือการเข้าใจระบอบประชาธิปไตยอย่างผิวเผิน เฉพาะในแง่ของวิทยาศาสตร์เท่านั้น

ยิ่งการกล่าวในทำนองปรักปรำสังคมที่ปกครองด้วยระบอบคอมมิวนิสต์ (หน้า ๒) โดยการยกมาเปรียบเทียบกับ ประเทศที่ไม่ใช่คอมมิวนิสต์ บนพื้นฐาน ของหลักเกณฑ์ทางสิทธิเสรีภาพของประชาชน จนกระทั่งกล่าวอ้างว่า ประเทศไทยในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ยังมีความเป็นประชาธิปไตย มากกว่าประชาชนในประเทศคอมมิวนิสต์นั้น เป็นเพราะประชาชนมีเสรีภาพในทรัพย์สิน หรือการเดินทางไปไหนมาไหน เป็นต้น นั้น เห็นได้ว่าเป็นการตีความและลากเข้าความอย่าง ไม่เข้าท่า ในลักษณะการของการบิดเบือนความหมายของคำว่า “สิทธิเสรีภาพ” ด้วยการตีความหมายของสิทธิและเสรีภาพในแง่ของสังคมนายทุน และสืบสนระหว่างความแตกต่างของคุณค่าทางสิทธิเสรีภาพที่ปัจเจกชนมีอยู่ในฐานะเป็นสมาชิกของรัฐ กับความสามารถที่จะใช้สิทธิและเสรีภาพนั้นของปัจเจกชนในฐานะเป็นสัตว์สังคม แน่ละในประการหลัง ย่อมก่อให้เกิดอันตรายได้ หากว่าเป็นการทำอย่างเลวโดยผู้ซึ่งถือถือว่าแข็งแรงมากกว่าคนอื่น ๆ

อีกตัวอย่างที่แสดงให้เห็นความปนเปกันทางความคิดของผู้เขียนนั้นมีพื้นฐานจากการจำกัดความเข้าใจความหมายของ “ประชาธิปไตย” เฉพาะทางวิทยาศาสตร์ หรือทางการเมืองนั้น คือการอธิบายความเรื่องขอบเขตของสิทธิเสรีภาพ (หน้า ๕๔) กับความขัดแย้งหรือปั่นป่วนที่เกิดขึ้นในสังคม (หน้า ๖๑) ในทำนองยกย่องสรรเสริญว่าเป็นธรรมดาในเมืองอังกฤษที่มีการสไตรก์กันมากมาย ถึงขนาดมีผลกระทบกระเทือนโรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ นานา คนอังกฤษกลับถือว่าเป็นเรื่องธรรมดา แต่พอในกรณีของไทย (หน้า ๕๔) ก็กลับกล่าวในทำนองการห้ามปรามกลาย ๆ ว่า ต้องอยู่ในขอบเขตของความพอดี แต่ก็ไม่เคยให้ข้อกำหนดของความพอดีอย่างเป็นกิจลักษณะเป็นหลักเป็นฐาน

อย่างที่ว่าไว้ อันที่จริงระบบประชาธิปไตยนายทุนแบบอังกฤษที่เบ็คโกลาส์ให้การต่อรองผลประโยชน์ระหว่างคน ที่มีผลประโยชน์ ชัดกันนั้น ก็เป็น คุณอย่างหนึ่งของระบบการเมืองชนิดนี้ แต่อีกด้านหนึ่งก็กลับเป็นการฟ้องตัวเองให้เห็นว่า ระบบการเมืองชนิดนั้นหาได้มีความสามารถที่จะก่อให้เกิดการจัดสรรผลประโยชน์ให้เป็นที่พึงพอใจทั่ว ๆ กันทุกฝ่ายหรือแก่คนส่วนมากในวิถีดอันเป็นปกติแต่อย่างใดไม่ แลระบบนี้ย่อมดีกว่าระบบเผด็จการที่กดความไม่พึงพอใจของประชาชนไว้ด้วยกำลัง แต่ก็มิได้เป็นสิ่งเลิกลอยกันมากมายอย่างที่หวังกันไว้ และเมื่อใดที่ระบบเช่นนี้มิสามารถทำหน้าที่ในฐานะเป็นหนทางหรือเครื่องมือเพื่อจัดการสังคมให้อยู่ในสภาพสงบสุขหรือก่อให้เกิดความพอใจแก่คนส่วนใหญ่ได้ ก็น่าที่จะเลือกหาหนทางอื่น ๆ กัน หรือมิฉะนั้นก็ควรจะมีมองประชาธิปไตยในแง่อื่นกันนอกเหนือไปจากการหมิ่นหมิ่นความหมายมาอย่างคั่น ๆ จากระบบประชาธิปไตยแบบนายทุนกันเสียที

ข้อสมมุติฐานของอุปสรรคของระบอบประชาธิปไตย ผู้เขียนเสนอว่ามีอยู่ ๓ ประการด้วยกัน คือการเข้ามาอยู่เกี่ยวกับการเมืองของพวกทหาร ซึ่งอาศัยสภาพความบกพร่องของการปฏิวัติเพียงครั้งเดียวที่พวก “คณะผู้ก่อการ” ทำทั้งไว้อย่างครั้ง ๆ กลาง ๆ นั้นคือเพียงแต่เปลี่ยนแปลงกลุ่มผู้มีอำนาจทางการเมืองเท่านั้น แต่มิได้เปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจด้วย ประการที่สองคือความบกพร่องของฝ่ายพลเรือนที่เป็นนักการเมือง ในแง่ที่พวกนี้เห็นแก่ตัวมากกว่าผลประโยชน์โดยส่วนรวม และประการที่สามเกิดจากความไม่พร้อมของประชาชนชาวไทยนั่นเอง ที่มีระบบวัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตที่ยอมรับในอำนาจ มีความเชื่อในทำนองบักความรับผิดชอบไปให้ “คนตีกรุงศรีอยุธยา” นอกเหนือไปจากยาพิษอันเกิดจากการเข้าใจศาสนาพุทธอย่างผิด ๆ บวกกับการขาดข่าวสารทางการเมือง (หน้า ๒๐-๒๑) หรือกล่าว

โดยสรุปประชาชนไทยยังเขลาและขลาดอยู่นั่นเอง และประการสุดท้ายที่ยังไม่มีหลักฐานแน่ชัด คือการแทรกแซงของสหรัฐอเมริกา (หน้า ๒๓) ถ้าจะพึงอย่างผืน ๆ แบบไม่ตัดสินคุณค่าอะไรก็ขึ้นอยู่กับรอก หากสำหรับผู้ที่ต้องการหาตัวผู้ผิดมาตัดสิน ก็อาจจะโทษไปอย่างเต็มปากเต็มคำได้ไม่มากนักน้อยว่า ส่วนหนึ่งเป็นความผิดของฝ่ายที่เป็นแรงต่อต้านการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ถ้าจะนับตั้งแต่หลังการเปลี่ยนแปลง พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นต้นมา ก็คงไม่พ้นพวกที่คัดค้านไม่เห็นด้วยกับโครงการสมคปทเลื่องที่เสนอโดย นายปรีดี พนมยงค์ หากเนื่องมาจากความเชื่อว่าจะทำได้และจะนำผลเสียมาสู่มากกว่าผลดีก็ยังพออภัยกันได้ แต่พวกที่ต่อต้านเพราะกลัวสูญเสียผลประโยชน์แล้ว คงจะหาข้อแก้ตัวได้ยากกระมัง และถ้าจะเอาโทษพวกที่อยู่ในชนชั้นปกครองด้วยเหตุผลเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นพวกที่เป็นฝ่ายคัดค้าน พวกข้าราชการนิยมหรือพวกทหาร ในฐานะที่นำความหายนะมาสู่ประเทศไทยโดยตลอด ทั้งการสมคบกับพวกต่างดาวต่างต่างแดน หรือกดหัวประชาชนไว้ไม่ให้หือ จนกระทั่งปล่อยให้เขาโง่และจมปลักอยู่ในความไม่รู้ หรือขาดข่าวสารทางการเมืองนั้น เป็นโทษมหันต์ชั้นอนันตริยกรรม ซึ่งจะให้อภัยไม่ได้เด็ดขาด เงื่อนไขที่อ้างว่าประชาชนยังไม่พร้อมไม่สามารถนำมาเป็นเครื่องจำกัดผูกมัด ก็กั้นมิให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมือง อันน่าจะเป็นลักษณะประการสำคัญของการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันแท้จริงมากกว่าการจะวัดเอาด้วยรูปแบบห้าม ๆ ในเรื่องของสิทธิหรือเสรีภาพปลอม ๆ อันล้วนถูกใช้ให้เป็นประโยชน์ก็เฉพาะผู้ที่ได้เปรียบทางสังคมกันอยู่แล้ว

บทที่สามอันเกี่ยวกับการโค่นล้มรัฐบาลนั้น มิได้มีอะไรใหม่มากกว่าบทย่อที่ไปคัดมาจากหนังสืออื่น ๆ ส่วนใหญ่ก็คงเป็นหนังสือภาษาอังกฤษที่เขียนโดยผู้เขียนคนเดียวกัน (พิมพ์โดยสำนักพิมพ์ดวงกมลเหมือนกัน) ซึ่งก็ไม่มีลักษณะของการพูดถึงขบวนการนักศึกษา

อย่างอื่น ๆ โดยมีได้ติดตามแนวความคิดความอ่านอันเป็นเบื้องกำเหนิดของการกระทำอย่างจริงจังแต่อย่างใด แต่ฉบับภาษาอังกฤษก็มีข้อแก้แอมแอมไปได้กระมังว่า เขียนขึ้นเป็นหนังสือพื้นฐานให้ฝรั่งได้มองไทยได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ส่วนในฉบับภาษาไทยนั้นก็อีก เป็นการเล่าเรื่องเหตุการณ์ในทำนองประวัติศาสตร์ โดยมีได้วิเคราะห์เงื่อนไขทางสังคมซึ่งเป็นฉากหลังของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นแต่อย่างใด ยิ่งเมื่อบทก่อน ๆ ปูพื้นฐานให้เห็นความอ่อนแอของเงื่อนไขทางประชาชนด้วยแล้ว ก็เลยทำให้มองไม่เห็นความเกี่ยวเนื่องกันระหว่างสถานการณ์ที่ต่อเนื่องกันสองสามประการ เช่น ความไม่พึงพอใจของประชาชน การพัฒนาการของขบวนการนักศึกษา และเหตุที่ทำให้ประชาชนเข้าร่วมกับขบวนการนักศึกษาเพื่อต่อสู้กับรัฐบาลอย่างถึงเลือกถึงเหือ

ส่วนการที่พูดถึงประชาชนในทำนองแสดงให้เห็นว่า ความจริงแล้วประชาชนไม่ต้องการมีอำนาจทางการเมือง หากแต่มีความต้องการอศวิณ ม้าขาวให้มาใช้อำนาจปกครองอย่างเด็ดขาด พอเพียงแต่ให้บ้านเมืองสงบราบคาบก็แล้วกันนั้น (หน้า ๖๐) ก็น่าที่จะย้อนกลับไปถามผู้เขียนไคอย่างไม่ต้องลังเลเลยว่า แล้วอย่างไร เงื่อนไขเช่นนั้นจะหมายเอาว่า ระบอบการปกครองที่น่าจะคิดสำหรับสังคมไทยก็คือ การกลับไปใช้ระบบเผด็จการอย่างเก่ากระนั้นหรือ หรือว่าควรพยายามสร้างกลไกเพื่อแก้ไขความคิดความอ่านในลักษณะนี้ให้หมดไป (หากว่ามีอยู่จริงในคนไทย) ดูเหมือนผู้เขียนเองก็เข้าใจว่า ที่เป็นเช่นนั้นเพราะเหตุอันเนื่องมาแต่การขาดข่าวสารทางการเมืองที่ถูกต้องมากกว่าอย่างอื่น (หน้า ๖๑) ก็ควรจะเป็นหน้าที่ของผู้ปกครองในระบอบประชาธิปไตยจักต้องเร่งแก้ปัญหานี้มิใช่หรือ ?

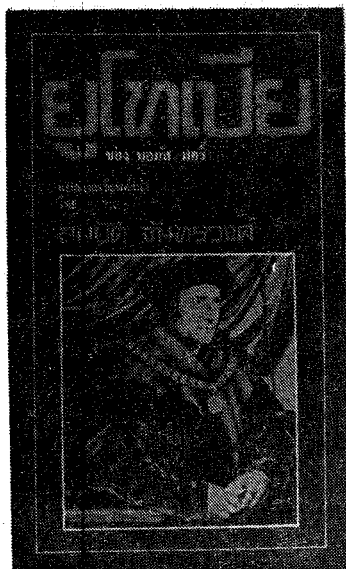
ยิ่งการวิเคราะห์อุปสรรคของระบอบประชาธิปไตยในเชิงสรุปของบทสุดท้าย ในทำนองแสดงให้เห็นอย่างกลาย ๆ ว่า พวกที่เป็นซ้ายจัด ซึ่งนิยมระบบ

คอมมิวนิสต์ ผนวกเข้ากับลักษณะของบุคลิกภาพแบบเผด็จการ ซึ่งชอบประนามกลุ่มที่ไม่เห็นด้วยกับตนว่า เป็นพวกศักดินา พวกชาเคนทรราช นายทุน สุนัชรับใช้จักรพรรดินิยมนั้น (หน้า ๖๕-๗) แสดงให้เห็นความไม่ชอบมาพากลของผู้เขียนอย่างยิ่ง ค่าที่ตลอดเวลาผู้เขียนเขียนบทความที่ประกอบขึ้นเป็นหนังสือเล่มนี้ในสำนวนที่ไม่แสดงการตัดสินคุณค่าอย่างแจ่มชัด ใช้ภาษาชนิดที่พยายามให้เรียบง่าย หรืออวกถึงลักษณะของความเป็นกลางทางวิชาการ แต่ก็ออกไม่ได้ที่จะแอมให้เห็นความคิดจริงๆ ที่ซ่อนเร้นและพยายามชวนเชื่อผู้อ่านมาตลอด หากว่าจะอ่านด้วยความพินิจพิเคราะห์ ในแง่ของการยกยอความคิดประชาธิปไตยแบบเสรีนิยม (หน้า ๑) ต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ แล้วผู้อ่านย่อมหวังไม่ได้ที่จะเห็นผู้เขียนซึ่งมีความโน้มเอียงชมชอบทัศนะทางการเมืองแบบหนึ่งให้มาเสนอข้อเท็จจริงที่เป็นความบกพร่องของระบบการเมืองที่ตนสนับสนุนอยู่ แต่ผู้อ่านย่อมมีสิทธิที่จะได้รับรู้ข้อเท็จจริงที่สนับสนุนการคัดค้านลัทธิทางการเมืองที่ผู้เขียนไม่เห็นด้วย และกล่าวกระแนะกระแหนมาตลอด โดยไม่เคยพูดอย่างตรงไปตรงมา

สรุปแล้วหนังสือเล่มนี้ นอกจากจะเริ่มตันผิด ๆ ด้วยการตีกรอบสมมุติฐานในเรื่องเกี่ยวกับประชาธิปไตยอย่างแคบ อันทำให้ผู้อ่านหลงไปกับวิธีการวิเคราะห์เชิงวิชาการอย่างซาด ๆ เกิน ๆ ด้วยแล้ว ลักษณะของการเขียนยังง่ายต่อการทำให้ผู้อ่านเข้าใจผิดในประเด็นต่าง ๆ ได้ง่าย

หนังสือเล่มนี้ราคาไม่แพง ถ้าคิดเสียว่า จะได้รัฐธรรมนูญฉบับต่าง ๆ ไว้่านเปรียบเทียบกับสำหรับผู้ที่สนใจ ทั้งก็มีพิมพ์ด้วยกระดาษอย่างดี และรูปเล่มสวยงามสมราคา

อานวยชัย ปฏิพัทธ์ ๆ



ยูโทเปีย

ทอมัส มอร์

สมบัติ จันทรวงศ์ แปลและเขียนคำนำ

โครงการตำรา ฯ สมาคมสังคมศาสตร์ ฯ, ๒๕๑๑

๒๓๘ หน้า ๑๕ บาท

“ยูโทเปีย” เป็นผลงานชิ้นสำคัญชิ้นหนึ่งในประวัติศาสตร์ความคิดทางการเมืองตะวันตกในยุคฟื้นฟูศิลป (Renaissance) อันเป็นระยะเวลาที่ระบบราชาธิปไตยกำลังขึ้นมาอำนาจเหนืออาณาจักร ทั้งในด้านการปกครองในประเทศ และในฐานะเป็นตัวบ่งชี้ควบคุมความสัมพันธ์ระหว่างรัฐต่างๆ ในขณะเดียวกันทางฝ่ายคริสตจักรก็ค่อยลดอำนาจและเกียรติยศลงไปท่ามกลางสภาพการณ์ดังกล่าวนี้เอง ขบวนการมนุษยธรรม (Humanism) ก็ก้าวขึ้นมามีบทบาทร่วมอยู่ด้วยเหมือนกัน

“ยูโทเปีย” ก็เหมือนกับงานเขียนทั่วไปที่ได้รัับอิทธิพลและสะท้อนให้เห็นสภาพสังคมร่วมสมัยในช่วงเวลานั้น โดยอาศัยทัศนะและวิจรรณญาณของทอมัส มอร์ เป็นสื่อกลาง กล่าวได้ว่ามอร์เองจะไม่พอใจการปกครองของพระเจ้าเฮนรี แต่ก็ยังให้ความหวังกับผู้ปกครองอย่างมาก ว่าจะเป็นผู้กำหนดและสร้างสันติ

สุขแก่ส่วนรวมได้ “.....เพราะฉะนั้นผู้ปกครองควร จะให้ความเอาใจใส่แก่ความสุขของประชาชนมากกว่า ของตนเอง อย่างที่ผู้เลี้ยงแกะควรจะเอาใจใส่กับฝูง แกะมากกว่าตัวเอง.....” (หน้า ๗๗) ในประเด็นนี้ มอร์เองก็คงจะยอมรับถึงความเข้มแข็งของระบบ กษัตริย์ที่กำลังขึ้นมาแทนที่ศาสนจักร ดังนั้นในประเด็น ต่อมา จะเห็นว่ามอร์ได้กล่าวโจมตีพวกนักบวชอย่าง- มาก โดยเปรียบเทียบว่าเป็น “พวกจระจกที่ยิ่งใหญ่ที่สุด ของพวกจระจกทั้งปวง” (หน้า ๖๑) ในด้านอิทธิพล ลัทธิมนุษยธรรม จะเห็นได้จากการที่ มอร์ พுகถึงการ ลงโทษ ขโมย ด้วยวิธีการอันรุนแรง ซึ่งเขามองไม่เห็น ว่าจะเป็นการแก้ไขปัญหอะไรได้ แทนที่จะสอนให้ เขาเหล่านั้นหาเลี้ยงชีพได้ด้วยตนเอง ห้ามสิ่งเลวร้าย และพุ่มเฟิยทั้งหลายในสังคม อันเป็นผลสืบเนื่องจาก การเปลี่ยนแปลงเครื่องมือการผลิต ในกรณีนี้มอร์ยก ตัวอย่างการเลี้ยงแกะซึ่งมีผลให้ราคาข้าวสูงขึ้น และ รวมทั้งผลผลิตอื่นๆ ที่จำเป็นด้วย ในที่สุดคนจนก็ ไม่อาจบริโภคสิ่งเหล่านั้นได้ ในขณะที่คนรวยหยิบมือเดียว “.....ซึ่งร่ำรวยมากเสียจนกระทั่งว่าในเมื่อไม่มี ใครบิบบเจ้าของให้ขายได้ถ้าเขาไม่ยอมขาย เขาจึง ไม่ขายจนกว่าเขาได้ขึ้นราคาให้สูงขึ้นไปเท่าที่จะทำได้” (หน้า ๔๕) และนี่เองที่มอร์ มองเห็นความอยุติธรรม ในสังคมว่าเป็นผลิตผลของทรัพย์สินส่วนตัว “..... ครอบงำที่ยังมีทรัพย์สินส่วนตัวอยู่ และครอบงำที่ เงินยังคงเป็นมาตรฐานของทุกสิ่งทุกอย่างอยู่แล้ว ข้าพเจ้าก็ไม่เชื่อว่าจะมีรัฐใดที่จะมีการปกครองกัน อย่างยุติธรรมหรืออย่างมีความสุขได้ ที่ว่าไม่อาจเป็น ได้อย่างยุติธรรมก็เพราะว่าสิ่งที่ดีที่สุดจะตกเป็นของ ผู้ที่เลวที่สุด ที่ว่าไม่อาจเป็นได้อย่างผาสุกก็เพราะว่า ทุกสิ่งทุกอย่างจะถูกแบ่งปันกันในหมู่คนเพียงไม่กี่คน และคนไม่กี่คนนี้ก็ใช้ว่าจะสบายอย่างแท้จริง ในเมื่อ นอกอื่น ๆ นั้นอยู่ในภาวะทุกข์ยากอย่างสาหัส” (หน้า ๘๗) ทัศนะดังกล่าวจึงดูก้าวหน้ามากสำหรับคนยุค บัจุบันที่มองย้อนหลังไป แต่ทั่วไปแล้วมอร์เองก็ เกลียดชังทรัพย์สินสมบัติและเงินทองเหมือนกับที่บรรดา

สังฆราชทั้งหลายในยุคกลางของยุโรปเกลียดชังคอก-
เบียร์ ซึ่งออกเงินมาจากเงินทองอันไร้ชีวิตนั่นเอง

ในเล่มที่ ๒ มอร์พูดถึงสังคมและชีวิตของชาวโย-
เบียด้วยการเล่าให้เห็นภาพพจน์ราวกับเป็นเรื่องจริง
อย่างไรก็ตาม ก็ไม่เป็นการยากเย็นเกินไปนักที่คนอ่าน
จะตัดสินได้ว่า เรื่องราวดังกล่าวในเกาะโยเบียนั้น
เป็นเพียงเรื่องราวในอุดมคติหรือจินตนาการ ซึ่งมอร์
คิดว่าจะเป็นคำตอบให้แก่ปัญหาสังคมในขณะนั้นได้
หลายประการ ดังเช่นในประเด็นเรื่องความอยู่ดีมีสุข
และทรัพย์สินส่วนตัว มอร์ (โดยผ่านทางราฟาเอล)
ได้เสนอทางออกในสังคมใหม่ โดยเปลี่ยนแปลงชีวิต
และความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจของชาวโยเบีย
เสียใหม่ กล่าวคือทุกคนไม่มีกรรมสิทธิ์ส่วนตัวใน
ทรัพย์สิน ผลผลิตทั้งหลายที่พวกเขาทำร่วมกันผลิตขึ้นมา
จะเป็นของส่วนรวมสำหรับให้ทุกคนได้บริโภคตาม
ความต้องการแทนที่ผลผลิตรวมจะขาดแคลนเนื่อง
จากขาดแรงจูงใจในด้านกำไร และแม้เวลาทำงานจะ
ลดเหลือเพียงวันละหกชั่วโมงเท่านั้น แต่การที่สังคม
โยเบียสามารถระดมประชาชนจากทุกหน่วยสังคมมา
ได้โดยไม่ปล่อยให้มีความจำเป็นจำพวกคอยนอนกินแรงคน
อื่นอยู่ดังเช่นในสังคมทั่วไปแล้ว เช่นสตรี นักบวช
และผู้เคร่งศาสนาเป็นต้น ชาวโยเบียก็สามารถทำ
การผลิตได้มากเกินความต้องการเสียอีก นอกจากนั้น
ในสภาพสังคมที่เงินตราเป็นเครื่องวัดความสำเร็จหรือ
ความสุข ก็มักจะมีความจำเป็นจำนวนมากที่ไม่มีความจำเป็น
อย่างแท้จริงต่อสังคมส่วนรวม หากแต่เป็นเพียงอาชีพ
ที่ “ตอบสนองความฟุ้งเฟ้อและความสนุกสนาน
เปลือยที่เกินขอบเขต” (หน้า ๑๑๓) เมื่อผลผลิต
มีมากมายเหลือเฟือ และทุกคนสามารถบริโภคสิ่งที่
เขาต้องการได้โดยไม่ต้องชำระเงินหรือมีข้อผูกพันใดๆ
ก็ไม่มีใครเรียกร้องต้องการเกินความจำเป็น ความ
ตะกละตะกรามละโมภโลภมากก็หายหมดไปพร้อมๆ
กับการแก่งแย่งแข่งขันกัน

ในประเด็นเดียวกันนี้ คติธรรมทางพุทธศาสนา
ก็ได้กล่าวถึงอยู่บ้างเหมือนกัน ดังเช่นสังคัม “อุตต-
รกรูทวีป” ใน “ไตรภูมิพระร่วง” ซึ่งทุกคนเกิดมาจาก
สภาพเดียวกัน ไม่มีความแตกต่างในชั้นวรรณะ ไม่มี
กรรมสิทธิ์ทรัพย์สินส่วนตัว และครอบครัว จึงไม่มี
กิเลสตัณหา ต่อเมื่อเกิดครอบครัวแล้ว ก็เกิดความรู้สึก
อยากสะสม จากนั้นก็เกิดการแย่งชิง เกิดการโลภเก็บ
สงวนไว้ เฉพาะของตนและหยิบฉวยลักทรัพย์ส่วน
ของคนอื่นมา^๑ ลักษณะเด่นของ “โลกพระศรีอวรี”
คือการเน้นถึงสภาพธรรมชาติดั้งเดิมของสังคมมนุษย์
ดังเช่นในอุตตกรูทวีปว่าเป็นรัฐในอุดมคติ และถ้า
จะสืบสาวลงไปอีกก็จะเห็นว่า “รัฐในอุดมคติไม่ใช่
อุดมรัฐ แต่เป็นความไม่มีรัฐนั่นเอง”^๒ ข้อแตกต่าง
อันนี้ระหว่าง “ยูโทเปีย” ของทอมมัสมอร์ และ “โลก
พระศรีอวรี” ของทวนอออก จึงอยู่ที่ว่า อันแรกให้
ความสำคัญของความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นหลัก ในขณะที่
อันหลังให้ความสำคัญกับ ความสัมพันธ์ทางธรรมชาติ
มากกว่า ที่สันคิตที่แตกต่างกันดังกล่าวนี้มีผล
กระทบต่อพฤติกรรมของสังคมที่แตกต่างกันด้วย ใน
ขณะที่สังคมผู้ให้กำเนิด “ยูโทเปีย” มองหาเส้นทางที่จะ
ก้าวเดินไปสู่อนาคตข้างหน้า โดยการอาศัยข้อมูลและ
ปัจจัยที่เป็นรูปธรรมมาประกอบการพิจารณา สังคม
ของ “โลกพระศรีอวรี” ก็มองหาเส้นทางที่จะเดินถอย
หลังกลับเข้าไปสู่ยุคที่เชื่อกันว่าเป็นจุดเริ่มต้นของ
สังคมมนุษย์เริ่มแรก คือปราศจากรัฐและความขัดแย้ง
ทั้งปวงโดยไม่ยอมรับและพิจารณาถึงความเป็นจริงของ
วิวัฒนาการสังคมทั้งด้านรูปธรรมและนามธรรม หาก
แต่พยายามจะแยกและหยุดพัฒนาการด้านรูปธรรม
คงเหลือแต่ด้านจิตใจที่จะก้าวไปสู่ “สภาวะที่จิตไม่มี
ความผูกพันยึดมั่นในอุปทานขัดตาทั้งปวง”^๓

กล่าวโดยสรุป “ยูโทเปีย” เป็นจินตนาการ
ถึงสังคมที่ยังไม่ได้เกิดขึ้นจริงไม่ว่าในปัจจุบันหรือใน

๑. ดู ชัยอนันต์ สมุทวณิช “ยูโทเปียในพระสูตร” ใน *อักษรศาสตร์วิจารณ์* ๘ : ๒ ม.ก. ๑๘ หน้า ๕๓

๒. เพิ่งอ้าง, หน้า ๕๘.

๓. เพิ่งอ้าง, หน้า ๕๘

อนาคต ถ้าหากความเพื่อง่อนนั้นไม่ได้วางอยู่บนพลังสังคม และไม่ได้รับการสนับสนุนผลักดันให้เคลื่อนไหวไปตามกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคม ถ้าหากเป็นเช่นนั้น “ยูโทเปีย” ก็คงเป็นได้ แต่เพียงความฝันสำหรับนักคิดที่ตกอยู่ภายใต้ระบบการปกครองที่ไม่พึงปรารถนา ด้วยการหันหลังเดินกลับเข้าในอดีตอันแสนไกลจนหาพื้นฐานไม่ได้ หรือไม่ก็เดินไปสู่อนาคตอันห่างไกลที่ปราศจากความสัมพันธ์กับปัจจุบันอย่างสิ้นเชิง.

ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ
คณะมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Public Expenditure Analysis
B.A. Sahni (editor)
Rotterdam University Press, 1972
260 pp. + index

ทฤษฎีและแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์การคลังว่าด้วยรายจ่ายของรัฐบาลนั้น เกือบที่เป็นที่สนใจเฉพาะในหมู่นักเศรษฐศาสตร์ชาวยุโรป และความก้าวหน้าของสาขาวิชาแขนงนี้ไม่สู้มาก ครอบคลุมกระทั่งมีการแปลข้อเขียนของนักเศรษฐศาสตร์ชาวยุโรปออกเป็นภาษาอังกฤษ ซึ่งได้รวมตีพิมพ์ไว้ในหนังสือของ R.A. Musgrave and A.T. Peacock (eds.), *Classics in the Theory of Public Finance* (Macmillan, 1958) สาขาวิชานี้จึงเริ่มเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว และมีทฤษฎีและการวิเคราะห์เกี่ยวกับสินค้าสาธารณะ (public goods) และรายจ่ายรัฐบาล ปรากฏในทศลาวิชาการอย่างมากมาย จนยากที่จะตามอ่านอย่างทั่วถึงได้ นายบัลเบอร์ ซาห์นี บรรณาธิการผู้รวบรวมหนังสือ *Public Expenditure Analysis* เล่มนี้ พยายามที่จะรวบรวมบทความและข้อเขียนเกี่ยวกับการวิเคราะห์รายจ่ายของรัฐบาลไว้ในเล่มเดียวกัน โดยได้เขียนบทนำ

ชี้ให้เห็นถึงรูปแบบ วิธีการ และขอบเขตของการวิเคราะห์รายจ่ายรัฐบาล เท่าที่ปรากฏในงานเขียนของนักเศรษฐศาสตร์อย่างกว้างๆ บทความที่รวบรวมตีพิมพ์ไว้ในหนังสือเล่มนี้ สามารถจำแนกได้เป็น ๒ จำพวก จำพวกแรกเน้นถึงการวิเคราะห์รายจ่ายของรัฐบาลที่ควรจะเป็น (Normative Aspects of Public Expenditure Analysis) อันประกอบด้วยบทความและงานเขียนของ นายแยน ทินเบอร์เกน นายริชาร์ด มัสเกรฟ นายฟรานซิส บาเตอร์ นายพอล แชมมวลสัน นายเจ. จี. เซก และนายซี. เอ็ม. ที. เบาท์ จำพวกที่สองเน้นถึงการวิเคราะห์ปัจจัยที่กำหนดระดับรายจ่ายของรัฐบาล (Positive Aspects of Public Expenditure Analysis)

นับตั้งแต่ยุคสมัยของนายอาคัม สมิธ บิดาแห่งวิชาเศรษฐศาสตร์ มาจนกระทั่งระยะก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง การวิเคราะห์บทบาทและรายจ่ายของรัฐบาลมักปรากฏในงานเขียนของนักเศรษฐศาสตร์ยุโรป มากกว่านักเศรษฐศาสตร์อเมริกัน ในบรรดางานเขียนของนักเศรษฐศาสตร์ชาวยุโรปด้วยกันนั้น ปรากฏว่า มีการเน้นขอบเขตของการวิเคราะห์ที่แตกต่างกันโดยเด่นชัด ระหว่างนักเศรษฐศาสตร์ชาวอังกฤษกับนักเศรษฐศาสตร์ชาวอิตาลีเลย ในขณะที่นักเศรษฐศาสตร์ในสำนักคลาสสิกอังกฤษ อาทิเช่น นายแมกคัลลอค นายเจมส์ สจ๊วต มิลล์ และนายจอห์น สจ๊วต มิลล์ ถือว่า การใช้จ่ายของรัฐบาลเป็นงานส่วนหนึ่งของกระบวนการบริหารราชการแผ่นดินและกระบวนการทางการเมือง นักเศรษฐศาสตร์ชาวอิตาลีเช่น อาทิเช่น นายบาโรเน (Barone) นายเดอ วิทติ เคมาร์โก (De Vitti de Marco) นายมาสโซลา (Maszola) นายมอนติมาร์ตินิ (Montemartini) และนายปานตาลีโอนิ (Pantaleoni) กลับถือว่า การวิเคราะห์รายจ่ายรัฐบาลเป็นองค์ประกอบของการวิเคราะห์ระบบการคลัง (fiscal analysis) ครอบคลุมการวิเคราะห์ทั้งภาษาดูถูกจัดหมดไป การสื่อความคิกระหว่างนักเศรษฐศาสตร์กลุ่มแองโกลแซกซัน กับนักเศรษฐศาสตร์

กลุ่มภาษาอื่นจึงเป็นไปอย่างราบรื่นมากขึ้น การวิเคราะห์เกี่ยวกับรายจ่ายรัฐบาลจึงมีมากขึ้น และมีได้ถือว่าการวิเคราะห์รายจ่ายรัฐบาลอยู่นอกขอบข่ายงานของนักเศรษฐศาสตร์อีกต่อไป การจำแนกวิธีการวิเคราะห์รายจ่ายรัฐบาลออกเป็น ๒ ประเภท คือ การวิเคราะห์ระดับรายจ่ายรัฐบาลที่ควรจะเป็น (normative aspects) กับการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดระดับรายจ่ายรัฐบาล (positive aspects) จึงนับเป็นการจำแนกที่เหมาะสม เพราะช่วยแยกแยะให้เห็นโดยกระจ่างชัดว่า การวิเคราะห์ใดบ้างที่อาศัยวิจารณ์ตามส่วนบุคคล

ในการวิเคราะห์ระดับรายจ่ายรัฐบาลที่ควรจะเป็นนั้น เป็นการวิเคราะห์การจัดสรรทรัพยากรระหว่างภาคเอกชนกับภาครัฐบาล (inter-sector allocation of resources) กล่าวคือ มุ่งหาคำตอบว่า ภาคเอกชนและภาครัฐบาลควรจะได้รับจัดสรรทรัพยากรปริมาณเท่าใด จึงจะทำให้สังคมมีสวัสดิภาพสูงสุด ดังนั้น ผลการวิเคราะห์เรื่องนี้จึงขึ้นอยู่กับปัจจัยที่กำหนดสวัสดิภาพของสังคม (social welfare function) ในการวิเคราะห์ช่วงนี้ นักเศรษฐศาสตร์จำต้องใช้วิจารณ์ตามส่วนบุคคลเลือกเน้นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อสวัสดิภาพของสังคม และเลือกกล่าวถึงปัจจัยที่กำหนดการเลือกของสังคม (social choice) เท่าที่ผ่านมา การวิเคราะห์ในเรื่องนี้อาจจำแนกออกเป็น ๓ วิธีใหญ่ ๆ คือ

วิธีที่หนึ่ง Pure Individualistic Approach อาศัยแนวความคิดของนักเศรษฐศาสตร์ชาวอิตาลี ๒ นาย คือ นายปานตาลีโอนี และนายเคอ วิคตีเคอ มาร์โก ซึ่งถือว่าการเลือกของสังคมจักต้องเป็นไปตามการเลือกของปัจเจกชน การใช้จ่ายของรัฐบาลจะต้องมุ่งสนองความพึงใจของปัจเจกชน ความเป็นราชาของผู้บริโภค (consumer sovereignty) จะเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดนโยบายการใช้จ่ายของรัฐบาล แนวความคิดดังกล่าวนี้ปรากฏในทฤษฎีของนายริชาร์ด มัสเกรฟ และนายพอล แซมมวลสัน

วิธีที่สอง Pure Collective Approach อาศัยแนวความคิดของนายบาโรเน นายมาสโซลา และนายมอนติมาร์ติ ซึ่งเป็นนักเศรษฐศาสตร์ชาวอิตาลีเหมือนกัน การวิเคราะห์ในแนวนี้อธิบายว่า การใช้จ่ายของรัฐบาลเพื่อก่อให้เกิดสวัสดิภาพสูงสุดแก่สังคมไม่จำเป็นจะต้องเป็นไปเพื่อสนองความพอใจของปัจเจกชน ทั้งนี้เนื่องจากความพึงใจของปัจเจกชนนั้น อาจเกิดจากความไม่รู้ซึ่งถึงประโยชน์อย่างแท้จริงของสินค้าและบริการประเภทต่างๆ ดังนั้น รัฐบาลจึงต้องทำตัวเป็น "คุณพ่อรู้ดี" ในการกำหนดว่า อะไรเป็นประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม การวิเคราะห์วิธีนี้ในบางครั้งจึงเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า *Public Interest Approach* ซึ่งปรากฏในงานเขียนของเกอร์ฮาร์ด โคลม์ (Gerhard Colm) ชาร์ลส์ ลินด์บลอม (Charles Lindblom) และอารอน วิลคาฟสกี (Aaron Wildavsky)

วิธีที่สาม Para Individualistic (Para Collective) Approach ถือว่า การตัดสินใจกำหนดนโยบายใดๆ ของรัฐบาลมุ่งสนองความต้องการของปัจเจกชนเป็นสำคัญ เพียงแต่การเลือกของสังคมเป็นผลจากปฏิกิริยาที่มีต่อกันระหว่างสถาบันการคลังที่มีหน้าที่กำหนดนโยบายกับพฤติกรรมในการแสวงหาอรรถประโยชน์สูงสุดของปัจเจกชน กลุ่มบุคคลที่เป็นรัฐบาลก็ดี และกลุ่มบุคคลที่มีหน้าที่กำหนดนโยบายของรัฐก็ดี ล้วนต้องการอรรถประโยชน์สูงสุด และในการแสวงหาอรรถประโยชน์สูงสุดของกลุ่มบุคคลที่มีหน้าที่กำหนดนโยบายเหล่านี้ จำเป็นต้องดำเนินการสนองความต้องการของประชาชน อาทิเช่น รัฐบาลในระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย จึงต้องใช้จ่ายเงินไปในทางที่จะทำให้พรรคการเมืองของตนได้รับคะแนนเสียงข้างมากในรัฐสภาในการเลือกตั้งครั้งต่อไป เพื่อจักได้ครองอำนาจการเมืองสืบต่อไป การวิเคราะห์ในแนวนี้ปรากฏในงานเขียนของนายแอนโทนี ดาวน์ส (Anthony Downs) นายเจมส์ บูกานัน (James Buchanan) นายโรแลนด์ แมคกิน (Roland McKean) และนายกอร์ดอน ทัลล็อก (Gordon Tullock)

ในการวิเคราะห์การจัดสรรทรัพยากรในระดับที่
ที่เลืกระหว่างภาคเอกชนกับภาครัฐบาล (optimal inter-
-sector allocation of resources) นักเศรษฐศาสตร์
อาจใช้วิธีการวิเคราะห์ดุลยภาพทั่วไป (general equilib-
rium analysis) ทั้งแรงงานของนายพล แซมมวลสัน
หรือใช้วิธีการวิเคราะห์ดุลยภาพเฉพาะส่วน (partial
equilibrium analysis) ทั้งแรงงานของนายริชาร์ด
มัสเกรฟ

เราย่อมหวังไม่ได้ว่า หนังสือรวมบทความที่มี
ความหนาจากัดเช่น *Public Expenditure Analysis* เล่มนี้
จะสามารถบรรจุบทความและข้อเขียนที่เป็นตัวแทน
ของการวิเคราะห์แต่ละวิธีได้ทั้งหมด ดังนั้น จึงไม่น่า
ประหลาดใจเลยว่า บทความที่เลือกมาตีพิมพ์รวมไว้นี้
จะไม่เอนเอียงไปข้างหนึ่งข้างใด ดังจะเห็นได้ว่า บทความ
ในภาคที่สอง ซึ่งว่าด้วยการจัดสรรทรัพยากร
ระหว่างภาคเอกชนกับภาครัฐบาลนั้น เน้นถึงการ
วิเคราะห์ดุลยภาพทั่วไป ไม่ปรากฏว่ามีบทความใด
เลยที่ใช้วิธีการวิเคราะห์ดุลยภาพเฉพาะส่วน นอก
จากนั้น ในส่วนที่เกี่ยวกับการเลือกของสังคม
(social choice) แม้ว่าบทความที่นำมาตีพิมพ์นั้น จะ
เลือกใช้ Pure Individualistic Approach แต่บรรณา
ธิการผู้รวบรวมก็พยายามถ่วงดุลด้วยการนำบทความ
ที่กล่าวถึงความล้มเหลวของกลไกตลาด (Market
failure) มาตีพิมพ์ควบคู่กันไป (บทความของนาย
ฟรานซิส บาเตอร์) ถึงกระนั้นก็ตาม ก็ยังไม่ปรากฏ
ว่ามีบทความใดที่นำมาตีพิมพ์รวมไว้ใน หนังสือเล่มนี้
ใช้ Para Individualistic (Para Collective) Approach
โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานของนายเจมส์ บูกานัน และ
นายแอนโรน คาวส์ซึ่งทำให้องค์ประกอบของหนังสือ
ขาดความสมดุลอย่างมาก บรรณาธิการผู้รวบรวม
หนังสือนี้ก็ประจักษ์แก่ใจดี ดังถ้อยแถลงที่ปรากฏใน
คำนำ แต่อย่างไรก็ตามน่าเห็นใจบรรณาธิการอยู่ไม่
น้อย เพราะไม่แต่วิธีการวิเคราะห์จะมีแตกต่างกัน
เท่านั้น หากทว่าปริมาณของข้อเขียนก็ยังมีมากมาย
มหาศาล จนยากแก่การเลือกนำมาตีพิมพ์รวมไว้ใน

หนังสือที่มีขนาดจากัดเช่นนี้ได้ ทางออกของปัญหา
น่าจะอยู่ที่การมอบหมายให้ใครคนหนึ่งคนใดเขียนบท
สำรวจวิวัฒนาการของแนวคิดที่อาศัยวิธีการวิเคราะห์
ต่างๆ (survey articles) ซึ่งนอกจากจะช่วยให้ได้บทความ
ขนาดกระทัดรัดที่มีเนื้อหาครอบคลุมอย่างทั่ว
ถึงแล้ว ยังช่วยให้ผู้อ่านได้เห็นภาพพจน์เกี่ยวกับ
วิวัฒนาการของแนวความคิดแต่ละแนวได้เด่นชัดยิ่ง
ขึ้นอีกด้วย บทหน้าที่บรรณาธิการผู้รวบรวมเขียน
ขึ้นในหนังสือเล่มนี้ ได้ทำหน้าที่ดังกล่าวไม่มากนักน้อย
เสียแต่ว่าสั้นและรวบรัดเกินไป

ส่วนการวิเคราะห์ปัจจัยที่กำหนดระดับการใช้จ่าย
ของรัฐบาลนั้น โดยทั่วไปแล้วมักจะเป็นการศึกษาจาก
สภาพที่เป็นจริงในโลก (empirical studies) ข้อสมมติ
หรือ “กฎ” เกี่ยวกับระดับและรูปแบบของการใช้จ่าย
ของรัฐบาล ซึ่งมีมักจะกล่าวขวัญถึงก็คือ Wagner’s
Hypothesis และ Peacock-Wiseman Hypothesis หนังสือ
เล่มนี้ก็ได้คัดตอนข้อเขียนของนายอลัน พิค็อกและ
นายแจ็ก ไวส์แมน มาตีพิมพ์ไว้ ขณะเดียวกันก็ได้นำ
บทความเรื่อง “On the Empirical Testing of Wagner’s
Law” ของ I.J. Goffman มาตีพิมพ์ไว้เป็นตัวแทน
ของ Wagner’s Hypothesis แต่โดยที่บทความดังกล่าว
นี้มุ่งวิพากษ์วิจารณ์วิธีการทดสอบความถูกต้องของ
Wagner’s Hypothesis จึงไม่อาจช่วยให้เข้าใจข้อสมมติ
หรือ “กฎ” ของนายวากเนอร์ได้คืบคั้น ในความเห็น
ของผู้วิจารณ์บทความเรื่อง “Wagner’s Law of Public
Expenditure: Do Recent Cross-Section Studies Confirm
It?” ของ V.P. Gandhi ซึ่งตีพิมพ์ในวารสาร *Public
Finance* (๑๙๗๑) หรือเรื่อง “Wagner’s Law of
Expanding State Activity” ของ R.M. Bird ซึ่งตีพิมพ์
ในวารสาร *Public Finance* (๑๙๗๑) น่าจะนำมารวมไว้ใน
หนังสือเล่มนี้ มากกว่าบทความของนายกอฟแมน

สำหรับงานวิจัยเกี่ยวกับรายจ่ายของรัฐบาลนั้น
มักจะปรากฏในลักษณะหนึ่งลักษณะใดในสองลักษณะ
ต่อไปนี้คือ

๑. **Expenditure-determining Studies** ซึ่งมุ่งศึกษาว่า บัณฑิตยาระบบใดบ้างที่มีอิทธิพลในการกำหนดระดับและรูปแบบการใช้จ่ายของรัฐบาล โดยทั่วไป งานวิจัยในแนวนอนมักจะพยายามหาสหสัมพันธ์ระหว่างรายจ่ายของรัฐบาลกับตัวแปรค่าต่อไปนี้คือ

- (ก) ระดับการพัฒนาเศรษฐกิจ
- (ข) สงครามและวิกฤติการณ์ในสังคม
- (ค) ประเภทของระบบเศรษฐกิจ

ในการนี้ ถือว่าบัณฑิตยศาสตร์นี้เป็นตัวแปรค่าอิสระ (independent variable) ส่วนรายจ่ายของรัฐบาลเป็นตัวแปรค่าตาม (dependent variable) งานวิจัยที่ใช้วิธีการในแนวนอนมีอยู่มากมาย (นอกเหนือไปจากงานของนายอะคคูล์ วากเนอร์ และของนายอลัน พิคอกกับนายแจ็ก ไวส์แมน) หนังสือเล่มนี้เลือกเอาบทความของนายริชาร์ด ธอร์น (R.S. Thorn) และนายเฟรด-เคอริก ไพเรอร์ (F.L. Pryor) มาตีพิมพ์ไว้ โดยที่มองข้ามความสำคัญของงานเขียน ของนายริชาร์ด มัสเกรฟ ใน *Fiscal Systems* ซึ่งพยายามวิเคราะห์ความสำคัญของทั้งบัณฑิตยทางเศรษฐกิจและบัณฑิตยอื่น ๆ ที่มีต่อการใช้จ่ายของรัฐบาล

๒. **Expenditure-dependent Studies** ซึ่งพยายามศึกษาว่า การใช้จ่ายของรัฐบาลก่อผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจอย่างไรบ้าง ในการนี้ถือว่า รายจ่ายรัฐบาลเป็นตัวแปรค่าอิสระ และบัณฑิตยอื่น ๆ เป็นตัวแปรค่าตาม ข้อเขียนในแนวนอนไม่มีปรากฏในหนังสือเล่มนี้เลย

ความไม่สมบูรณ์ของหนังสือเล่มนี้มีอยู่มาก เมื่อคำนึงถึงว่าไม่ปรากฏว่ามีข้อเขียนเกี่ยวกับหลักเกณฑ์ในการใช้จ่ายของรัฐบาล โดยเฉพาะอย่างยิ่ง Cost-Benefit Analysis หลักเกณฑ์ในการใช้จ่ายของรัฐบาลมีอยู่มากมายมหาศาลแล้ว ก็คงจะเป็นการยากลำบากที่จะได้เห็นความสมบูรณ์ของหนังสือรวมบทความในแขนงวิชาที่รุดหน้าอย่างรวดเร็วเช่นนี้ อย่างไรก็ตาม หากจะมีการนำบทสำรวจแนวความคิดทางเศรษฐศาสตร์เกี่ยวกับเรื่องนี้ อาทิเช่น บทความอันลือชื่อของ Prest and Turvey, "Cost-Benefit Analysis:

A Survey" *Economic Journal* (๑๙๖๕) หรือบทความของ Otto Eckstein, "A Survey of the Theory of Public Expenditure Criteria" in *Public Finance: Needs, Sources and Utilization* (Princeton University Press, 1961) หรือบทนำ Richard Layard, *Cost-Benefit Analysis* (Penguin, 1972) ก็ย่อมจะทำให้หนังสือเล่มนี้มีความสมบูรณ์มากขึ้น ไม่มากนัก

ตามถ้อยคำของบรรณาธิการผู้รวบรวม หนังสือเล่มนี้จึงคงหมายถึงจะให้หนังสืออ่านประกอบสำหรับผู้สนใจศึกษาการใช้จ่ายของรัฐบาลและเป็นหนังสืออ่านเพิ่มเติมสำหรับนักศึกษาวิชาการคลัง วิชาการพัฒนาเศรษฐกิจและวิชาการระบบเศรษฐกิจเปรียบเทียบ แต่เมื่อพิจารณาจากความยากง่ายของบทความที่ตีพิมพ์รวมไว้ในหนังสือเล่มนี้แล้ว หนังสือเล่มนี้ไม่สู้จะเหมาะกับนักศึกษาเศรษฐศาสตร์ในเมืองไทยนัก ข้อดีของหนังสือเล่มนี้ นอกเหนือจากบทนำ ซึ่งพยายามแยกแยะวิธีการวิเคราะห์รายจ่ายรัฐบาลอย่างกระชับชัดแล้ว รายชื่อหนังสือและบทความเกี่ยวกับการใช้จ่ายของรัฐบาล ซึ่งตีพิมพ์เป็นภาคผนวกของหนังสือเล่มนี้ นับเป็นประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับผู้สนใจศึกษาเรื่องต่อไป

รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์

คณะเศรษฐศาสตร์ ธรรมศาสตร์

Steps to International Monetary Order

Conrad J. Oort, et. al.

Federation of Bankers Associations of Japan, 1974.

112 pages.

Steps to International Monetary Order เป็นสิ่งตีพิมพ์ของ The Per Jacobsson Foundation ในปี ๑๙๗๔ ผู้ที่ได้รับเชิญให้ไปพูดในหัวข้อดังกล่าวคือ ดร.ออร์ท จากประเทศเนเธอร์แลนด์ และ ดร. ป่วย อึ้งภากรณ์ จากประเทศไทย จากหัวเรื่องที่บุคคลทั้งสองต้องไปพูดนั้นก็พอได้ความว่า ขณะนี้ระบบการเงินระหว่าง

ประเทศอยู่ในรูปลักษณะสับสน นับตั้งแต่ปี ๑๙๗๑ คือตั้งแต่ที่ประเทศสหรัฐอเมริกาตัดสินใจลดค่าเงินตราต่างประเทศครั้งแรก และตามด้วยการลดค่าเงินตราอีกครั้งในปีต่อมา ระบบการเงินระหว่างประเทศก็ต้องสลายไป เมื่อระบบ IMF ใช้ไม่ได้ภายหลังมรสุมในปี ๑๙๗๑-๑๙๗๒ ก็ได้มีการพูดกล่าวแนะนำให้มีก่อตั้ง เสนอโครงการใหม่เพื่อให้ระบบการเงินและการค้าต่างประเทศดำเนินไปได้

ในโอกาสที่ได้รับเชิญให้ไปเสนอโครงการใหม่ที่โตเกียววัน คร. ออร์ท ได้แนะนำให้มีการยอมรับ อัตราแลกเปลี่ยนแบบลอยตัว (Floating Exchange Rates) ในขณะที่หลายท่านเกิดความห่วงว่าการใช้อัตราแลกเปลี่ยนลอยตัวนั้น ทำให้เกิดความผันผวนในตลาดการเงินและการค้า คร. ออร์ทกล่าวว่า “ข้าพเจ้าไม่เชื่อว่าจะเป็นเช่นนั้น ไม่ว่าเราจะกำหนดอัตราแลกเปลี่ยนหรือปล่อยให้ลอยตัว บัญชีทางเศรษฐกิจที่มีอิทธิพลก็เหมือนกัน อัตราการค้า รายได้จากการลงทุนและสิ่งที่มีผลต่อปัญหาการชำระเงิน หากได้เปลี่ยนไปกับกาลเวลา อัตราแลกเปลี่ยนจะเป็นตัวสะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงภายในระบบ หรือระบบที่ไม่มีระบบ” ข้อข้อที่ว่าอัตราแลกเปลี่ยนลอยตัวนั้นจะทำให้เกิดความผันแปร หรือความไม่แน่นอน เขากล่าวว่า ความไม่แน่นอนสถิตอยู่ทุกสถานการณ์ ความไม่แน่นอนเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต และความไม่แน่นอนทางอัตราแลกเปลี่ยนก็เป็นสิ่งที่มีความเสี่ยงน้อย เท่าที่ผู้ลงทุนทางการค้าประสบตามปกติแล้ว การเสี่ยงทางอัตราแลกเปลี่ยนก็อาจป้องกันได้ทางตลาดเงินตราล่วงหน้าอยู่แล้ว จริงอยู่การป้องกันทางตลาดเงินตราล่วงหน้า (Forward Exchange Cover) นั้น เป็นสิ่งที่เราไม่คุ้นเคย และสถาบันการเงินอาจจะช่วยเหลือในวงเงินจำกัด แต่นี่ก็เป็นปัญหาชั่วคราวช่วยยามเท่านั้น

ภายหลังจากที่ Committee of Twenty ได้พยายามศึกษา และแนะนำให้ประเทศพยายามให้มาตรการจำกัด แก่ค่าเสมอภาค นั้น คร. ออร์ท วิเคราะห์ว่า การที่บีบให้องค์การระหว่างประเทศคอยใช้มาตรการ

การเค็ดขาดกักล่าวเป็นเรื่องง่ายทางทฤษฎี ในทางปฏิบัติแล้วปัญหามีมากมาย เช่นจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการเมืองในการตัดสินใจปัญหา ครั้นจะหันไปใช้วิธีการอื่นๆ เช่น Crawling Pegs, Reserve Indicator System และ Composite indicator เพื่อช่วยให้การปรับคล้อยง่ายขึ้นก็เกิดปัญหาอีก คือ

๑. ในชีวิตจริงนั้นการใช้ระบบอัตโนมัติไม่ได้ผล

๒. Variables ที่จะใช้เป็นเครื่องมือสำหรับจัดการนั้นมันน้อย

๓. Variables ที่พอจะใช้ได้ถูกอิทธิพลของนโยบายของรัฐบาล

ดังนั้นก็ไม่เหมาะสำหรับกับระบบอัตโนมัติ เมื่อตีความหมดแล้ว คร. ออร์ท จึงลงความเห็นเห็นว่า อัตราแลกเปลี่ยนลอยตัวนั้น เป็นสิ่งสำหรับระบบการเงินของโลกในอนาคต

ส่วนบทความและคำอภิปรายของ คร. ปวย อังภากรณนั้น เสนอโครงการอีกรูปหนึ่งคือ Managed Floating เหมือนกับกรณีประเทศแคนาดาที่เคยปฏิบัติมาแล้ว และบางครั้งก็เหมาะเอาว่าเป็นการสำเร็จ ทั้งๆ ที่อาจจะมีการยุ่งเกี่ยวในตลาดโดยรัฐบาลก็เคยปรากฏภายใต้กรอบการดำเนินงานนั้น ทุกประเทศควรจะยุ่งเกี่ยวในตลาดการเงิน เมื่ออัตราแลกเปลี่ยนขึ้นสูงกว่าหรือลดลงต่ำกว่าที่ได้กำหนดไว้ นอกจากนั้นก็ไม่มีพิจารณา

๑. เงินเพื่อ และการควบคุมเงินเพื่อ

๒. ปัญหาการหาทุนมาใช้จ่ายน้ำมัน

๓. การควบคุมการขายทอง

๔. สิทธิการถอนเงินพิเศษ (SDR)

๕. ยูโรคอลลาร์ และ

๖. การผันเงินจากน้ำมันเพื่อไปใช้ในโครงการพัฒนา

โดยทั่วไปแล้ว ข้อเสนอของ คร. ปวย กว้างกว่าของ คร. ออร์ทมาก ถ้าจะมาพิจารณาว่าข้อเสนอใดดีกว่าจะเป็นเรื่องปวดหัวพอควร คือ การปล่อยให้อัตราแลกเปลี่ยนอิสระ หรือจะควบคุมให้อัตราแลกเปลี่ยน

เปลี่ยนอยู่ในวงจำกัดนั้นเป็นเรื่อง Marginal มาก ถ้าเราปล่อยให้อัตราแลกเปลี่ยนลอยตัว โอกาสที่จะจับนั้นมีมากเท่ากับที่ลอยตัวสูงขึ้น ครั้นเมื่อมีการควบคุมนั้น อัตราแลกเปลี่ยนก็มีการเกือหนุนได้บ้างเป็นบางครั้งวาท ทั้งชี้ชัดจำกัดที่อัตราแลกเปลี่ยนลอยตัวนั้นก็กว้างพอควร ในเวลาปกติแล้ว อัตราภายใต้การดำเนินงานทั้งสองก็เหมือนกัน เวลาเมื่อเหตุการณ์ฉุกเฉินนั้นอัตราภายใต้การลอยตัว อาจจะจมดิ่งหายไปเลยก็ได้ ดังนั้นข้อเสนอของ ดร. ป๋วย ก็มิประโยชน์ในยามฉุกเฉินมากกว่า

ถ้าจะกล่าวว่า ดร. ป๋วย เป็นคนที่รอบคอบก็ไม่ผิดนัก เพราะใน text ที่นำไปแจกในที่ประชุมกรอบเรื่องไม่ต่ำกว่า ๖ เรื่อง อันล้วนแต่เป็นสิ่งที่น่าสนใจสำหรับนักเรียนในระดับปริญญาตรี text ของ ดร. ออร์ท ก่อนข้างจะยากกว่าที่ ดร. ป๋วยเขียนไว้ ในการพิจารณาปัญหานั้น ดร. ป๋วย ได้พยายามมองความจำเป็นของประเทศค่อยพัฒนาด้วย จุดนี้เป็นจุดเด่นของบทความของท่านแน่นอน ตามความคิดของผู้วิจารณ์แล้ว ถ้าปล่อยให้เงินตราลอยตัวเป็นเรื่องที่พึงปรารถนามาก ในด้านความเหมาะสมแล้วประเทศค่อยพัฒนาอาจจะทะลักล้นมากเกินไปได้ ในขณะที่ค่าเงินตราของประเทศค่อยพัฒนาอยู่ต่ำ การเทียบกับเงินสกุลที่แข็งแกร่งกว่าเป็นการลดค่าเงินตราไปในตัวและอาจจะตกไปเรื่อยก็ได้ ถ้าหาวิธีการควบคุมอัตราแลกเปลี่ยนลอยตัวได้ ประเทศค่อยพัฒนาจะมีสิทธิและส่วนได้ส่วนเสียสมหนือด้วย

จุลสารฉบับนี้มีความยาวเพียง ๑๐๐ กว่าหน้าเท่านั้น แต่ใช้เวลาอ่านให้ละเอียดคนาน เนื่องจากเป็นบทความระดับสากล แม้จะไม่มีตัวเลขเลย แต่ผู้อ่านที่มีความรู้ทางด้านเศรษฐกิจการเงินระหว่างประเทศจะได้ความคิดใหม่มากมาย โดยเฉพาะทาง text นั้นอ่านได้สบายพอสมควรสำหรับบทความของ ดร. ป๋วย นั้นได้นำมาลงในหนังสืออุทิศให้ คุณหญิงสุภาพ ยศสุนทรอีกครั้ง

ชวนชัย อชันนัท

คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Thailand's Northeast Economic Development Planning : A Case Study in Regional Planning
Phisit Pakkasem
NESDB, 1973.
220 pp.

ตั้งแต่ปลายทศวรรษ ๑๙๕๐ เป็นต้นมา นักเศรษฐศาสตร์และนักวางแผนมากมายได้ตั้งข้อสงสัยต่อประสิทธิภาพของการลงทุนในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ (ทั้งในประเทศที่พัฒนาและกึ่งพัฒนา) เพียงเพื่อจะเพิ่มผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ และอัตราเพิ่มของรายได้ต่อบุคคล เพราะว่าในกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจที่ผ่านมาก่อให้เกิดความแตกต่างความเหลื่อมล้ำไม่เฉพาะระหว่างประเทศต่อประเทศเท่านั้น ยังมีความเหลื่อมล้ำระหว่างภาคภายในประเทศ (Regional disparities) อีกด้วย และนับวันช่องว่างระหว่างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจจะยิ่งห่างออกไปทุกทีๆ นักเศรษฐศาสตร์เหล่านี้ ได้แก่ Gunnar Myrdal, Ragnar Nurkse, Albert Hirschman, J.R. Hicks, John Friedmann, Simon Kuznets, Harry Oshima เป็นอาทิ การที่ภาคหนึ่งมีอัตราความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจสูงกว่าภาคอื่นๆ จะโน้มนำให้มีการหลั่งไหลของทุนและเงินออมตลอดจนการเคลื่อนย้ายแรงงานและประชากรจากภาคอื่นๆ ที่ล้าหลังกว่า (Lagging regions) ภาคที่เจริญอยู่แล้วนับวันก็จะยิ่งเจริญยิ่งขึ้น ภาคที่ล้าหลังและกึ่งพัฒนาอยู่แล้วนับวันก็จะแอ้ง Myrdal เรียกปรากฏการณ์นี้ว่า *Cumulative and Circular Causation*.

จะปรากฏการณ์ดังกล่าว นักเศรษฐศาสตร์หลายคนได้ค้นคิดแนวทางและเสนอแนะแบบจำลองเศรษฐกิจเพื่อวางแผนพัฒนาภาค เช่น Walter Isard, Dunn, Ashby ฯลฯ โดยเน้นให้เห็นความสำคัญของตำแหน่งที่ตั้ง (Location) และสภาพทางกายภาพของภาคที่ล้าหลังโดยเฉพาะ นาย Isard ชี้ให้เห็นว่าการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจที่ปราศจากการคำนึงถึงตำแหน่งที่ตั้งและมีมิติของระยะทาง (Spatial dimension) ก็เปรียบเสมือนเป็น "Wonderland of no dimension"

ประเด็นสำคัญสองประการที่นักเศรษฐศาสตร์ และนักวางแผนสงสัยใคร่รู้ได้แก่ประการแรก อะไรเป็นตัวกำหนด (Determinant) ให้อัตราความเจริญเติบโตของภาคต่างๆ แตกต่างกัน และอีกประการหนึ่ง เป็นไปได้หรือไม่ที่จะเปลี่ยนแปลงและควบคุมอัตราความเจริญเติบโต ของภาคเหล่านั้นโดยใช้นโยบาย และกลวิธีการวางแผนที่แน่นอน

ในบทแรก ผู้นำเสนอวิทยานิพนธ์ให้เหตุผลว่า การศึกษาวิเคราะห์การวางแผนภาค โดยใช้ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเพื่อทดสอบทฤษฎี เพราะว่าเป็นภาคที่ล้าหลังกว่าภาคอื่นๆ กล่าวคือ อัตราส่วนของผลิตภัณฑ์มวลรวมของภาค (Gross Regional Product) ต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศ (Gross Domestic Product) ลดลงจากร้อยละ ๑๘ เป็นร้อยละ ๑๖.๘ ในช่วงปี ๑๙๖๐-๑๙๖๙ ในขณะที่ภาคกลางมีอัตราส่วนดังกล่าวเพิ่มขึ้นจากร้อยละ ๕๒ เป็นร้อยละ ๕๕.๔ นอกจากนี้ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือยังเป็นภาคที่มีการแทรกซึมของผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ จึงได้รับความสนใจจากรัฐบาล และองค์การนานาชาติเป็นพิเศษ ผู้เขียนได้นำเสนอแบบจำลองทางเศรษฐกิจ ๓ แบบ ได้แก่

- ๑) แบบจำลองสินค้าออกที่สำคัญของภาค (Export Base Model)
- ๒) แบบจำลองโครงสร้างของอุตสาหกรรม (Industrial Structure Model)
- และ
- ๓) แบบจำลองความเจริญเติบโตของเมืองหลัก (Polarized Growth Model)

โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะพิจารณาอัตราความเจริญเติบโต ของภาคในช่วง ของแผนพัฒนา ฉบับที่ ๑ (๑๙๖๑-๑๙๖๖) และแผนที่สอง (๑๙๖๗-๑๙๗๑) การใช้แบบจำลองวิเคราะห์ อธิบายและคาดคะเนพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของภาค การจัดสรรทรัพยากรและความสามารถในการวางแผน ผลที่ได้จากการทดสอบจะเป็นแนวทางเครื่องกำหนดการแก้ไขปัญห

และกลวิธีต่างๆ ในการพัฒนาภาค ตลอดจนศักยภาพ (Potential) ของภาค การกำหนดนโยบายที่เหมาะสมซึ่งจะกระทบถึงโครงสร้างและแหล่งที่ตั้งของภาค

บทที่สอง กล่าวถึงโครงสร้างและการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในภาคช่วงทศวรรษ ๑๙๖๐ เดิมภาคนี้มีการเกษตรกรรมที่ทำการผลิตเพื่อยังชีพ เปลี่ยนเป็นการผลิตเพื่อการค้าขายมากขึ้น การขยายเนื้อที่เพาะปลูกพืชไร่หลาย ๆ ชนิด และการพัฒนาอุตสาหกรรมมาตรการของรัฐบาลในด้านโครงการพัฒนา โดยการแต่งตั้งคณะกรรมการพัฒนาภาค ฯ ในปี ๑๙๖๘ ด้วยความช่วยเหลือทางวิชาการจาก Northeast Economic Development Planning Advisory Group (NEEDPAG) ซึ่งใช้วิธีการกำหนดและกะประมาณการใช้จ่ายเงินลงทุนของรัฐบาลในสาขาเศรษฐกิจต่างๆ (Sectoral planning) โดยมีได้คำนึงถึงลักษณะทางกายภาพและตำแหน่งที่ตั้งของภาค

บทที่สาม เป็นพัฒนาการของแนวความคิดด้านทฤษฎีการวางแผนพัฒนาภาคของแบบจำลองเศรษฐกิจทั้งสามที่จะนำมาใช้ทดสอบ ข้อบกพร่องของทฤษฎีข้อจำกัดในการเลือกแบบจำลอง ซึ่งอาจเป็นเพราะ (๑) แบบจำลองง่ายเกินไป (Oversimplification) มีตัวแปรค่าน้อยตัวและไม่เพียงพอกับความต้องการสร้างแบบจำลองที่สมจริง และ (๒) การขาดแคลนข้อมูลในด้านการวางแผนภาค (Regional data) ทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ ทำให้ไม่สามารถสร้างแบบจำลองที่พิศดาร (Sophisticated model) และเทคนิคการวิเคราะห์การวางแผนภาคได้คือพอ

บทที่สี่ ห้า และหก เป็นการศึกษาวิเคราะห์ระบบเศรษฐกิจของภาคโดยใช้แบบจำลองทั้งสามแบบแบบจำลองแรกชี้ให้เห็นว่าสินค้าออกที่สำคัญของภาคอันได้แก่ ข้าว ปอ ผ้าย ยาสูบ และปศุสัตว์ รวมกันเป็นมูลค่าร้อยละ ๗๐ ของมูลค่าสินค้าออกทั้งหมดจากภาค มีอัตราการขยายตัวต่ำกว่าสาขาอื่น ๆ เช่น พลังงาน ก่อสร้าง และขยายตัวต่ำกว่าสาขาเกษตรกรรมของภาคอื่น ๆ อีกด้วย ทั้งนี้เพราะมีสัดส่วนของอุต

สาขกรรมการผลิต (Industrial Mix) ไม่เหมาะสม และเสียเปรียบภาคอื่นในด้านแหล่งที่ตั้ง (Locational disadvantages) แบบจำลองนี้คล้ายคลึงกับแบบจำลอง การกำหนดรายได้ของ Keynes มีตัววัดของสินค้า ออก (Export Multiplier) เป็นตัวกำหนดอัตราเพิ่ม ของผลผลิตและรายได้ การวางแผนและการใช้กลวิธี ในการพัฒนาจะต้องศึกษาถึงความเปลี่ยนแปลงต่อสิน ค้าของภาคนี้ ทั้งจากภายในประเทศและต่างประเทศ แบบจำลองนี้มีข้อเสียหลายอย่าง เช่น การคำนวณ มูลค่าของสินค้าออกทั้งหมด จากภาคหนึ่งไปสู่ภาค อื่นๆ ทำอย่างง่าย ๆ โดยการวัดปริมาณการเคลื่อนย้าย สินค้า (Commodity flow) เป็นการวัดโดยประมาณ และอาจจะมีสินค้าที่เคลื่อนย้ายอยู่ภายในภาคนี้เองก็ ได้ นอกจากนี้แบบจำลองนี้ยังสมมติฐานว่า ขนาด ของสินค้าออกทั้งหมดเป็นตัวกำหนดความเปลี่ยนแปลงของระดับรายได้ของประชากรในภาค โดยละ เว้นที่จะให้ความสำคัญของปัจจัยอื่นๆ ในสาขาเศรษฐกิจอื่น ๆ และสมมติให้อัตราเพิ่มของสินค้าออกจาก ภาคคงที่

ผลการวิเคราะห์แบบจำลองโครงสร้างอุตสาหกรรม ปรากฏว่าโครงสร้างของอุตสาหกรรมของภาค เสียเปรียบภาคอื่นในเชิงเปรียบเทียบ ได้แก่สาขา เกษตรกรรม (โดยเฉพาะข้าว ข้าวโพด และปศุสัตว์) สาขาอุตสาหกรรม และสาขาที่อยู่อาศัย เพราะว่าภาค นี้ได้ปัจจัยการผลิตมาด้วยต้นทุนที่สูงกว่าภาคอื่น แต่ ขายผลผลิตในราคาที่ต่ำกว่า เนื่องจากมีตำแหน่งที่ตั้ง ของภาคห่างไกลจากตลาดกลาง (กรุงเทพฯ) แม้ว่า ภาคนี้จะได้เปรียบภาคอื่นในสาขาการก่อสร้าง การค้า ส่งค้าปลีก และการพลังงานก็ตาม แต่หวังไม่ได้ว่า ในอนาคตภาคนี้จะยังคงได้เปรียบภาคอื่น เพราะหลัง จากปี ๑๙๖๔ เป็นต้นมา การก่อสร้างสิ่งที่เป็นรากฐาน ทางเศรษฐกิจ (Infrastructure) และการใช้จ่ายของ ทหารสหรัฐพลกลงอย่างมาก ข้อเสียของแบบจำลองนี้ คือการกำหนดสมการเป็น Identity equations โดยมี Behavioral parameters ที่คงที่

ในแบบจำลองที่สาม พบว่ามีความสัมพันธ์ระ- หว่างอัตราความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจกับแหล่งที่ ตั้งของการลงทุนและการผลิต โดยเฉพาะจังหวัดที่มี สภาพเป็นเมืองสูง (Urbanized Changwad) จะมีความ ได้เปรียบด้านแหล่งที่ตั้งมากกว่าจังหวัดอื่น ๆ ภายใน ภาคเช่น นครราชสีมา อุรธานี อุบลราชธานี และ หนองคาย ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นเมืองหลัก (Growth poles) อย่างไรก็ตาม แบบจำลองนี้ไม่สามารถสรุปผล ออกมาได้เป็นข้อยุติที่เดียว ทั้งนี้อาจเนื่องมาจาก ความบกพร่องของข้อมูลตัวแปรค่าอิสระ เช่น Capital Stock ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรค่าอิสระ กว้างเกินไป (Multicollinearity) ประกอบด้วยสมการ ถดถอย (Regression equations) ส่วนมากให้ค่าสัม- ประสิทธิ์ของตัวแปรค่าอิสระที่ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ นอกจากนั้นการให้ความสำคัญต่ออัตราส่วนการลงทุน กับผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด (Incremental Capital- Output ratio) เป็นตัวกำหนดความเจริญเติบโตของ จังหวัด อาจให้ผลการทดสอบที่ผิดพลาดได้ เช่น การ ที่มีอัตราการลงทุน และการใช้จ่ายทางทหารในช่วงปี ๑๙๖๐-๖๔ ทำให้จังหวัดหนองคาย (ที่มีการแทรกซึม ของผู้ก่อการร้ายมาก) เป็นเมืองหลักแทนที่จะเป็น จังหวัดขอนแก่น

บทสรุปท้าย ผู้เขียนได้เสนอแนะนโยบายและ แนวทางในการวางแผนพัฒนาภาคตลอดจน กลวิธีใน การวางแผน เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการวางแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมสมบูรณ์แบบ (Comprehensive planning) ต่อไป ได้แก่การพิจารณาและให้ความสำคัญ ของขอบข่ายแหล่งที่ตั้งของภาค - ระยะเวลา - สาขา การผลิต (Spatial-temporal Sectoral Framework) ที่ เน้นอนปรับปรุงโครงสร้างการผลิต ความชำนาญ เฉพาะอย่างของภาค การพัฒนาเมืองหลัก กลวิธีและ หลักเกณฑ์ในการลงทุน ซึ่งมีความยาวถึง ๑๔ หน้า (น. ๑๔๓-๑๕๖) นับว่ามีประโยชน์มากในกระบวนการ ปฏิบัติงานวางแผนภาคใน ขณะที่ข้อมูลทางสถิติของ ประเทศยังขาดแคลนและมีความเชื่อถือได้ต่ำกับการ

ที่หน่วยราชการต่าง ๆ ของรัฐบาลมักอ้างอยู่เสมอว่าเป็นความลับ แต่โดยที่ในขณะที่ผู้เขียนนำเสนอวิทยานิพนธ์นี้ คำรังกำแห่งหัวหน้ากองประเมินผล (ปัจจุบัน เปลี่ยน ชื่อเป็น กอง วางแผนภาคและเมือง) สถาปนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ จึงไม่ค่อยมีอุปสรรคอะไรนัก

แม้ว่าวิทยานิพนธ์นี้ยังมิได้จัดพิมพ์เผยแพร่หรือย่อเป็นภาษาไทยให้ได้อีกสักอย่างกว้างขวางก็ตาม สถาปนาฯ ได้จัดพิมพ์โรเนียวเป็นเล่ม จึงน่าจะจะได้เผยแพร่แนวความคิดการวางแผนระดับภาคและระดับจังหวัด ซึ่งเป็นงานปฏิบัติประจำของสถาปนาฯ อยู่แล้ว ให้กว้างขวางและแพร่หลายยิ่งขึ้น สำหรับคำคิดในงานเขียนนี้มีไม่มาก คำคิดที่ปรากฏอยู่ไม่ทำให้ความหมายเปลี่ยนไป นอกจากคำอธิบายจากการาง ๒.๖ ในหน้า ๓๘ บรรทัดที่ ๙ ที่ว่า “*These two sectors (agriculture plus manufacturing) combined represent about 53% of the total Northeast GDP in 1969*” ตัวเลขในตารางแสดงไว้ ๓๕% ไม่ใช่ ๕๓%

ในด้านการปฏิบัติงานวางแผนเศรษฐกิจ งานชิ้นนี้นับได้ว่ามีอิทธิพลต่อความคิดและการปฏิบัติงานของผู้เขียนเป็นอย่างยิ่ง คงจะเห็นได้จากการนำแนวความคิด (Concept) และแบบจำลองทั้งกล่าวเพื่อการวางแผนภาค ได้แก่การจัดแบ่งภาคตะวันออกเฉียงเหนือออกเป็น ๔ อนุภาค (Subregions) มีจังหวัดขอนแก่น อุตรดิตถ์ นครราชสีมา และอุบลราชธานี เป็นเมืองหลัก (Primary cities) และจังหวัดต่างๆ ในภาคอีก ๑๒ จังหวัดเป็นเมืองรอง (Secondary cities) ส่วนในภาคอื่นๆ ก็มีการจัดแบ่งแยกอนุภาคและเมืองหลักเช่นเดียวกัน

อย่างไรก็ดี เป็นที่น่าสังเกตว่า การพัฒนาภาคและเมืองหลักโดยเน้นการลงทุน และส่งเสริมความเจริญเติบโตของเขตเมือง (Urban area) ในขณะเดียวกันกลบเลอะต่อความสำคัญของเขตชนบท (Rural area) การวางแผนที่ขาดความสอดคล้องและประสานงานระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ตลอดจนการที่นักวาง

แผนเห็นความเหลื่อมล้ำระหว่างภาค เมือง และชนบท เป็นปัญหาเศรษฐกิจล้วนๆแล้ว กระบวนการวางแผนพัฒนาภาค ย่อมจะประสบความล้มเหลวในที่สุด

สมบูรณ์ สุภศิลป์
ศูนย์บัณฑิตอาสาสมัคร ธรรมศาสตร์

The Dynamics of Development in Rural Thailand. Special Report No 8

By Herbert J. Rubin

Center for Southeast Asian Studies, Northern Illinois University, 1974, 158 pp.

นายรูบิน ผู้ทำการวิจัยเรื่องนี้จบปริญญาตรีและโท ทางคณิตศาสตร์ และได้รับปริญญาเอกทางรัฐศาสตร์จากสถาบันเทคโนโลยีแห่งแมสซาชูเซตส์ (M.I.T.) เมื่อปี ค.ศ. ๑๙๗๒ วิทยานิพนธ์ปริญญาเอกเป็นงานวิจัยคล้ายคลึงกับเรื่องนี้ แต่ได้ทำการวิจัยระหว่าง ปี ค.ศ. ๑๙๖๗-๑๙๗๐ ชื่อเรื่อง Will and Awe : The Local Thai Official and Rural Development นายรูบิน ทำงานเป็นศาสตราจารย์ในคณะสังคมวิทยา ที่มหาวิทยาลัยนอร์ทเวสเทิร์น อิลลินอยส์ เมื่อปีที่แล้วมีงานเขียนงานวิจัยเกี่ยวกับวัฒนธรรม และการเปลี่ยนแปลงด้านสถาบันการเมืองการปกครองของประเทศไทย ๒-๓ เรื่อง

สำหรับหนังสือเล่มนี้เป็นงานวิจัยทางด้านจิตวิทยาและการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมในชนบทอำเภอ ๒ อำเภอทางภาคเหนือของไทย หากแต่มิได้ระบุชื่ออำเภอ (หน้า ๒๐) นายรูบินมิได้ให้เหตุผลว่าทำไมจึงเลือกทำการวิจัยในอำเภอทั้งสองนี้ แต่อ้างว่าต้องการที่จะจัดรวบรวมข้อมูลอันจะเป็นประโยชน์ต่อการข้าราชการด้านการพัฒนา ผู้เชี่ยวชาญและผู้กำหนดนโยบายที่สนใจในการปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของชนบทไทย (หน้า ๗) โดยได้ทำการสอบถาม

ข้าราชการอำเภอฝ่ายปกครอง ข้าราชการส่วนท้องถิ่น ส่วนราชการอื่นๆ ประมาณ ๖๐ คน และชาวบ้าน เกือบ ๒๐๐ คน นำสังเกตว่าผู้วิจัยได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับทัศนคติของข้าราชการไทย และชาวบ้านต่อการพัฒนาชนบท ตลอดจนบทบาทของกลุ่มคนทั้งสองแล้ว เขามีใ้กล่าวอย่างชัดเจนว่าจะนำไปใช้แก้ปัญหาได้เฉพาะในอำเภอทั้งสองและจะเป็นตัวแทนของอำเภออื่น ๆ ด้วยหรือไม่ อีกประการหนึ่งสองอำเภอนี้เป็นทางผ่านของการลักลอบขนฝิ่นลงมาจากภาคเหนือ ประกอบกับเป็นอำเภอที่มีปัญหาเฉพาะภายในหมู่บ้านต่างๆ มาก เช่น การลักลอบตัดไม้ การทำปิ่นเดือน ความสัมพันธ์ระหว่างข้าราชการกับชาวบ้านไม่ดี ในตำบลหนึ่งนั้นมีการฆาตกรรมบ่อยมาก ถึงกับคนในหมู่บ้านซึ่งเคยรู้จักเมืองเท็กซัสจากภาพยนตร์ขนานนามให้ว่า “Texas of District A” (หน้า ๔)

งานวิจัยนี้เริ่มต้นด้วยการกล่าวนำถึงระบบการปกครองของไทย การดำเนินชีวิตของชาวชนบท โดยอ้างถึงหนังสือที่ชาวต่างประเทศคนอื่น ๆ ได้เขียนไว้ เช่น นายซิลค็อก นายมอร์แมน นายวิลสัน นายชิฟฟิน วลว เป็นต้น บทที่สอง กล่าวถึงทฤษฎีการกระทำร่วมกันเพื่อพัฒนาการ (Theory of Development : Interaction) ให้ง่ายแก่การเข้าใจ กล่าวคือมองการพัฒนาชนบทเหมือนส่วนผสมของปัจจัยต่างๆ ทางประวัติศาสตร์ การบริหาร จิตวิทยา และวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมอ (หน้า ๗) พร้อมกันนั้นได้ปฏิเสธทฤษฎีเก่าๆ ที่กล่าวอ้างถึงสาเหตุที่ประเทศไทยประสบความล้มเหลวในการพัฒนา เพราะมีอุปสรรคเนื่องจากสาเหตุใดสาเหตุหนึ่ง เพียงอย่างเดียวได้แก่ (๑) พุทธศาสนา (๒) การรับมรดกจากบิดา (patrimonialism) (๓) ลักษณะนิสัยเฉื่อยชาของคนไทย (care freeness) ทัศนคติไม่เป็นไร (๔) ความเกลียดชังซึ่งกันและกันระหว่างชาวบ้านกับข้าราชการ และ (๕) ระบบการปกครองที่ขัดกับเป้าหมายของการพัฒนา ตรงกันข้ามนายรุบินเชื่อว่าอุปสรรคในการพัฒนาชนบทมีสาเหตุที่เกี่ยวข้องกัน

ของปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้ ซึ่งมีความสัมพันธ์กันกับความขาดแคลนทรัพยากร (Economic resources) ที่จะใช้ในการพัฒนาด้วย (หน้า ๙) โดยชี้ให้เห็นว่าการพิจารณาปัจจัยดังกล่าวเพียงปัจจัยเดียวโดยละเว้นการคำนึงถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นและดำเนินไปตลอดเวลาอันยังผลให้ทัศนคติและการกระทำของข้าราชการและชาวบ้านเปลี่ยนแปลงไปด้วย เป็นการมองเพียงด้านเดียว หากแต่เขาได้เน้นให้พิจารณาแนวทางการรวมกันของระบบโครงสร้างสังคม และวัฒนธรรม ได้แก่การนำเสนอปัจจัยสำคัญๆ ของทฤษฎีการกระทำร่วมกันเพื่อพัฒนาการ ทั้งทางด้านวัฒนธรรม โครงสร้างสังคม สถานการณ์ และทรัพยากร (หน้า ๑๕-๑๖)

สำหรับบทที่ ๓ ถึงบทที่ ๖ กล่าวถึงอำเภอตัวอย่างทั้งสองที่ได้ทำการวิจัย ความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านกับข้าราชการ อุปสรรคของระบบข้าราชการต่อการพัฒนา และพลวัตรแห่งการพัฒนา โดยยกตัวอย่างโครงการต่างๆ ที่รัฐบาลได้ทำ และผลกระทบต่อหมู่บ้านด้วยการพิจารณาปัจจัย ๒ อย่าง คือ ลำดับชั้นของข้าราชการ (Bureaucratic hierarchy) และด้านจิตวิทยา (Psychological factor) ที่มีอิทธิพลต่อการบริหาร การเกษตรกรรม และการพัฒนาชุมชน ซึ่งพอจะสรุปได้ว่า กำลังใจ (Will) และความเกรงใจ (awe) มีส่วนสำคัญต่อการดำเนินชีวิตตลอดจนการปฏิบัติงานของข้าราชการและชาวบ้าน (หน้า ๖๐) นายรุบิน บรรยายทัศนคติ ภาพพจน์ ของข้าราชการและชาวบ้านได้ค่อนข้างถูกต้อง แม้ว่าสังคมไทยจะเริ่มเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่หลังการต่อสู้ของนักเรียนนักศึกษา และประชาชน เมื่อ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ก็ตาม ทัศนคติของชาวบ้านที่เห็นข้าราชการเป็น “พระเจ้า (lordlike)” กำลังจะหมดไป แต่ก็ยังเป็นเพียงจุดเริ่มต้นเท่านั้น (หน้า ๙๔) และยังเห็นว่าข้าราชการชอบฉ้อราษฎร์บังหลวง (หน้า ๙๘) ชอบโกหก ทำเด่น ช่มชู้ชาวบ้าน (หน้า ๙๗) รับขอบ แต่ไม่ยอมรับผิด บิดความผิดให้ลูกน้อง (หน้า ๙๒-๙๓) ส่วนข้าราชการก็ถูกชาวบ้านว่าเกียจคร้านต้องใช้กำลัง

บังคับจึงจะให้ความร่วมมือ (หน้า ๕๘) เป็นผลให้การทำงานตามโครงการ เช่น เชื้อน ผ่าย ถนน วลา ตลอดจนการประสานงานกับหน่วยราชการอื่นๆ ต้องล้มเหลว หรือไม่ก็ล่าช้ากว่าที่ควรจะเป็น (หน้า ๕๘) แม้ว่าเจ้าหน้าที่พัฒนาการ (Community development workers) พยายามที่จะลบภาพพจน์ของ “เจ้านาย (bossman)” ออกจากจิตใจของชาวบ้าน แต่ก็ต้องประสบปัญหาต่างๆ มากเหมือนกัน (หน้า ๗๔) เพียงแต่คาดว่าอีกไม่นานภาพพจน์ที่ว่าข้าราชการเป็น “ผู้คุ้มครอง (patron)” จะหมดไป

ท้ายสุดผู้เขียนเสนอให้มีการปรับปรุงโครงสร้างของท้องถิ่น ซึ่งถึงแม้จะกระทำได้อย่างเห็นเพียงใดก็ตาม แต่ควรให้นายอำเภอมีอำนาจหน้าที่โดยตรงในการปกครองข้าราชการระดับอำเภอมากขึ้น เท่ากับลดอำนาจบังคับบัญชาจากส่วนกลางลง โดยเพิ่มกิจกรรมด้านพัฒนาการ (Development Activities) ให้มากขึ้น (หน้า ๑๐๒) อย่างไรก็ตาม เขาไม่ได้เสนอให้มีการจัดรูปแบบการปกครองส่วนท้องถิ่นทั้งระบบเสียใหม่อย่างชัดเจน เช่นการให้ผู้ว่าราชการจังหวัดนายอำเภอ ได้รับเลือกจากประชาชนโดยตรง อันอาจจะทำให้การกดขี่ขูดรีดลดน้อยลงได้บ้างกระมัง? นั่นคือ

ปกครองให้น้อยลง แต่พัฒนาให้มากขึ้น หากจะไม่คิดไว้ว่า ผู้วิจัยได้พยายามเก็บข้อมูลเกี่ยวกับชนบทไทยไปวิเคราะห์อย่างละเอียดถี่ถ้วนจนแทบจะรู้เรื่องทุกอย่างบนทุกตารางนิ้วของแผ่นดินไทย กับการนำเสนอความเลวร้ายทั้งปวงของระบบการบริหารท้องถิ่นที่มีต่อกระบวนการพัฒนาชนบทแล้ว ผู้อ่านที่ไม่คุ้นเคยกับสภาพความจริงในชนบทนัก ก็คงจะได้ทราบและเข้าใจอะไรต่อมิอะไรจากหนังสือเล่มนี้ไม่น้อยทีเดียว

สมบูรณ์ สุทธิศิลป์
ศูนย์บัณฑิตอาสาสมัคร
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ปรัชญาประวัติศาสตร์

ชาวนิวยอร์ก เกษตรกร และสุชาติ สวัสดิ์ศรี
กองบรรณาธิการ สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ๒๕๑
๒๕๔ หน้า ๑๕ บาท

เมื่อแรกเห็นหนังสือเล่มนี้ ชื่อ “ปรัชญาประวัติศาสตร์” ก็ตกใจ เพราะตัวเองไม่มีความรู้เรื่องปรัชญา แต่ที่สนใจก็เพราะเผอิญมีคำว่าประวัติศาสตร์อยู่ข้างท้าย เมื่อลองอ่านดูแล้ว ก็เลิกวิตก เพราะได้ความเข้าใจว่า หมายถึงประวัติศาสตร์คืออะไร เขียนขึ้นมาทำไม เพื่ออะไรและมีจุดหมายอย่างไร

แต่ก่อนเคยเรียนประวัติศาสตร์กันอย่างไรๆ พอมีความรู้อ่านตำนานพงศาวดารได้ นำมาเรียบเรียงขึ้นก็ได้ชื่อว่าเป็นนักประวัติศาสตร์แล้ว เมื่อเรียนในมหาวิทยาลัยก็เป็นแบบท่องๆ จำๆ ตามที่อาจารย์ท่านบอกคำบอกให้ ซึ่งส่วนมากก็เป็นเนื้อหาเรื่องราวทางประวัติศาสตร์พอจบได้ปริญญาออกมาก็นำเอาคำบรรยายที่จดมานั้น เป็นพระคัมภีร์สอนลูกศิษย์ลูกหาคือไป ไม่เคยได้เรียนหรือรับรู้เรื่อง “ปรัชญาประวัติศาสตร์” เลย ระยะเวลาผ่านไปลงมาเคยได้ยินว่ามีอาจารย์ประวัติศาสตร์รุ่นใหม่ ๆ พยายามแนะนำว่าประวัติศาสตร์คืออะไร มีวิธีการขอบเขตและความมุ่งหมายอย่างไร หลายท่าน ซึ่งมีทั้งบรรยายและเขียนเป็นบทความออกมา ทว่าไม่มีใครแพร่หลาย ยิ่งกว่านั้นมักจะได้รับการโจมตี หรือต่อต้านว่ามีหัวรุนแรงสอนไม่รู้เรื่อง ทั้งนี้เพราะนักศึกษาส่วนใหญ่ยังติดนิสัยท่องตำราเพื่อเอาคะแนนอยู่ ดังนั้นบทความที่พิมพ์ขึ้นและผ่านมาให้เห็นจึงมีลักษณะกระจายอยู่ตามที่ต่าง ๆ ให้อ่านเพียงเรื่องสองเรื่องกึ่งๆ ไม่ค่อยเข้าใจเท่าใด เพราะเป็นสิ่งที่ใหม่ ๆ ไม่มีความรู้มาก่อน

ดังนั้นพอได้อ่านหนังสือเล่มนี้แล้วดีใจ เพราะเป็นที่รวมของบทความเก่า ๆ ที่ผ่านตามาแล้ว และบทความใหม่ ๆ หลายเรื่อง ซึ่งช่วยทำให้เข้าใจความหมายของประวัติศาสตร์ได้และเห็นคุณค่าของวิชานี้

เพิ่มขึ้น บทความมีทั้งหมด ๑๑ เรื่อง รวมทั้งบทกล่าว
นำแล้วเป็น ๑๒ เรื่องบทกล่าวนำเป็นบทเกริ่นอย่าง
กว้าง ๆ ถึงการมองให้เห็นความสำคัญของประวัติ-
ศาสตร์ และความมุ่งหมายของบรรณาธิการที่จะ
รวบรวมจัดพิมพ์บทความต่าง ๆ ที่คัดเ็นในทาง
ประวัติศาสตร์ขึ้นมาเผยแพร่ เป็นหนังสือชุดประวัติ-
ศาสตร์เพื่อกระตุ้นให้เกิดความสนใจวิชาประวัติศาสตร์
ในประเทศไทยมากขึ้น ตามด้วยแถลงของบรรณาธิ-
การในเรื่องการเลือกเพ้นบทความที่ดีที่ควรนั้น คุณา
จริงเอจัน เพราะมีการปฏิเสธไม่ยอมรับบทความของ
นักวิชาการที่ชอบไปลอกและแปลบทความของผู้อื่น
มาเป็นของตนเอง ในเรื่องนี้ผู้วิจารณ์ใคร่เสริมว่าถ้า
หากรักษามาตรฐานเช่นนี้เรื่อย ๆ ไป ก็จะเป็นการดี
เพราะในวงการประวัติศาสตร์ไทย ยังมีนักวิชาการอีก
เป็นจำนวนมาก เทียลลักษ์โมยความคิดเห็นของผู้อื่น
มาเป็นของตนเอง โดยไม่ยอมอ้างอิงแหล่งที่มา

บรรดาบทความที่รวมอยู่ในหนังสือเล่มนี้ ล้วนมี
สาระสำคัญที่คล้ายคลึงกันทั้งสิ้น อาจพิจารณาเรียง
ลำดับเนื้อหาที่สำคัญออกได้ดังนี้ คือ (๑) ความหมาย
และขอบเขตของประวัติศาสตร์ (๒) หลักฐานทาง
ประวัติศาสตร์ (๓) ปรัชญาหรือทฤษฎีของประวัติ-
ศาสตร์ (๔) นักประวัติศาสตร์ และวิธีการของ
ประวัติศาสตร์ และการเขียนประวัติศาสตร์ และ (๕)
วิชาประวัติศาสตร์ไทย สาระสำคัญใหญ่ ๆ ดังกล่าวนี
อาจมีความแตกต่างกันบ้างตามความคิดเห็นและ
พื้นฐานทางความรู้ของนักวิชาการผู้เป็นเจ้าของบท
ความแต่ละท่านไป แต่ส่วนมากจะเป็นไปในลักษณะ
ที่ว่าบางท่านเน้นหรือขยายเนื้อหาของข้อใดข้อหนึ่ง
มากกว่ากัน ซึ่งการกระทำเช่นนี้จะไม่ทำให้
บทความแต่ละเรื่องมีลักษณะที่ซ้ำซากจนน่าเบื่อ ใน
ทางตรงข้ามกลับเป็นเรื่องที่ช่วยกันแจกแจงอธิบายให้
เกิดความเข้าใจเนื้อหาของแต่ละหัวข้อกระจ่างแจ้งขึ้น
ดังนั้น ผู้อ่านที่เป็นนักศึกษาจะพบว่า ถ้าหากอ่านบท
ความเรื่องหนึ่งไปแล้วไม่เข้าใจ ก็อาจหาความเข้าใจ
ได้จากบทความของนักวิชาการท่านอื่นที่ตามมา

สาระสำคัญอันค้ำแรกซึ่งได้แก่เรื่องความหมาย
และขอบเขตของประวัติศาสตร์นั้นชี้ให้เห็นว่าประวัติ-
ศาสตร์มีลักษณะที่แตกต่างไปจากวิชาการอื่นมากมาย
คือเป็นทั้งวิชาที่ไม่เป็น “ศาสตร์” และเป็น “ศาสตร์”
ไปในตัว บทความของ ดร. สมศักดิ์ ชูโต ให้ความ
หมายของคำว่าประวัติศาสตร์อย่างกว้าง ๆ ว่า คือ
“ทุกสิ่งที่คนได้ทำ ได้คิด ได้หวัง และได้รู้สึก” เป็น
ความหมายที่ครอบคลุมกว้างพอ ครอบคลุมมูลวิชาการ
ทุกอย่างหมด ในขณะเดียวกันบทความของอาจารย์
สุเทพ สุนทรเกสซ์เสนอให้เห็นตามแง่คิดของนักสังคม
วิทยาว่า ประวัติศาสตร์เป็นเรื่องที่เกิดจากความสำนึก
เกี่ยวกับอดีตของมนุษย์ (The Sense of History) ซึ่ง
เกิดจากความรู้สึกรู้สึกนึกติดตามธรรมชาติของมนุษย์ที่
ต้องการหาคำอธิบายเกี่ยวกับอำนาจนอกเหนือธรรม-
ชาติ ดังนั้นประวัติศาสตร์ในระยะแรก ๆ จึงเป็นเรื่อง
ที่เกี่ยวกับศาสนา เทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ บทความ
ของ ดร. สืบแสง พรหมบุญ คุณเหมือนจะให้คำอธิบาย
ที่สั้นแต่ลึกซึ้งขึ้นไปอีกเมื่อกล่าวว่า “ประวัติศาสตร์
จึงเป็นผลผลิตที่เกิดจากธรรมชาติและวิวัฒนาการของ
มนุษย์ ประวัติศาสตร์กับมนุษยชาติจึงเป็นสิ่งที่แยก
ออกจากกันไม่ได้” ในเรื่องนี้ผู้วิจารณ์มีความเห็นด้วย
เป็นอย่างมาก เพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่สร้าง
วัฒนธรรมขึ้นมา เพื่อการดำรงอยู่ของสังคม แต่
วัฒนธรรมของมนุษย์นั้น มิได้เกิดขึ้นจากสาเหตุภายนอก
แต่เพียงอย่างเดียว หากเกิดจากการเรียนรู้ ซึ่งทำให้
เกิดการสร้างสรรค์ต่อเนื่องกันสืบไป จากความ
สามารถในการเรียนรู้นี้ อดีตปัจจุบันและอนาคต
จึงเป็นเรื่องที่มนุษย์ต้องทราบต้องรู้ ดังนั้นการที่กล่าว
ว่ามนุษย์เป็นสัตว์ประวัติศาสตร์ก็เป็นเรื่องที่ไม่ผิด
ขณะที่บทความของ ดร. สมศักดิ์ อ.จ. สุเทพ และ
ดร. สืบแสง ทำความเข้าใจกับบทความของประวัติ-
ศาสตร์อย่างกว้าง ๆ นั้น บทความของ ดร. แดมสุข
นันทน์ คุณเหมือนจะพยายามริคให้ความหมายของ
ประวัติศาสตร์แคบลง ให้เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับ

สังคมมนุษย์ความเปลี่ยนแปลงของสังคม ความคิดที่ก่อให้เกิดพฤติกรรมต่าง ๆ ในสังคม และสภาพเหตุการณ์ที่ส่งเสริม หรือขัดขวางวิวัฒนาการของสังคม นอกจากนั้นยังแยกการศึกษาพฤติกรรมทางประวัติศาสตร์เหล่านั้นเป็นประวัติศาสตร์หลายสาขาขึ้น เพื่อให้มีการศึกษาประวัติศาสตร์กันอย่างมีระเบียบแบบแผนที่รัดกุม บทความของอาจารย์นิธิ เอียวศรีวงศ์ เป็นบทความที่วิเคราะห์และให้คำจำกัดความแก่ประวัติศาสตร์มากกว่าผู้อื่น อาจารย์นิธิเห็นว่า ประวัติศาสตร์ คือ “วิชา” หรือ “เรื่องราว” ที่กล่าวถึงเหตุการณ์ “อันสำคัญ” ที่เกิดขึ้นในอดีต ต่อจากนั้นก็เน้นประวัติศาสตร์ ไปในลักษณะของ “วิชา” ที่อยู่ในขอบเขตที่เป็น “ศาสตร์” โดยอธิบายถึงมาตรการต่าง ๆ ที่จะกำหนดข้อความหมายของความคิดให้เป็นที่น่าเชื่อถือ เมื่อสรุปเกี่ยวกับความหมายของประวัติศาสตร์แล้ว ก็อาจกล่าวได้ว่านักวิชาการพยายามจะจำกัดความหมายของประวัติศาสตร์ให้แคบลง เพื่อให้เหมาะสมกับขอบเขตความสามารถของนักประวัติศาสตร์ จะศึกษากันคว่ำในทำนองที่เป็น “ศาสตร์” ได้

สาระสำคัญเรื่องที่สอง คือ หลักฐานทางประวัติศาสตร์ ซึ่งได้แก่ข้อเท็จจริง เกี่ยวกับเหตุการณ์หรือพฤติกรรมของมนุษย์ที่เกิดขึ้น และมีผู้สังเกต จดจำ สร้างเป็นหลักฐานไว้ หลักฐานดังกล่าวนี้มีมากมาย เช่น กำบอกล่า ตำนาน โบราณสถานวัตถุ ศิลปจารึก จดหมายเหตุ หนังสือพิมพ์ เอกสารทางราชการเป็นต้น บทความที่ให้รายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องหลักฐานอย่างตรงไปตรงมามากกว่าผู้อื่น ถึงบทความของ ดร. แดมสุข นุ่มนนท์ ซึ่งได้แบ่งให้เห็นว่า ผู้สร้างหลักฐานนั้นจะเป็นใครก็ได้ แต่เมื่อเกิดหลักฐานขึ้นแล้ว ประวัติการณ์ก็จะต้องอาศัยนักประวัติศาสตร์ทำหน้าที่รวบรวม ตรวจสอบพิจารณาไตร่ตรองตีความหมายของหลักฐานและเรียบเรียงขึ้น ตามความจำและความเข้าใจ หลักฐานในประวัติศาสตร์แบ่งออกเป็น ๒

ประเภท คือหลักฐานชั้นต้น (Primary Source) ซึ่งหมายถึงหลักฐานที่สร้างขึ้นโดยผู้ที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ หรือผู้ร่วมสมัยกับเหตุการณ์ หลักฐานประเภทนี้มีมาตรฐานแห่งความจริงมาก หลักฐานชั้นรอง (Secondary source) คือหลักฐานที่สร้างขึ้นหลังจากเหตุการณ์เกิดขึ้นแล้ว ความจริงมีลักษณะเลื่อนรวงมากกว่าความจริงที่บันทึกเมื่อเวลาเกิดเหตุการณ์ อย่างไรก็ตาม ก่อนที่จะนำหลักฐานทั้งสองประเภทมาใช้นั้น จำต้องมีการตรวจสอบและประเมินค่าของข้อเท็จจริงเสียก่อน การจะประเมินค่าของหลักฐานได้ก็แก่ไหนนั้น ขึ้นอยู่กับนักประวัติศาสตร์ และวิธีการของประวัติศาสตร์

เนื้อหาสำคัญอันดับสามคือปรัชญาและทฤษฎีของประวัติศาสตร์ซึ่งอ่านดูแล้วล้วนเป็นปรัชญาและทฤษฎีที่วิวัฒนาการขึ้นในสังคมตะวันตกทั้งสิ้น บทความที่ให้คำบรรยายกระจำแจ้งเห็นจะได้แก่ของ ดร. สืบแสง พรหมบุญ ซึ่งแบ่งปรัชญาประวัติศาสตร์ออกเป็น ๒ แขนง คือ ปรัชญาประวัติศาสตร์ทฤษฎี (Speculative Philosophy of History) และปรัชญาประวัติศาสตร์วิเคราะห์ (Analytical Philosophy of History) แขนงแรกมีประวัติค่อนข้างยาวนาน ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ ๕ กับคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ เริ่มด้วยแนวความคิดที่ว่าพระเจ้าเป็นผู้กำหนดประวัติศาสตร์ให้แก่มนุษย์ แนวความคิดนี้รู้จักกันดีในชื่อว่า universal history มีอิทธิพลต่อการศึกษาและเขียนประวัติศาสตร์ พ้นกว่ามีจนในศตวรรษที่ ๑๙ และ ๑๙ จึงเกิดทฤษฎีใหม่ขึ้นหลายทฤษฎี ซึ่งขัดแย้งกับทฤษฎีเดิม มีการแยกความมุ่งหมายของประวัติศาสตร์ออกจากเทววิทยา ประวัติศาสตร์ คือขบวนการที่เกิดขึ้นอย่างมีเหตุมีผลจากการกระทำและผลงานของมนุษย์ และจุดมุ่งหมายของประวัติศาสตร์คือการสร้างสันติสุขให้แก่มนุษย์ ความคิดดังกล่าวนี้ได้บานปลาย เกิดนักประวัติศาสตร์อีกหลายคน ที่มีความเห็นแตกต่างกันในอันที่จะสร้างสังคมมนุษย์ให้สมบูรณ์ โดยเฉพาะ

คาร์ล มาร์กซ ซึ่งมองสาเหตุสำคัญของการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์เกิดจากพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของมนุษย์และการเปลี่ยนแปลงนี้จะสิ้นสุดลงต่อเมื่อการต่อสู้ระหว่างชนชั้นหมดไป ด้วยชัยชนะของชนชั้นกรรมกรและสังคมไม่มีชนชั้นต่อไป นอกจากนั้นก็มีนักปราชญ์อีกหลายท่านพยายามที่จะทำประวัติศาสตร์ให้มีความเป็นวิทยาศาสตร์มากขึ้น ด้วยการนำเอาวิทยาศาสตร์มาใช้ในการเขียนประวัติศาสตร์ แนวความคิดนี้ดูเหมือนจะต่อเนื่องมายังปรัชญาประวัติศาสตร์วิเคราะห์ ซึ่งเป็นแขนงที่สองแขนงนี้มีวิวัฒนาการมาเพียง ๑๐๐ ปีเศษ ในขั้นแรกมีการนำเอาตรรกวิทยาและวิธีการทางวิทยาศาสตร์ธรรมชาติประยุกต์ใช้กับประวัติศาสตร์มากขึ้น แต่สมัยต่อมา มีการทบทวนให้เห็นว่าวิทยาศาสตร์เน้นหนักไปในทางวัตถุ ส่วนประวัติศาสตร์มีความเกี่ยวพันกับจิตใจและความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์ นักประวัติศาสตร์จะเข้าใจประวัติศาสตร์ดี ถ้ามีความรู้สึกเหมือนมีส่วนเกี่ยวข้องกับอยู่ด้วย คือมิได้มุ่งแต่เพียงการเสนอข้อเท็จจริงเท่านั้น ยังต้องเลือกสรรสิ่งที่มีค่าต่อมนุษย์ด้วย ดังนั้น ปรัชญาประวัติศาสตร์จึงยังเป็นเรื่องที่ยังเถียงไม่ได้ขึ้นอยู่กับทัศนะของนักปราชญ์ แต่ละท่านเป็นสำคัญ ในเรื่องปรัชญาและทฤษฎีประวัติศาสตร์นี้ ดร. แดมสุข นุ่มนนท์ ได้กล่าวถึงทฤษฎีใหม่ที่สุด ซึ่งมีคนเชื่อถือมากที่สุดว่า “การจะเข้าใจว่าอะไรเป็นสิ่งที่ผลักดันให้มนุษย์ทำพฤติกรรม ต้องศึกษาโดยผ่านวิชา ๒ วิชา คือมนุษย์วิทยา และสังคมวิทยา ทฤษฎีนี้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ความหมายของวิชาประวัติศาสตร์ ว่าประวัติศาสตร์ มิได้ว่าด้วยสิ่งที่เกิดขึ้นในอดีตเท่านั้น แต่ว่าด้วยสิ่งที่เกิดขึ้นในปัจจุบันด้วย”

สาระสำคัญเรื่องที่สี่ คือ นักประวัติศาสตร์ วิธีการทางประวัติศาสตร์ และการเขียนประวัติศาสตร์ นั้นอ่านแล้วดูเหมือนเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นใหม่เมื่อเร็ว ๆ นี้ ภายหลังจากวิวัฒนาการอันยาวนานของประวัติศาสตร์

อาจเกิดขึ้นเมื่อบรรดานักวิชาการทางด้านนี้ พยายามสร้างสรรค์ให้วิชาประวัติศาสตร์ มีลักษณะเป็น “ศาสตร์” หนึ่งในสังคมศาสตร์ก็เป็นได้ ดังเห็นได้จากบทความของอาจารย์ ขจร สุขพานิช ที่เขียนไว้ว่า วิชาประวัติศาสตร์ที่นิยมแพร่หลายในวิทยาลัยต่าง ๆ ในสหรัฐอเมริกาและประเทศอังกฤษ นับแต่ พ.ศ. ๒๔๓๓ ลงมา เพราะเป็นสมัยที่เริ่มมีการเลือกเฟ้นข้อเท็จจริง ถึงกรรมการปรับปรุงและจัดทำหลักสูตร ตลอดจนการจัดระบบวิธีการศึกษากันอย่างแพร่หลาย นักประวัติศาสตร์ วิธีการทางประวัติศาสตร์และการเขียนประวัติศาสตร์ เป็นองค์ประกอบหรือปัจจัยของประวัติศาสตร์ นักประวัติศาสตร์ไม่จำเป็นต้องเป็นผู้จดหรือบันทึกหลักฐานทางประวัติศาสตร์ แต่จะต้องเป็นผู้รวบรวมตรวจสอบพิจารณา ไต่สวนถึงความหมายของหลักฐาน และเรียบเรียงขึ้นตามความจำและความเข้าใจ ดังนั้นจะต้องทำตัวเป็นกลางมองหลักฐานด้วยความเป็นธรรม ซึ่งคุณสมบัติดังกล่าวนี้ มีมากแล้ว แต่สมัยของ โฮโรโคตัส ธูซิดิดีส และ โพลีเบียสของกรีกและโรมันโบราณ แต่โดยเหตุที่การกระทำของมนุษย์มีมาก ยากที่จะควบคุมว่าอะไรถูกต้องได้ นักประวัติศาสตร์ก็จำต้องอาศัยวิธีการทางประวัติศาสตร์ในการรวบรวมตรวจสอบและวิเคราะห์ ข้อมูล บทความที่ให้รายละเอียด และข้อคิดที่เกี่ยวกับเรื่องนี้ ได้แก่ของ ดร. เพช บุณนาค ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นวิธีการที่นักประวัติศาสตร์ปัจจุบันใช้อยู่ ดร. เพช ได้เน้นให้เห็นถึงสาระสำคัญอันหนึ่ง ซึ่งคล้ายคลึงกับทฤษฎีของ ดร. แดมสุข นุ่มนนท์ คือนักประวัติศาสตร์ ต้องอาศัยความรู้ และข้อคิดเห็นของนักวิชาการ ด้านต่าง ๆ มาช่วยในการศึกษาและตีความหมายของข้อมูล เช่นจากนักมานุษยวิทยา สังคมวิทยา โบราณคดี ภาษาศาสตร์ และเศรษฐศาสตร์ เป็นต้น ขั้นต้น ขั้นสุดท้ายของวิชาประวัติศาสตร์ก็คือ การเขียนประวัติศาสตร์จะต้องเพียรพยายามที่จะฟื้นฟูชีวิตให้แก่อดีตเท่าที่จะพึงกระทำได้ โดยอาศัยความเข้าใจ

ข้อเท็จจริงที่เหลื่อมมาจากคตินั้นเอง ดร. เทช บุนนาค ให้ข้อคิดเห็นที่ดีในตอนท้ายของบทความว่า “การที่จะสร้างสรรค์งานชิ้นใหม่เป็นขั้นเป็นอันขึ้นมานั้น ย่อมขึ้นอยู่กับจินตนาการและลีลาการประพันธ์ของนักประวัติศาสตร์แต่ละคน ซึ่งเป็นศิลปะที่สอนกันไม่ได้ ไม่เหมือน “วิธีการของประวัติศาสตร์”

สาระสำคัญอันคับคั่งท้ายของหนังสือเล่มนี้ ก็คือ ปรัชญาและวิชาประวัติศาสตร์ไทย ในแต่ละบทความ ในหนังสือนี้ ผู้เขียนได้พยายามเชื่อมโยงไปถึงวิวัฒนาการของวิชาประวัติศาสตร์ไทยเสมอ และแต่ละท่านก็ได้วิเคราะห์และแสดงข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ บทความที่กล่าวถึงวิชาประวัติศาสตร์ไทยมากกว่าผู้อื่นได้แก่ ของ ดร. แดมสุข นุ่มนนท์ ศาสตราจารย์สุกิจ นิมมานเหมินทร์ อาจารย์จร สุธพานิช และ ดร. ชาญวิทย์ เกษตรศิริ ตามลำดับ แต่ที่อ่านแล้วเข้าใจดีเห็นจะเป็นของ ดร. แดมสุข และ ดร. ชาญวิทย์ วิวัฒนาการของประวัติศาสตร์ไทย และการเขียนประวัติศาสตร์ เริ่มมาแต่การเขียนจารึกตำนานและพงศาวดาร โดยเฉพาะพงศาวดารนั้น เริ่มขึ้นประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๐ ส่วนมากเป็นการเขียนตามรูปจดหมายเหตุ คือเอาวันเดือนปีเป็นหลัก วันไหนมีเหตุการณ์อะไรก็เล่าไปตามลำดับ การเขียนในลักษณะนี้เป็นการบันทึกแต่เนื้อความแท้ ๆ ไม่มีรายละเอียด เป็นเพียงบ่งถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างสั้น ๆ ผู้เขียนไม่ได้ชี้แจงหลักฐานของเรื่อง ไม่ได้ศึกษาสาเหตุและผลสืบเนื่องมาจากสาเหตุ การนำหลักฐานมาตีความในการเขียนประวัติศาสตร์นั้นเริ่มในสมัยรัชกาลที่ ๔ นี้เอง ผู้ที่ควรยกย่องว่าเป็นนักประวัติศาสตร์ในระยะแรก ๆ นี้ได้แก่ รัชกาลที่ ๔ รัชกาลที่ ๕ และสมเด็จพระมหาพรตเจ้าบรมราชานุภาพ ในสมัยหลังลงมาก็ได้แก่หลวงวิจิตรวาทการ และคนล่าสุดเสนอโดย ดร. ชาญวิทย์ เกษตรศิริ ก็คือ จิตร ภูมิศักดิ์

ในเรื่องเกี่ยวกับปรัชญาประวัติศาสตร์ไทยนั้น ผู้วิจารณ์ มีความเห็นขัดแย้งกับ ดร. ชาญวิทย์

เล็กน้อย ในเรื่องการแบ่งปรัชญาออกเป็น ๓ สมัย คือ สมัยตำนาน สมัยพงศาวดาร และสมัยปัจจุบันตามลำดับ ผู้วิจารณ์เห็นว่าเรื่องการเขียนตำนานและพงศาวดารนั้น ไม่ควรจัดลำดับเวลาแยกเป็นคนละสมัย เพราะในสมัยหลัง ๆ ลงมาที่ ดร. ชาญวิทย์ เรียกว่าสมัยพงศาวดารหรือสมัยปัจจุบันนั้น การเขียนตำนานก็ยังงมมียู่ ตำนานและพงศาวดารต่างกันด้วยเหตุ ๒ ประการคือ ประการแรก ตำนานมันมีความมุ่งหมายไปในเรื่องราวทางศาสนาและส่วนมากไม่ใช่ดึกดำบรรพ์ของวันและเวลา ตำนานจึงมีลักษณะเป็นนิยายปรัมปราคติ (Myth) ส่วนพงศาวดารนั้น มักเน้นในเรื่องลำดับวันเวลาของการกระทำ ซึ่งส่วนมากเป็นการกระทำของพระมหากษัตริย์ หรือในบางครั้งก็ของบุคคลสำคัญอื่น ๆ ศิลาจารึกบางประเภท เช่น จารึกสุโขทัยจำนวนหลาย ๆ หลักก็จัดอยู่ในประเภทพงศาวดารเหมือนกัน ประการที่สอง ตำนานและพงศาวดารเขียนขึ้นโดยบุคคลที่มีระดับความรู้และความมุ่งหมายไม่เหมือนกัน คือตำนานอาจเขียนขึ้นโดยคนที่มีความรู้เช่นพระเถระชั้นผู้ใหญ่มีความรอบรู้ในภาษาบาลีดี เช่นผู้เขียนตำนานจามเทวีวงศ์ หรือชินกาลมาลีปกรณ์ เป็นต้น หรือไม่กี่พระสงฆ์หรือผู้รู้ตามท้องถิ่น เขียนเกี่ยวกับประวัติวัด พระธาตุ หรือเมืองโบราณแห่งใดแห่งหนึ่ง ซึ่งในสมัยไม่นานมานี้ก็ยังมีการเขียนกันอยู่ ส่วนพงศาวดารนั้นโดยมากเป็นเรื่องของพวกไพร่ หรืออาลักษณ์ในราชสำนักที่มีความรู้จดบันทึกหรือนำเหตุการณ์ต่าง ๆ มาเรียบเรียงขึ้น

การวิจารณ์ให้เห็นถึงปรัชญาและวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์ของนักประวัติศาสตร์ไทย ซึ่งได้รับอิทธิพลจากตะวันตกอย่างไร และมีผลต่อการเขียนประวัติศาสตร์ไทยอย่างไ่นั้น เป็นสิ่งมีคุณค่า งานของสมเด็จพระมหาพรตเจ้าบรมราชานุภาพ ให้อิทธิพลมาจากปรัชญาแบบ Positivism งานของหลวงวิจิตรวาทการมีจุดมุ่งหมายของความรู้สุกษาคินิยม และงานของ จิตร ภูมิศักดิ์ ได้รับอิทธิพลของลัทธิมาร์กซิสม์

เป็นต้น ผู้วิจารณ์มีความเห็นว่า บรรดานักประวัติศาสตร์ หรือนักสังคมศาสตร์รุ่นใหม่ ๆ ควรได้อ่าน เป็นอย่างยิ่ง เพราะอย่างน้อยจะได้มีความคิดทบทวน ว่าการยึดมั่นอยู่กับทฤษฎีใดทฤษฎีหนึ่งโดยไม่ไตร่ตรอง ให้ลุ่มแท้นแล้ว จะเป็นเหตุให้เกิดความลำเอียงและการถือความคิดเห็นของตนเป็นถูกต้องแต่เพียงผู้เดียว ได้

เมื่ออ่านจบเล่มแล้ว ผู้วิจารณ์เห็นว่าหนังสือ เล่มนี้มีประโยชน์เป็นอย่างมากแก่การศึกษาวิชา ประวัติศาสตร์ในระดับมหาวิทยาลัย เป็นสิ่งที่แบ่งเบาภาระนักศึกษาที่จะต้องไปค้นคว้าหาอ่านในหนังสือ ภาษาอังกฤษ ว่าประวัติศาสตร์คืออะไร มีวิธีการเป็น อย่างไร บรรดาผู้ที่เป็่นอาจารย์สอนประวัติศาสตร์ หรือผู้สนใจค้นคว้าประวัติศาสตร์ ก็ควรให้ความสนใจ เป็นอย่างยิ่ง เพราะจะได้เลิกสอนหรือเขียนประวัติศาสตร์กันอย่างแบบไทย ๆ กันเสียที ส่วนนักศึกษา หรือนักวิชาการในสาขาอื่น ๆ โดยเฉพาะสังคมวิทยา มานุษยวิทยา และโบราณคดี นั้นก็ควรได้รับรู้ เพราะ วิชาประวัติศาสตร์นั้นมีส่วนเกี่ยวข้องกับวิชาของตน อย่างมาก และนับวันก็จะยิ่งเกี่ยวกันเพิ่มขึ้นไปอีก

ศรีศักร วัลลิโภดม

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

Psychology in Management

Mason Haire

McGraw-Hill, 1970

238 pp.

ในอารัมภบทของหนังสือ Mason Haire ได้กล่าวถึงจุดประสงค์โดยทั่วไปของหนังสือเล่มนี้ว่า มุ่งที่จะพิจารณาทบทวนถึงปัญหาทางจิตวิทยาในการบริหาร โดยจะศึกษาถึงแบบแผนและสิ่งที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ ที่ จะทำให้เข้าใจถึงพฤติกรรมในการบริหารในค่าน

จิตวิทยาให้มากขึ้น ดังนั้นหนังสือเล่มนี้จึงชี้ให้เห็นชัดถึงหลักของพฤติกรรมมนุษย์ซึ่งเป็นเรื่องที่มีความสำคัญยิ่งในการปฏิบัติงานหรือการบริหารโดยทั่วไป Mason Haire ย้ำว่าหนังสือเล่มนี้มิใช่เป็นหนังสือซึ่งบอกถึงวิธีการปฏิบัติจะเห็นได้ว่าในหนังสือมิได้กล่าวถึงวิธีการแก้ไขปัญหาลักษณะหนึ่งอย่างใดโดยเฉพาะเท่าใดนัก แต่หนังสือเล่มนี้ควรเป็นหนังสือที่เกี่ยวกับวิธีการคิดพิจารณา ซึ่งผู้เขียนได้มุ่งเขียนเพื่อเป็นการกระตุ้นให้เกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้งและทำให้เกิดทัศนียภาพใหม่ ๆ ได้

อันที่จริงแล้ว จิตวิทยาในการบริหาร (Psychology in Management) ก็เป็นส่วนหนึ่งในสาขาวิชาจิตวิทยาอุตสาหกรรม (Industry Psychology) อย่างไรก็ดีตาม ชื่อทั้งสองก็มีความหมายที่แตกต่างกันอยู่ จิตวิทยาอุตสาหกรรมซึ่งเป็นชื่อของสาขาวิชานั้นเน้นศึกษาถึงปัญหาในการอุตสาหกรรม และการนำเอาจิตวิทยามาปรับใช้เพื่อที่จะแก้ปัญหาต่าง ๆ โดยเฉพาะเจาะจงเป็นปัญหา ๆ ไป แต่เมื่อกล่าวถึงจิตวิทยาในการบริหาร (Psychology in Management) นั้นหมายถึงการเข้าเกี่ยวข้องกับปัญหาทางจิตวิทยาซึ่งมีอยู่ในการบริหารโดยทั่ว ๆ ไป มากกว่าที่จะนำเอาความรู้ทางจิตวิทยามาแก้ปัญหาใดปัญหาหนึ่งโดยเฉพาะ ดังนั้นจิตวิทยาการบริหารจึงเป็นเรื่องของการอธิบายถึงแนวความคิดทางทฤษฎีในเชิงจิตวิทยาที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมในการบริหารโดยทั่วไปมากกว่า

หนังสือเล่มนี้ได้เขียนขึ้นในแง่ของหลักทางจิตวิทยา โดยเฉพาะใน ๒ บทแรกซึ่งชี้และเน้นให้เห็นถึงความสำคัญของสัมพันธภาพระหว่างบุคคลในแง่มนุษยสัมพันธ์ และเป็นการตอบปัญหาว่าทำไมหนังสือเล่มนี้จึงต้องว่าด้วยการเข้าเกี่ยวข้องกับบุคคลสำหรับบทที่ ๒ นั้น เป็นการบรรยายถึงลักษณะพื้นฐานของมนุษย์ในเชิงจิตวิทยาอย่างกว้างขวาง ส่วนหลังอีก ๕ บทนั้นเป็นการกล่าวถึงปัญหาในการบริหารสำคัญ ๆ อื่น ๆ ที่เกิดขึ้นโดยทั่ว ๆ ไป ซึ่งได้แก่เรื่องภาวะการเป็นผู้นำและการปกครองบังคับ

บัญชา (Leadership and Supervision) การติดต่อสื่อสาร (Communication) การฝึกอบรม (Training) ผลผลิต และแผนการเกี่ยวกับเรื่องค่าจ้างแรงงาน (Productivity and Wage-Payment Plans) และจบด้วยปัญหาในระดับกว้างที่สุด หรือในระดับสูงที่สุดในการบริหาร นั่นคือการพิจารณาถึงองค์การ (Organizations) โดยทั่วๆ ไปทั้งหมด

ในการที่ Mason Haire เขียนหนังสือจิตวิทยาที่พยายามเน้นถึงปัญหาเกี่ยวกับพฤติกรรมมนุษย์^๑ มิได้หมายความว่าผู้เขียนมิได้เห็นว่ามนุษย์นั้นเป็นปัญหาหนึ่งปัญหาเดียวของการทำงาน ปัญหาสังคม เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ก็มีความสำคัญไม่น้อย อย่างไรก็ตามปัจจัยเกี่ยวกับมนุษย์ก็ยังเป็นปัญหาที่ใหญ่และสำคัญ ซึ่งทุกคนยอมรับ และดูเหมือนจะเป็นแก่นของปัญหาต่าง ๆ อีกด้วย ดังที่มีบุคคลเคยกล่าวว่า ปัญหาในการบริหารหรือปัญหาใด ๆ ในองค์การนั้น เมื่อศึกษาวิเคราะห์ให้ลึกซึ้งจริงๆ แล้ว จะเห็นว่าเป็นปัญหาเกี่ยวกับมนุษย์ทั้งสิ้น ทั้ง ๆ ที่มีการยอมรับกันว่าปัญหาของมนุษย์นั้นมีความสำคัญยิ่ง แต่ในทางปฏิบัติกลับปรากฏว่า การศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวกลับมีไม่มากเท่าที่ควร จะเห็นได้จากตัวเลขอัตราส่วนซึ่งมิได้สมมูลกัน ระหว่างการลงทุนเพื่อศึกษาค้นคว้าระหว่างวิชาการทางเทคโนโลยี กับวิชาการที่เกี่ยวกับมนุษย์ ในเงินทุก ๆ ๓๐ เหรียญสหรัฐ^๒ นั้น มีเพียง ๑ ส่วนเท่านั้นที่ใช้เพื่อการศึกษาวิจัยค้นคว้าและการพิจารณาเกี่ยวกับด้านพฤติกรรมศาสตร์^๓ จากตัวเลขดังกล่าว ผลที่มีอยู่และเป็นอยู่ในสังคมจึงปรากฏชัดว่า ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี อันได้แก่วิธีการผลิตใหญ่ เครื่องจักรเครื่องกล และกระบวนการเพื่อเพิ่มและปรับปรุงผลผลิต ตลอดจนเทคนิค

ต่าง ๆ นั้นก้าวหน้าไปอย่างมาก ไม่ได้สมมูลกับการศึกษาเกี่ยวกับมนุษย์ซึ่งเป็นส่วนประกอบที่สำคัญยิ่งทางการบริหาร ซึ่งดู ๆ ก็ไม่สมด้วยเหตุผล ทั้ง ๆ ที่มีการยอมรับอย่างกว้างขวาง และยอมรับถึงกฎแห่งกลไก (The Law of Mechanic) ซึ่งอาจอธิบายสั้น ๆ ได้ว่า สรรพสิ่งหรือทรัพยากรในการผลิตต่าง ๆ นั้น เมื่อมีตัวป้อนเข้า (input) เท่าใด ผลที่ได้ (output) ก็จะเป็นเท่านั้น มีแต่มนุษย์เท่านั้นที่อยู่นอกเหนือไปจากกฎนี้ นั่นคือ มนุษย์อาจทำงานโดยใช้ตัวป้อนเข้าเท่าเดิม แต่ผลที่ได้นั้นเพิ่มขึ้น^๒ ดังนั้น ในปัจจุบันนี้จึงมีความจำเป็นอย่างรีบด่วนที่จะต้องเน้นถึงการศึกษาลักษณะมนุษย์ โดยเฉพาะในด้านการทำงานทั้งในระดับของบุคคลและในระดับกลุ่มให้ทักเทียมหรืออย่างน้อยก็ตามทันความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ทั้งนี้เพื่อจะได้เป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตหรือการทำงานให้ได้มากที่สุด

สำหรับการศึกษาเกี่ยวกับทฤษฎีพฤติกรรมต่าง ๆ นั้น ก็ได้เป็นไปเพื่อที่จะเปลี่ยนลักษณะพื้นฐานของมนุษย์ ซึ่งมีอาจจะเปลี่ยนแปลงได้ แต่เป็นไปเพื่อที่จะเข้าใจถึงลักษณะเหล่านั้นได้ดีขึ้น เพื่อจะได้มาปรับใช้ให้เป็นประโยชน์หรืออาจจะก้าวไปถึงการควบคุมพฤติกรรมเหล่านั้นด้วย เช่นเดียวกับการที่เราไม่สามารถจะเปลี่ยนกฎแห่งการดึงดูด (The Law of Gravity) แต่ด้วยการเข้าใจถึงกฎนี้ เราก็นำมาใช้ประโยชน์ได้มากมาย ดังนั้นการศึกษาถึงพฤติกรรมมนุษย์จึงเป็นการแสวงหาวิธีการบริหารที่เหมาะสมกับลักษณะของมนุษย์ให้มากขึ้น มิใช่เป็นการทำให้มนุษย์ยอมรับในวิธีการการควบคุมอย่างใดอย่างหนึ่ง

ในทางปฏิบัติ สิ่งที่ควรพิจารณาซึ่งเป็นสิ่งที่เข้ามามีบทบาทในการทำงานของมนุษย์นั้น Haire ได้แบ่ง

^๑ Paul Hensey, Kenneth H. Blanchard, *Management of Organizational Behavior*, (New Jersey: Prentice-Hall, Inc.), p. 3.

^๒ Keith Davis, *Human Relation at Work*, (New York: McGraw-Hill, Inc., 1967), p. 5.

พิจารณาแยกออกเป็น ๓ ประเด็น ได้แก่ ปัญหาของการเรียนรู้ สิ่งสูงใจที่จะกระตุ้นพฤติกรรมมนุษย์ และวิธีที่มนุษย์สร้างทัศนคติของคนอื่นเกี่ยวกับโลกรอบๆ ตัวเขา

ในการบริหารโดยทั่วไปนั้น ปัญหาใหญ่ที่สำคัญปัญหาหนึ่งสำหรับนักบริหารก็คือ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม เกี่ยวกับเรื่องนี้ นักจิตวิทยาจะพูดถึงหลักการเรียนรู้อย่างหนึ่งที่เรียกว่า กฎแห่งผลการกระทำ (The Law of Effect) ซึ่งอธิบายได้ว่า พฤติกรรมใดก็ตามที่ดูเหมือนจะนำไปสู่ความสุข ความพอใจหรือการได้รับรางวัลนั้นมีแนวโน้มที่จะเกิดขึ้นอีก ในขณะที่พฤติกรรมซึ่งดูเหมือนจะไม่นำไปสู่การได้รับรางวัล แต่ดูเหมือนจะนำไปสู่การลงโทษนั้นมีแนวโน้มที่จะไม่เกิดขึ้นอีก ปกติแล้ว บุคคลจะมีพฤติกรรมใดก็เพื่อตอบสนองความต้องการตน และนักบริหารก็มีส่วนที่จะควบคุมเครื่องตอบสนองความต้องการบางประการได้นั่นคือ เขาอาจจะเอื้ออำนวยให้มีรางวัลหรือไม่ให้ก็ได้ในเวลาที่เหมาะสม ดังนั้นถ้าผู้บริหารต้องการที่จะส่งเสริมให้มีพฤติกรรมได้แล้ว เขาจำเป็นต้องสร้างเป้าหมาย และชี้ถึงการปฏิบัติให้บรรลุถึงเป้าหมาย ตลอดจนตั้งรางวัล หรือผลตอบแทนสำหรับการปฏิบัติการณ์ให้ชัดเจน ไม่ให้ซ้ำซ้อนกัน ตัวอย่างเช่น ถ้าจะเน้นถึงความสำคัญของระบบคุณธรรม ก็ต้องไม่ให้ไปเข้ากับการทำงาน ซึ่งอาศัยระบบอาวุโส แม้ว่าตามความเป็นจริงแล้ว ทั้งสองระบบยังมีบทบาทและมีความสำคัญอยู่ก็ตาม นั่นก็คือ เรายอมรับความสำคัญของระบบคุณธรรม แต่ก็ไม่ได้ทิ้งระบบอาวุโสเสียเลยที่เกี่ยวข้องแล้ว ในกรณีนี้ นักบริหารจึง

จำเป็นต้องตั้งรางวัลหรือผลตอบแทนสำหรับการกระทำทั้งสองระบบนั้นให้แยกจากกันโดยชัด

นอกจากเรื่องกฎแห่งผลการกระทำแล้ว Mason Haire ยังเน้นถึงเรื่องความต้องการซึ่งเป็นสาเหตุของพฤติกรรมต่างๆ เกี่ยวกับเรื่องนี้ Haire แบ่งชนิดความต้องการตามความคิดของ Dr. Walter Langer ซึ่งปรากฏในหนังสือ *Psychology and Human Living* โดยแบ่งความต้องการออกเป็น ๓ ชนิดใหญ่ๆ คือ^๓ ความต้องการทางกายภาพ ซึ่งเป็นความต้องการพื้นฐานและเป็นเรื่องทางชีววิทยา ความต้องการทางสังคม ซึ่งมีอยู่มาก อันได้แก่ความต้องการเกี่ยวกับความรักใคร่ ความต้องการที่จะอยู่รวมกันเป็นหมู่เป็นเหล่า ความต้องการที่จะเป็นใหญ่เป็นโต เป็นที่ยอมรับของผู้อื่น ความต้องการชนิดนี้จะได้รับการตอบสนองก็โดยการเป็นที่ยอมรับของผู้อื่น โดยการได้สถานภาพที่ต้องการ โดยการที่สามารถจะออกคำสั่งแก่คนอื่น โดยได้การยอมรับว่าเป็นผู้อยู่อยู่ในของกลุ่ม ฯลฯ ความต้องการเหล่านี้มีความเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กันเป็นลำดับชั้น โดยที่ความต้องการทางกายภาพจะเป็นความต้องการพื้นฐานสำคัญเริ่มแรกมากกว่าความต้องการทางสังคมและความต้องการที่จะได้รับการยอมรับ แต่ทั้งนี้ก็ได้หมายความว่ามนุษย์จะอาศัยอยู่ด้วยปัจจัย ๔ เท่านั้น ดังคำกล่าวที่นิยมพูดว่า man does not live by bread alone นั่นเอง นั่นก็คือ มนุษย์ยังมีความต้องการขั้นสูงขึ้นไปอีกด้วย เมื่อความต้องการพื้นฐานได้รับการตอบสนองดีพอสมควรแล้ว

^๓เกี่ยวกับเรื่องความต้องการที่ Dr. Walter Langer ได้ศึกษาไว้ นั่นก็คือ สอดคล้องกับทฤษฎีที่มีชื่อเสียงและเป็นที่รู้จักกันทั่วไป นั่นคือ ทฤษฎีลำดับขั้นของความต้องการ (Hierarchy of needs) ของ A.H. Maslow ซึ่งลำดับไว้ ๕ ขั้นด้วยกัน เริ่มตั้งแต่ความต้องการทางกายภาพ (Physiological needs) ความต้องการในความปลอดภัย (Safety and Security needs) ความต้องการในทางสังคม (Social and Belonging need) ความต้องการที่จะได้รับการยอมรับ (Esteem needs) และความต้องการที่จะประจักษ์ตน (Self-Actualization or Self-Fulfillment needs)

ความต้องการในลำดับที่สูงกว่าที่จะเข้ามาอิทธิพลแทนที่ เป็นสาเหตุแห่งพฤติกรรมต่อไปอีก

เกี่ยวกับเรื่องความต้องการนี้ Mason Haire ได้พิจารณาถึงความต้องการที่จะเป็นอิสระ (independence) และความต้องการที่ต้องขึ้นอยู่กับบุคคลอื่นหรือสิ่งอื่นด้วย (dependence) Haire กล่าวว่า การจูงใจบุคคลให้ทำงานนั้นเกี่ยวข้องกับการพัฒนาความต้องการที่วุ่นวาย รวมตลอดจนถึงการพัฒนาบทบาทที่จะได้ดุลยภาพระหว่างการเป็นอิสระกับการต้องขึ้นอยู่กับบุคคลอื่นด้วย เราจะเห็นได้ชัดจากพฤติกรรมเด็กเล็ก ๆ นั้นไม่สามารถพึ่งตนเองได้ ส่วนใหญ่ก็ต้องขึ้นอยู่กับพ่อแม่ โดยเฉพาะเมื่อเป็นทารก แต่เมื่อเจริญเติบโตขึ้น เด็กก็เริ่มมีพฤติกรรมของการเป็นอิสระจากบุคคลอื่นยิ่งขึ้น และความกึกก้องมีบทบาทต่อไปจนถึงสถานการณ์การทำงานด้วย ทั้งนี้ในการปกครองบังคับบัญชาหรือการนิเทศ (supervision) ผู้ปกครองบังคับบัญชาซึ่งเป็นผู้ควบคุมวิธีทางที่บุคคลจะตอบสนองความต้องการได้นั้น ต้องระลึกเสมอว่า ผู้ใต้บังคับบัญชานั้นต้องการลักษณะที่ต้องขึ้นต่อสิ่งอื่นอยู่บ้าง ขณะเดียวกันก็ต้องการเป็นอิสระเพื่อที่ทำงานให้สำเร็จลุล่วงไป ซึ่ง Haire ก็ได้กล่าวไว้เกี่ยวกับเรื่องนี้อีกโดยเฉพาะในบทเกี่ยวกับการจะเป็นผู้นำและการปกครองบังคับบัญชา โดยชี้ให้เห็นชัดถึงปัจจัย ๓ ประการที่จะช่วยทำส่งเสริมให้มีความเป็นอิสระนี้ อันได้แก่การ สนับสนุน ส่งเสริมให้มีความก้าวหน้า และการขยายความเป็นไปได้ของการตอบสนองความต้องการทางสังคมและความต้องการที่จะได้รับการยอมรับการมีส่วนร่วม (participation) และการมีสิทธิที่จะอุทธรณ์เกี่ยวกับเรื่องใด ๆ (หน้า ๗๕-๗๔)

นอกจากปัญหาเรื่อง ความ ต้องการซึ่งเป็นเรื่องใหญ่และสำคัญอันเกี่ยวกับพฤติกรรมแล้ว ปัญหาเกี่ยวกับความสามารถที่จะรวบรวมความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมก็สำคัญไม่น้อย ผู้นำหรือผู้ปกครอง

บังคับบัญชาก็ต้องตระหนักว่าสิ่งแวดล้อมขององค์การที่มีอยู่นั้นมิใช่เป็นเรื่องของทางโลกวัตถุที่เห็นได้ชัด แต่อย่างเดียวกัน แต่ยังประกอบด้วยปัจจัยทางจิตวิทยาอื่นๆ พฤติกรรมของบุคคลนั้นเกี่ยวข้องกับจิตภาพของบุคคลที่มีต่อองค์การ นั่นก็คือ บุคคลจะมีพฤติกรรมอย่างไรนั้นขึ้นอยู่กับสิ่งที่เขาเห็น ไม่ใช่ขึ้นอยู่กับสิ่งที่มีอยู่ เป็นอยู่จริง และขึ้นอยู่กับวิธีการที่เขารวบรวมสิ่งที่มีอยู่เหล่านั้น มิใช่วิธีที่สิ่งแวดล้อมหรือโลกที่แวดล้อมมีอยู่ตามความเป็นจริง นอกจากนั้นบุคคลยังมีความกระวนกระวายใจเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ขององค์การด้วย สำหรับบุคคลแต่ละคนนั้น สิ่งแวดล้อมโดยทั่วไป เป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏอยู่เท่านั้น บุคคล ต่างหาก ที่เป็นผู้รวบรวม ทำความเข้าใจ กับสิ่งแวดล้อมเหล่านั้น พฤติกรรมของเขาและความเหมาะสมของพฤติกรรมกับสิ่งแวดล้อมจะเป็นเครื่องตัดสินว่าเขาประสบความสำเร็จหรือไม่ หรือเขาจะอยู่ต่อไปในองค์การได้หรือไม่ เป็นต้น ดังนั้น ความสามารถในการรวบรวม สิ่งแวดล้อม ในทุกแง่ทุกมุม ซึ่งเป็นเรื่องที่สำคัญ และเป็นเรื่องที่ยากจะมองเห็นได้ยาก และบุคคลมักจะพบว่า เขาลำบากและวุ่นวายใจมากเมื่อรู้สึกได้ว่าตนเองอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่มีได้ประมวณมาดีและมีความถูกต้องพอ

ในส่วนที่เหลือทั้งหมดของหนังสือ ซึ่งเป็นการกล่าวถึงปัญหาสำคัญโดยทั่วไปนั้น นับเป็นประโยชน์แก่นักบริหารไม่น้อย Haire ได้ชี้ให้เห็นถึงหน้าที่ที่สำคัญในการบริหาร ได้แก่ ภาวะการเป็นผู้นำและการปกครองบังคับบัญชา การตัดสินใจต่อสังคม การฝึกอบรม เรื่องของผลผลิตและค่าจ้างแรงงาน และการพิจารณาองค์การโดยส่วนรวมอีกครั้งหนึ่ง

ในที่นี้ ผู้วิจารณ์จะสรุปแนวความคิดที่ Haire ได้เสนออย่างสั้น ๆ เพื่อเป็นแนวทางให้ผู้อ่านได้เห็นวิธีการเสนอแนวความคิดของ Haire เกี่ยวกับเรื่องทั่ว ๆ ไปเหล่านี้

เกี่ยวกับภาวะการเป็นผู้นำ และการควบคุมบังคับบัญชา Haire บรรยายเน้นถึงความสำคัญในสัมพันธภาพระหว่างผู้บังคับบัญชากับผู้ใต้บังคับบัญชา ผู้บังคับบัญชาต้องตระหนักเสมอว่าเขามีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องได้รับความช่วยเหลือ ความร่วมมือจากผู้ใต้บังคับบัญชา เพื่อช่วยทำงานให้สำเร็จลุล่วงไป ถ้าปราศจากซึ่งการช่วยเหลือความร่วมมือร่วมใจจากผู้ใต้บังคับบัญชาเสียแล้ว งานก็จะสำเร็จไปไม่ได้ โดยนัยนี้งานเริ่มแรกซึ่งเป็นงานพื้นฐานที่สำคัญยิ่งของผู้บังคับบัญชาจึงเป็นการเกี่ยวข้องกับคน มากกว่าการเน้นการบริหารเพื่อให้ได้มาซึ่งผลผลิต ทั้งนี้ผู้บริหารต้องระลึกเสมอว่า คนนั้นต้องมาก่อนงานเสมอ นอกจากนี้ Haire ยังได้เน้นถึงเทคนิคที่สำคัญของผู้ปกครองบังคับบัญชาว่า เขาต้องทำหน้าที่เอื้ออำนวยความรู้ที่จำเป็นให้แก่ผู้ใต้บังคับบัญชา ทั้งนี้รวมถึงความรู้ด้านเทคนิค และความรู้อันเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่อาจจะเข้าใจยากหรือเข้าใจผิดได้ง่าย โดยการพยายามช่วยให้ผู้ใต้บังคับบัญชาได้รู้ถึงค่านิยมในสถานการณ์ขององค์กร ซึ่งถึงกฎระเบียบข้อบังคับที่มีอยู่ และที่ผู้บังคับบัญชารวมตลอดถึงข้อห้ามง่าย ๆ ซึ่งผู้ใต้บังคับบัญชาต้องทราบ อย่างน้อยก็เพื่อให้เขาสามารถรวบรวมสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัวเขาได้ และเพื่อเขาจะได้กระทำการใด ๆ เพื่อทำให้ความต้องการของเขาได้รับการตอบสนองได้อย่างถูกต้องเหมาะสมภายในสิ่งแวดล้อมขององค์กร นอกจากนี้ ผู้ปกครองบังคับบัญชายังต้องรักษามรรยาทของการเห็นชอบในการทำงาน และวิธีที่วิธีหนึ่งสำหรับการรักษามรรยาทดังกล่าวก็ได้แก่การปล่อยให้มีความเป็นอิสระที่จะทำผิดได้บ้าง ทั้งนี้มิได้หมายความว่าปล่อยให้ทำงานได้อย่างอิสระในระดับมาตรฐานที่ต่ำ เพียงแต่หมายถึงการที่บุคคลพยายามกระทำการบางอย่างแล้วไม่ประสบผลอันเนื่องด้วยเหตุผลอย่างใดอย่างหนึ่ง ตอนนี้ผู้ปกครองบังคับบัญชาก็อาจจะเข้ามาช่วยชี้ที่ผิดและช่วยแก้ไข แสดงความเห็นชอบ วิธีการที่จะทำให้ผู้ใต้

บังคับบัญชาารู้สิ่งที่เป็นปัญหาตลอดจนรู้วิธีแก้ไขด้วยตนเองได้ และที่สำคัญก็คือ เขาจะมีความรู้สึกส่วนตัวของเขาทั้งที่เกี่ยวกับตัวเขาเอง เกี่ยวกับงานของเขาตลอดจนผู้บังคับบัญชาในทางที่ดีขึ้น และที่สุดก็จะทำให้ประสิทธิภาพประสิทธิผลในงานมีมากขึ้นด้วย อย่างไรก็ตาม หน้าที่รักษากฎระเบียบข้อบังคับอย่างสม่ำเสมอก็ยังเป็นหน้าที่ของผู้ปกครองบังคับบัญชาอีกด้วย ทั้งนี้ก็เพื่อช่วยให้ผู้ใต้บังคับบัญชาทั้งหลายสามารถเรียนรู้ถึงสถานการณ์และสิ่งแวดล้อมได้ง่าย ถ้ากฎระเบียบไม่ได้ถูกนำมาใช้อย่างสม่ำเสมอ แต่เป็นไปตามใจชอบแล้ว บุคคลก็จะยังพบภาวะของความสับสนวุ่นวาย และจะเป็นการกระทบกระเทือนถึงประสิทธิภาพที่พึงปรารถนาในที่สุด

นอกจากงานในการ ปกครองบังคับบัญชาแล้ว การติดต่อสื่อสารยังเป็นงาน อีกอย่าง หนึ่งที่ สำคัญยิ่ง การติดต่อสื่อสารนี้เองที่ทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชาสามารถเข้าใจได้อย่างกระจ่างชัดถึงสถานการณ์ ทิศทางของการทำงานที่เขาทำอยู่ รวมตลอดถึงผลงานหรือคุณภาพของงานที่ได้กระทำไป การติดต่อมิได้มีเฉพาะจากระดับบนลงมาถึงระดับล่างเท่านั้น แต่การติดต่อสื่อสารจากผู้ใต้บังคับบัญชาขึ้นไปยังผู้บังคับบัญชาเป็นสิ่งที่จำเป็นยิ่ง ด้วยวิธีการติดต่อแบบหลังนี้ผู้บังคับบัญชาจะได้รู้ถึงข่าวสารข้อมูลที่จำเป็นหลายอย่าง เช่น ทราบถึงผู้ใต้บังคับบัญชาโดยตรง ทราบถึงความคาดหวังของผู้ใต้บังคับบัญชาเกี่ยวกับตัวเขา ทราบถึงการดำเนินไปของงาน ฯลฯ เกี่ยวกับเรื่องนี้ Mason Haire ได้เน้นถึงสิ่งที่สำคัญในขบวนการติดต่อสื่อสารเหมือนกับนักเขียนคนอื่น ๆ นั่นก็คือ การติดต่อ ๒ ทาง ซึ่งเน้นถึงการบอกรับกลับ (feedback) ทั้งนี้เพราะผู้ส่งข่าวสารมิได้ปรารถนาให้ผู้ฟังได้ยินถึงสิ่งที่เขาพูดเท่านั้น แต่ต้องการให้ผู้ฟังยอมรับสิ่งที่ได้ยินด้วย และรวมถึงที่ได้อินนั้นเข้ากับโลกทัศน์ของเขา เพื่อปฏิบัติการอย่างใดอย่างหนึ่งมากกว่าที่จะบิตเบือน ปฏิเสธ หรือซ่อนเร้นข่าวสารข้อมูลบางส่วนเสีย ดังนั้นในการติดต่อ

ต่อสื่อสารที่สำคัญๆ ผู้ส่งต้องทราบด้วยว่าผู้รับได้อินสิ่งที่ตนพูดหรือส่งข่าวสารไปว่าอย่างไรบ้าง นั่นก็คือ ผู้ฟังมักจะเอาตัวเองเป็นหลักและมีได้เข้าใจเหมือนอย่างกับผู้ส่งเข้าใจ ดังนั้นผู้พูดจึงต้องพยายามค้นหาให้ได้ด้วยว่าผู้ฟังเขาได้อินอะไรบ้าง วิธีที่จะปรับปรุงการติดต่อสื่อสารที่เป็นผลก็ได้แก่ การใช้การย้อนกลับ (feedback) และให้ผู้ฟังมีส่วนร่วม นั่นก็คือ ให้ผู้ฟังมีโอกาสที่จะถกเถียงเกี่ยวกับข่าวสารนั้นได้ ความสำคัญของการติดต่อสื่อสารนี้จะคาบเกี่ยวไปยังเรื่องอื่น ๆ ทุกเรื่องได้ในแวดวงขององค์กร ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการปกครองบังคับบัญชา การฝึกอบรม หรืออะไรก็แล้วแต่ ดังนั้น ถ้าการติดต่อสื่อสารเป็นไปได้อย่างดีและมีประสิทธิภาพแล้วก็ดูเหมือนจะเป็นกุญแจที่จะไขกับปัญหาหลายๆ ประการในองค์กรได้

จะเห็นได้ว่าแนวเขียนของ Haire ในส่วนที่สองนี้เป็นเรื่องทั่วๆ ไปในทางบริหารที่เกี่ยวข้องกับเรื่องจิตวิทยาของบุคคลโดยทั่วไป ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ชัดว่า หนังสือจิตวิทยาในการบริหารเล่มนี้มิได้เป็นการเสนอแนวความคิดทางวิชาการจิตวิทยาโดยเนื้อแท้ทั้งหมด จะมีการเสนอแนวความคิดทางจิตวิทยาจริงๆ ก็เพียงในส่วนแรกเท่านั้น ส่วนที่สองซึ่งก็มีเนื้อหามาก และเป็นหัวใจของหนังสือเล่มนี้ด้วยนั้น เป็นการประยุกต์วิชาจิตวิทยาใช้กับเรื่องที่กว้าง ซึ่งผิดกับเนื้อหาทางจิตวิทยาจริงๆ ที่มักจะศึกษาวิเคราะห์เน้นที่ระดับเอกบุคลเท่านั้น ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า ในหนังสือเล่มนี้นั้น Haire ได้เสนอแนวความคิดทั้งทางจิตวิทยาในระดับเอกบุคล และจิตวิทยาประยุกต์ในระดับสังคมองค์การด้วย

สร้อยตระกูล ติวานนท์ อรรถมานะ
คณะรัฐศาสตร์ ธรรมศาสตร์

การเมืองของสัตว์

ยอร์จ ออร์เวลล์ (แต่ง)

วิเชียร อติชาตการ (แปล)

สำนักพิมพ์เคล็ดไทย ๒๕๑๘

๒๐๔ หน้า ๑๖ บาท

การเมืองของสัตว์ แปลจากเรื่อง *Animal Farm* ของ George Orwell โดยวิเชียร อติชาตการ มีเนื้อประกอบเกี่ยวกับประวัติผู้เขียนและวิจารณ์หนังสือแปลมาจากภาษาญี่ปุ่น ความยาว ๕๕ หน้า สำนักพิมพ์เคล็ดไทย ๒๐๔ หน้า ราคา ๑๖ บาท

Animal Farm จะเป็นเรื่องที่เป็นที่นิยมของนักอ่านไทย เพราะในระยะสิบปีได้มีผู้แปลออกมาแล้วถึงสามสำนวน เป็นอย่างน้อย ฉบับแปลที่ให้ชื่อว่า *ฟาร์ม-เดียร์รีออน* ทำให้ดูเห็นไปว่าเรื่องนี้เป็นหนังสือที่อ่านเข้าใจได้ง่าย มีภาพประกอบเหมาะแก่เด็ก ๆ ซึ่งก็เป็นสิ่งที่พึงจะทำได้ แต่การเมืองของสัตว์ ต้องการย้ำว่าเรื่องของออร์เวลล์ เป็นการเสียดสีการเมืองของรัสเซียในสมัยการปฏิวัติ ค.ศ. ๑๙๑๗ จากประวัติของออร์เวลล์และความตั้งใจของเขาในการประพันธ์เรื่องนี้ขึ้นมาทำให้สามารถเทียบเคียงตัวละครในเรื่องกับบุคคลในประวัติศาสตร์ นโปเลียนก็คือสตาลิน สโนว์บอล คือทรอตสกี บ็อกเซอร์ คือมวลชนผู้ไร้แรงงาน ฯลฯ

ความเข้าใจที่เกิดจากหลักฐานจากประวัติของผู้ประพันธ์ย่อมเป็นที่น่าสนใจและมีประโยชน์อยู่ไม่น้อย โดยเฉพาะสำหรับผู้ศึกษาเรื่องนี้ แต่อย่างไรก็ตามการที่จะเอาความหมายของหนังสือเล่มนี้ไปผูกพันกับเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่งนั้น เป็นวิธีการที่ไม่ถูกต้อง *Animal Farm* เป็นวรรณกรรมประเภท Satire และมีความกว้างพร้อมกับความเป็นจริง โหดร้ายทารุณ ในตัวของมันเอง พอที่จะปรับเข้ากับการปฏิวัติครั้งใดๆ ก็ได้ที่มีการทรยศเกิดขึ้น เหมือนกับ Satire ที่ยกย่องเรื่องอื่น อาทิเช่น *Gulliver's Travels* ของ Swift เรื่องของออร์เวลล์มีอายุยืนนานกว่าสิ่งที่มันล้อเลียนเสียดสี สำหรับที่จะเข้าใจหนังสือ *Animal Farm* เหตุการณ์การปฏิวัติใน

รัสเซียก็ไม่มีคามสำคัญถึงกับจะต้องรื้อฟื้นขึ้นมาใน ความทรงจำของผู้อ่านนัก ผู้แปลอาจจะต้องถูกตำหนิ อยู่สักหน่อยที่นำเอาโน้ตที่ยืดยาวของนักวิจารณ์ผู้ป่วนมา ประกอบใน *การเมืองของสัตว์* การขุดคุ้ยเรื่องเกี่ยวกับการจัดตั้งรัฐคอมมิวนิสต์ที่ปกครองอย่างเฉียบขาด และลัทธิปัจเจกชนที่เกี่ยวข้องกับตัวสตาลินนั้น สอดคล้องกันว่าเป็นการวิจารณ์จากแง่ของพวกเขา Socialist รุ่นใหม่

แต่ *การเมืองของสัตว์* ก็เป็นฉบับแปลที่คงใจให้ ผู้ใหญ่อ่านและทำได้ดี ภาษาและศัพท์ทันเหตุการณ์ การใช้สรรพนามแทนสัตว์ต่างๆ ก็เป็นไปตามฐานะของสัตว์แต่ละประเภท หมู ม้า และลาได้รับเรียกว่า “แก” ซึ่งเป็นสรรพนามที่ใช้เรียกนายโจนส์ และ มนุษย์โดยทั่วไป ส่วนสัตว์อื่นๆ เช่น แกะ ไก่ และถึงแม้หมาที่นำกลั้วก็เรียกด้วย สรรพนามว่า “มัน” ความแตกต่างในหมู่วัตถุนี้เป็น irony ของเรื่อง ดังปรากฏในบัญญัติที่เหลือน้อยเพียงข้อเดียวใน “ฟาร์มสัตว์” คือ

สัตว์ทุกตัวเสมอภาคกัน

แต่มีสัตว์บางตัว

เสมอภาคมากกว่าสัตว์อื่น

ที่จริงแล้ว “การเมือง” ของสัตว์ในหนังสือเล่มนี้ ก็มีความเป็นจริง ในตัวของมันเอง โดยไม่จำเป็นต้องอ้างถึงเหตุการณ์อย่างหนึ่งอย่างใดจากภายนอก สุนทรพจน์แห่งการปฏิวัติของหมูเผ่า เมเจอร์ และ เพลง “สัตว์แห่งประเทศอังกฤษ” ติดตามมาด้วยการ ปฏิวัติอย่างพร้อมเพรียงกันของสัตว์ต่อการปกครองของ นายโจนส์ อันเป็นการปฏิวัติที่เกิดขึ้นโดยเหตุบังเอิญมิใช่โดยหลักการ บัญญัติ ๗ ประการและเหตุผล ในการปกครองตนเองของสัตว์ขัดแย้งกับความโง่เขลาของสัตว์ส่วนใหญ่ วิธีการของ สโนว์บอลต่อสู้กับวิธีการของนโปเลียน ชัยชนะของสัตว์ต่อมนุษย์ใน สงครามโรงวัวเป็นเสมือนการร่วมมือกันของทุกฝ่าย เป็นครั้งสุดท้าย ก่อนสโนว์บอลจะถูกกำจัดโดยอำนาจ บ้าเถื่อนของนโปเลียน จากนั้นไป (ตั้งแต่บทที่ ๖ จน

จบบทที่ ๑๐ ซึ่งเป็นบทสุดท้าย) ก็เป็นสภาพเหตุการณ์ของฟาร์มสัตว์เมื่อมีผู้นำแต่เพียงผู้เดียว ทั้งหมดนี้ ประกอบขึ้นเป็น “การเมือง” ในหนังสือของออร์เวลล์

เช่นเดียวกับ Swift ออร์เวลล์มองโลกและการเมือง ในแง่ไม่มีความหวังใดๆ สำหรับสัตว์โง่เขลาและถูก กกดขี่ทั้งหลาย และก็ต้องเป็นเครื่องมือของนักการเมืองที่แตกปากร้องคำขวัญและวิ่งกันไปเป็นหมู่ ไก่ดี ทำเสียงกระต๊ากออกไขมาให้คนอื่นขโมยไป ม้าก็จะ ต้องถูกใช้งานจนกระทั่งล้มตายไป หรือถูกขายไปกับ คนฆ่าสัตว์เพื่อเอาไปทำเป็นกาวในกรณีของบอกเซอร์ หมูกับหมาเท่านั้นที่จะครองโลกด้วยเล่ห์กระเท่ห์กับ ความโหดร้ายป่าเถื่อนของมัน แทนที่เราจะถูกปล่อย ให้คิดเองตามลำพังว่า สัตว์เหล่านี้ก็คือนุษย์นั่นเอง ออร์เวลล์ยังคงเสียดสีต่อไปอีกโดยภาพของหมูที่เดิน ด้วยขาหลัง และนโปเลียนที่ถือแซ่ด้วยขาหน้าของแก ในที่สุด สัตว์ก็จะไม่เรียกตัวเองว่าเป็นสัตว์อีกต่อไป เพราะมันปฏิบัติตามเล่ห์กลและความโหดร้ายของ มนุษย์ ออร์เวลล์จบเรื่องของเขาคับด้วยการเสียด สียะเย้ออย่างเปิดเผยในภาพของการเลี้ยงฉลอง ระหว่างหมูกับคน

เสียงสิบสองเสียงตะโกนด้วยความเดือด
แบบเดียวกันหมด ไม่มีปัญหาว่าอะไรกัน
ที่ได้เกิดกลับหน้าตาของหมู สัตว์ข้างนอก
มองจากหมูไปยังมนุษย์และมนุษย์ไปยัง
หมู และจากหมูไปยังมนุษย์อีก แต่แยก
ไม่ออกแล้วว่าอันไหนเป็นอันไหน

เรื่องของออร์เวลล์จะต้องอ่านอย่างพิถีพิถันเพราะ ี จึ่งเป็นที่น่ายินดีที่เราได้ฉบับแปลอีกสำนวนหนึ่งจาก วิเชียร อดิชาติการ ซึ่งตระหนักในความหมายของ หนังสือเล่มนี้ แม้ว่าจะเป็นเพียงแง่หนึ่งก็ตาม

มนตรี อุมะวิชนี

คณะศิลปศาสตร์ ธรรมศาสตร์

Liberation Ethics

John M. Swomley, Jr.

The Macmillan Company, 1972

243 pp. \$. 1.95

เนื้อหาสาระสำคัญของหนังสือเล่มนี้นายสวอมลีมุ่งอธิบายถึงความแตกต่างและข้อได้เปรียบเสียเปรียบของวิธีการต่อสู้เพื่อการปลดแอกทางการเมือง เศรษฐกิจและวัฒนธรรม ทั้งแบบวิธีรุนแรงและแบบอหิงสา แม้ นายสวอมลี้จะแสดงท่าทีให้เห็นว่ามีความเข้าใจถึงเหตุผลที่ต้องต่อสู้ด้วยวิธีรุนแรง แต่โดยเนื้อแท้แล้วนายสวอมลี้มีความโน้มเอียงสนับสนุนการต่อสู้ด้วยวิธีอหิงสามากกว่า

ในตอนเริ่มต้นนายสวอมลี้ได้ท้าวความถึงความต้องการและความกัณธของกลุ่มคนและกลุ่มประเทศที่ถูกกดขี่ทางการเมือง เศรษฐกิจและวัฒนธรรม โดยกล่าวว่าในปัจจุบันนี้ กลุ่มคนและประเทศที่ตกอยู่ภายใต้การครอบงำทางการเมือง เศรษฐกิจและวัฒนธรรมมีความตื่นตัว เคลื่อนไหวรวมพลังเรียกร้องให้กระทำการต่อสู้ปลดแอกจากภาวะความครอบงำทั้งปวง เป็นต้นว่ากลุ่มประเทศในแถบละตินอเมริกา เอเชียและแอฟริกา ได้ทำการต่อสู้เพื่อขับไล่อิทธิพลของจักรวรรดินิยมอเมริกาประเทศในแถบยุโรปตะวันออกก็พยายามต่อสู้ขับไล่อิทธิพลของรัสเซีย หรือแม้แต่คนอเมริกันผิวขาว นายสวอมลี้เห็นพ้องต้องกันกับคนจำนวนมากว่า ที่ไหนมีการกดขี่ที่นั่นย่อมมีการต่อสู้ เพราะภาระเช่นนี้เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงมิได้

อย่างไรก็ตาม นายสวอมลี้ได้พยายามชี้ให้เห็นว่าการต่อสู้ของกลุ่มคนดังกล่าวส่วนใหญ่นิยมใช้วิธีการรุนแรงมากกว่าวิธีอหิงสา การที่ขบวนการต่อสู้เพื่อการปลดแอกทางการเมือง เศรษฐกิจและวัฒนธรรมทั่วโลกนิยมใช้วิธีการต่อสู้แบบรุนแรงนั้นก็ด้วยเหตุผลสำคัญ ๒ ประการ ประการแรกเพราะมีความเชื่อมั่นว่าวิธีการรุนแรงเป็นเงื่อนไขที่จำเป็นสำหรับการต่อสู้

เพื่อปลดแอก ความเชื่อที่ว่าวิธีการรุนแรงเป็นเงื่อนไขที่จำเป็นในการต่อสู้เพื่อปลดแอกนั้นมีใช้เป็นการเชื่อที่ขาดเหตุผลสนับสนุน เพราะบทเรียนของการต่อสู้ในอดีตที่ผ่านมา เป็นต้นว่าการปฏิวัติในรัสเซีย การปฏิวัติในฝรั่งเศส การปฏิวัติในสเปน ตลอดจนการปฏิวัติในประเทศจีน ต่างก็สนับสนุนความเชื่ออันนี้ทั้งสิ้น ประการที่สองเพราะว่าวิธีการต่อสู้แบบอหิงสานั้น เป็นวิธีการที่ต้องอาศัยความเข้าใจในยุทธวิธีการจัดองค์การที่ใหญ่โต ต้องมีคนเข้าร่วมขบวนการจำนวนมากและขบวนการจัดต้องมีวินัยอย่างดี เมื่อคำนึงถึงสภาพความเป็นจริงแล้ววิธีการแบบนี้มีอุปสรรคในการดำเนินการมากกว่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศที่ผู้คนส่วนใหญ่ขาดสำนักทางการเมืองและตกอยู่ภายใต้วัฒนธรรมเจียบมาเป็นเวลานาน การเข้าร่วมขบวนการของผู้คนคงมีไม่มากพอที่จะเป็นพลังที่รองรับที่มีประสิทธิภาพได้

นายสวอมลี้ได้โต้แย้งว่าวิธีการต่อสู้เพื่อการปลดแอกแบบวิธีรุนแรงนั้นมีใช้หนทางที่จะนำไปสู่การปฏิวัติเพื่อการปลดแอกในความหมายที่แท้จริงได้ จริงอยู่ การต่อสู้หรือการปฏิวัติที่ใช้วิธีรุนแรงมีโอกาสสำเร็จได้ง่ายและรวดเร็ว ในการแย่งชิงอำนาจการปกครอง แต่ความเชื่อที่ว่าวิธีการรุนแรงเป็นเงื่อนไขที่จำเป็นของการปฏิวัตินั้นนายสวอมลี้เห็นว่าไม่ถูกต้อง เพราะแม้แต่คาร์ล มาร์กซเองก็ยอมรับว่าการเปลี่ยนแปลงแบบปฏิวัติสามารถเกิดขึ้นได้โดยไม่ต้องใช้ความรุนแรง มาร์กซเชื่อว่าเงื่อนไขที่สำคัญของการปฏิวัติคือความเน่าเฟะผุร่อนของโครงสร้างทางสังคมและความขัดแย้งภายในระบบ ความรุนแรงเป็นเพียงตัวเร่งให้เกิดการปฏิวัติเท่านั้นหาใช่เงื่อนไขเบื้องต้นไม่ นายสวอมลี้กล่าวว่าการที่มีผู้อ้างว่ามาร์กซนิยมวิธีการปฏิวัติแบบรุนแรงนั้นไม่มีความจริงแต่อย่างใด

นายสวอมลี้ได้พูดถึงข้อเสียของการใช้วิธีรุนแรงในการต่อสู้เพื่อการปลดแอกไว้ว่า การปลดแอกที่ได้มาจากการต่อสู้ที่ใช้วิธีรุนแรงนั้น ลงท้ายก็ไม่สามารถปลดแอกได้อย่างแท้จริงในการนี้ นายสวอมลี้ได้ให้

ความหมายของคำว่า “การปฏิวัติ” และ “การปลดแอก” ไว้ว่า “การปฏิวัติมีนัยว่าเป็นการปลดแอกออกจากระเบียบกฎเกณฑ์เก่า ๆ และเป็นการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานทางค่านิยมระบบการเมืองและเศรษฐกิจ การปฏิวัติที่เป็นเพียงการเปลี่ยนแปลงระบบอันโหดร้ายระบบหนึ่งไปสู่ระบบที่โหดร้ายป่าเถื่อนอีกระบบหนึ่ง.....ยังหาเป็นที่ยอมรับกันในบรรดาผู้ใฝ่หาความเป็นไทไม่” (หน้า ๕๗)

นายสวอมลีได้ยกตัวอย่างการปฏิวัติในประเทศต่าง ๆ ที่ประสบความสำเร็จในการยึดอำนาจรัฐมาด้วยวิธีรุนแรง เช่นกรณีรัสเซีย จีน อัลจีเรียและคิวบา และชี้ให้เห็นว่าการใช้วิธีรุนแรงเพื่อการปฏิวัตินั้นมีผลเสียต่อเบื้องหลังการปฏิวัตินามากมาย โดยเฉพาะในด้านการแย่งแย่งอำนาจระหว่างผู้นำการปฏิวัติ การทำลายเศรษฐกิจของประเทศ การเพิ่มศัตรูทั้งภายในและภายนอกประเทศ ตลอดจนการใช้อำนาจเผด็จการปกครองประเทศต่อไป เพราะกลัวการปฏิวัติซ้อนจากคนกลุ่มอื่น

ในจำนวน ๑๑ ตอนของหนังสือเล่มนี้ นายสวอมลีได้อภิปรายสนับสนุนการต่อสู้แบบอหิงสาเป็นหลักใหญ่ แม้ตัวอย่างที่ยกขึ้นมาอย่างก็ล้วนแต่สนับสนุนความคิดของเขาทั้งสิ้น ในตอนท้าย ๆ ของหนังสือ นายสวอมลีได้เสนอแนะยุทธวิธีของการปลดแอกไว้สามสี่ประการ เขาบอกว่า ประการแรกเงื่อนไขของการต่อสู้เพื่อการปลดแอกจะต้องมีการรวมกลุ่มพวกกษัตริย์เข้าด้วยกันก่อน การก่อกบฏที่ว่ามันจะเป็นการก่อกบฏทางการเมือง เศรษฐกิจหรือวัฒนธรรมอย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้ ถ้าหากผู้ก่อกบฏยังไม่มีคามสำนึกในเรื่องนี้ พวกปัญญาชนก็ควรมีบทบาทในการกระตุ้นปลุกสำนึกให้แก่พวกเขาเหล่านั้น เพราะให้จับกลุ่มกันเข้า ขั้นที่สองก็ดำเนินการจัดตั้งเป็นขบวนการหรือเป็นองค์การเพื่อลงมือดำเนินการต่อสู้ (ซึ่งแน่นอนนายสวอมลีย่อมเสนอวิธีการต่อสู้แบบอหิงสา) ขั้นที่สามก็คือการเข้ายึดองค์กรต่าง ๆ ของรัฐเพื่อเข้าดำเนินการเสียเอง ขั้นที่สี่จึงจัดตั้งระบบใหม่หรือระบอบการปกครองใหม่ที่ปราศจากสภาพการก่อกบฏ

เมื่อพิจารณาข้อโต้แย้งและข้อเสนอแนะของ นายสวอมลีในหนังสือเล่มนี้แล้ว จะเห็นว่าความคิดของเขาเป็นไปในลักษณะปัญญาชนเอามาก ๆ ซึ่งเชื่อกันว่ากิจกรรมทางการเมืองนิยมซ้าย โดยเฉพาะฝ่ายนิยมลัทธิเหมา เจ้าตำรับ “อำนาจมาจากปากกระบอกปืน” คงเห็นคล้อยตามได้ยาก อย่างไรก็ตามในทัศนะของผู้วิจารณ์แล้วยังเห็นว่าทัศนะของนายสวอมลีสลายประการนำรับฟังและน่าจะได้รับการพิจารณาอย่างรอบคอบ ยุทธวิธีทั้งหลายทั้งปวงไม่ว่าจะเป็นด้านใดหาใช่สูตรสำเร็จที่จะนำมาใช้อย่างได้ผล ในทุกหนทุกแห่งไม่ การจะนำมาใช้ให้ได้ผลมากน้อยแค่ไหนย่อมขึ้นอยู่กับองค์ประกอบและภาวะวิสัยของแต่ละท้องถิ่นซึ่งไม่เหมือนกัน ถ้าเรานำมันถึงข้อเท็จจริงข้อนี้ บางทีการได้ฟังทัศนะที่แยกออกไปจากที่เราเคยยึดถืออาจจะเป็นประโยชน์มากกว่าเป็นโทษ แม้ว่าการเสนอให้ใช้วิธีอหิงสาในการต่อสู้เพื่อการปลดแอกยังไม่มีที่ใดทำได้สำเร็จ (ยกเว้นกรณีการต่อสู้เพื่อเอกราชของอินเดียในช่วงแรก) แต่ก็มิได้หมายความว่าสิ่งนั้นจะเกิดขึ้นมิได้ ถ้าหากเราเชื่อในกฎแห่งการวิวัฒนาการ หรือกฎแห่งการเปลี่ยนแปลง ข้อเสนอของนายสวอมลีย่อมมิใช่จะเป็นสิ่งที่ไร้เหตุผลเสียทีเดียว มิใช่หรือ

อุทัย ดุลยเกษม

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

หลักการสิทธิเสรีภาพหลังปฏิวัติตุลาคม ๒๕๑๖

เสนอที่ จามริก

มูลนิธิโกมล คีมทอง ๒๕๑๘

๑๘ หน้า ๓ บท

ในเรื่องนี้ ผู้เขียนพยายามจะชี้ให้เห็นปัญหาทางการเมืองไทย ทั้งก่อนและหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในเดือนตุลาคม ๒๕๑๖ โดยชี้ให้เห็นว่า ในระยะก่อนการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ระบบการเมือง

ไทยมิได้ปรับตัวเองให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงในทางสังคมเศรษฐกิจการเมืองเลย ทั้งนี้เพราะระบบราชการของไทยยังคงยึดมั่นในหลักการแบบเดิม ยังคงทำหน้าที่เป็นผู้รับใช้ของชนชั้นปกครองกลุ่มเล็กๆ ภายใต้ระบบเผด็จการทหาร ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างชนชั้นปกครองกับประชาชนมากขึ้น โดยที่ชนชั้นปกครองกอบโกยผลประโยชน์ให้แก่ตัวเองและพวกพ้อง ประชาชนไม่ได้รับความเป็นธรรมมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สิทธิเสรีภาพของคนส่วนใหญ่ถูกริดรอนไปมาก ในระยะหลังปี ๒๕๐๑ จึงเกิดการต่อสู้กันรณในหมู่นักเขียน สถาบันอุดมศึกษา และนักเรียนนักศึกษา บางกลุ่มขึ้นมา เรียกว่าเป็นการปฏิวัติทางวัฒนธรรม เพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิเสรีภาพของประชาชน ซึ่งแสดงออกมาชัดเจนมากขึ้นในระยะเดือนตุลาคม ๒๕๑๖ อย่างไรก็ดีตามขบวนการนี้ “ไม่ได้มีเป้าหมายที่จะขึ้นเสวยอำนาจหรือเสนอทางเลือกให้แก่มหาชน” (หน้า ๑๑-๑๒) ยิ่งกว่านั้น หลังการปฏิวัติ ตุลาคม ๒๕๑๖ โครงสร้างแห่งอำนาจและระบบความสัมพันธ์ต่างๆ ทางเศรษฐกิจสังคมและการเมืองก็ไม่ได้เปลี่ยนแปลงอะไรมากนัก เว้นแต่เราจะมีรัฐธรรมนูญ ซึ่งให้ประกันในเรื่องสิทธิเสรีภาพไว้ในหลักการ แต่จะบังเกิดผลจริงจึงในทางปฏิบัติหรือไม่ยังเป็นที่น่าสงสัยอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะเห็นว่า ปัญหาในเรื่องความขัดแย้งแตกแยกในกลุ่มต่างๆ กลับมีมากขึ้น

ผู้วิจารณ์มีความเห็นว่า การเสนอความคิดของผู้เขียนไม่ค่อยจะมีระเบียบวิธีเท่าไรนัก การพูดเช่นนั้นอาจจะไม่เป็นธรรมแก่ผู้เขียนก็ได้ เพราะผู้เขียนคงต้องการเสนอในรูปของปาฐกถาเท่านั้น อย่างไรก็ดีตามผู้เขียนขาดหลักฐานและเหตุผลที่เพียงพอในการเสนอความคิดของตน โดยเฉพาะสิ่งที่นำมาอ้างอิงในเชิงอรรถ ไม่ค่อยจะตรงประเด็นเรื่องเท่าใดนัก เว้นแต่การอ้างถึงบทความของผู้เขียนเองเรื่อง “การเมืองไทยกับปฏิวัติตุลาคม” ที่สำคัญก็คือ ผู้เขียนมิได้ระบุ

วัตถุประสงค์ในการเขียนไว้อย่างชัดเจน ทำให้ผู้อ่านไม่แน่ใจว่าผู้เขียนมีความมุ่งหมายอย่างไร

มีข้อความหลายตอน ที่ขาดความต่อเนื่องกันในทางตรรกวิทยา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้วิจารณ์ ยังมองไม่เห็นความจำเป็นอะไรเลยที่จะอ้างถึงหลักการของพุทธศาสนา เพราะไม่เกี่ยวกับเรื่องที่เสนอเลย เว้นแต่จะนำมาสนับสนุนความคิดของผู้เขียนในเรื่องการแก้ปัญหาของบ้านเมืองได้เป็นไปโดยสันติวิธี (หน้า ๑๓) การอ้างถึงเลอมองค์และอริสโตเติลยังยากที่จะทำให้ผู้อ่านโยงได้ว่า ผู้เขียนมีข้อสรุปอะไรเกี่ยวกับบุคคลทั้งสอง (หน้า ๑๐-๑๑, ๑๒)

การวิเคราะห์หลักสิทธิเสรีภาพในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๑๗ ของผู้เขียน รู้สึกว่าน่าสนใจพอสมควร ทั้งนี้เพราะผู้เขียนก็เป็นผู้หนึ่งที่ทำหน้าที่ตรารัฐธรรมนูญฉบับนี้ขึ้นมาในฐานะของสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ จึงมีความเห็นโต้แย้งในบางประเด็นที่น่ารับฟังไว้ อย่างไรก็ดี ย่อมไม่มีรัฐธรรมนูญของประเทศโคสมโงจะมีหลักการที่สมบูรณ์ จงไม่ต้องมีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขเพิ่มเติมกันอีก คุณค่าของการวิเคราะห์รัฐธรรมนูญของผู้เขียนจึงอยู่ที่การชี้ให้เห็นปัญหาที่ผู้มีอำนาจในการออกกฎหมายของไทย พยายามบิดเบือนในหลักการสิทธิเสรีภาพที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญอยู่เสมอ

กล่าวโดยสรุป ผู้วิจารณ์มีความเห็นว่า เรื่องหลักการสิทธิเสรีภาพหลังปฏิวัติตุลาคม ๒๕๑๖ ส่วนใหญ่เขียนจากความรู้สึกประทับใจมากกว่าจากการศึกษาค้นคว้าอย่างมีระเบียบวิธี แต่ก็มีประโยชน์สำหรับคนไทยทั่วไป เพราะเรื่องการเมืองไทยที่เขียนโดยนักวิชาการไทยมีน้อย

ทินพันธุ์ นาคะตะ

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
คณะรัฐประศาสนศาสตรบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์